

Podpora využívání rodičovské dovolené muži

PhDr. Hana Maříková
Mgr. Radka Radimská

Studie je závěrečnou zprávou výzkumu „Podpora využívání rodičovské dovolené muži“, který byl proveden jako zakázka Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (č. smlouvy GK MPSV-01-93/03)

Sociologický ústav AV ČR 2003

Hlavní řešitelka: PhDr. Hana Maříková

Spoluřešitelka: Mgr. Radka Radimská

Technická spolupráce: Eva Nechvátalová

Bc. Jana Pomahačová

Hana Víznerová

Obsah:

Úvod	1
Specifikace výzkumného problému	1
Předmět výzkumu	2
Hlavní okruhy výzkumu v návaznosti na použité metody a techniky, stanovení objektu	3
Cíl sociologické analýzy	4
Teoretická část	5
1. Podpora využívání rodičovské dovolené muži	5
1.1. Mateřská a rodičovská dovolená	6
1.2. Proč muži nečerpají rodičovskou dovolenou?	7
1.3. Nové modely	12
1.4. Rodičovská dovolená v širších souvislostech	13
Analytická část	16
2. Legislativní opatření k nastolení rovnosti rodičovské role	16
2.1. Rodičovská dovolená a rodičovský příspěvek	16
2.2. Vývoj možnosti mužů pečovat o malé dítě	17
2.3. Shrnutí	19
3. Analýza trendu čerpání rodičovského příspěvku	20
4. Kvantitativní výzkum	25
4.1. Metodika výzkumu	25
4.2. Základní údaje o vzorku	26
4.3. Hlavní zjištění	29
4.3.1. Postoje populace k výkonu rodičovské dovolené	29
4.4. Výkon rodičovské role matky a otce dříve a nyní	36
4.5. Postoje populace k rodičovské, případně otcovské dovolené mužů	55
5. Kvalitativní výzkum	60
5.1. Charakteristika souboru	60
5.2. Základní přehled	62
5.3. Hlavní důvody, proč jsou muži na „rodičovské“ dovolené	66
5.3.1. Pracovní uplatnění ženy	66
5.3.2. Pracovní příležitost	67
5.3.3. Profesní seberealizace	67
5.3.4. Vyšší finanční ohodnocení práce ženy v porovnání s prací muže	67
5.3.5. Nutnost nebo vnitřní přesvědčení?	69

5.3.6. Další faktory ovlivňující či formující „pečovatelské“ sklony u mužů	70
5.3.7. Závěr	72
5.4. Muži a každodenní činnosti při péči o dítě	72
5.4.1. Péče o dítě	72
5.4.2. Dělbá domácích prací v domácnostech mužů pečujících o dítě	77
5.5. Pojetí rodičovské dovolené muži	79
5.5.1. Vnímání „zisků“ a „ztrát“	81
5.5.2. Přínos pobytu muže na rodičovské dovolené	84
5.6. Postoje okolí k mužům na rodičovské dovolené	86
5.7. Důvody, proč muži nejsou na rodičovské dovolené podle dotázaných mužů	89
5.7.1. Muži sami sobě	92
5.7.2. Závěr	92
Závěry a doporučení	94
Bibliografie	102
Přílohy: dotazník a číselník	104

Úvod

Specifikace výzkumného problému

Institut rodičovské dovolené je jedním z nástrojů, který by měl napomoci realizovat v běžném, každodenním životě mužů a žen princip rovnosti pohlaví. U nás byl tento institut zaveden až s novelizací zákoníku práce (viz zákon č. 155/2000 Sb.), která nabyla účinnosti od 1. ledna 2001. Zavedením rodičovské dovolené tak dochází ke zrovnoprávnění mužů uvnitř skupiny mužů (mužů mezi sebou z hlediska socio-ekonomického postavení) i ke zrovnoprávnění zaměstnaných mužů vzhledem k zaměstnaným ženám. Ale i před jeho zavedením mohli být někteří muži doma a pečovat o malé dítě (jednalo se nejčastěji o případy mužů, kteří na trhu práce nezaujímali pozici zaměstnance). Od počátku 90. let měli totiž na pobírání rodičovského příspěvku nárok „všichni“ muži (nejen osamělí), pokud splňovali pro jeho poskytnutí příslušné podmínky.

Vynořuje se tedy základní otázka: Co se změnilo zavedením institutu rodičovské dovolené pro muže? Zůstává po jejím zavedení skutečně více mužů doma, aby pečovali o malé dítě? Střídají se případně manželé během rodičovské dovolené v této péči? Kteří muži jsou ochotni být doma s malým dítětem? Jaké je k tomu vedou důvody a jakou k tomu mají motivaci?

Nejen tyto, ale i celou řadu dalších, souvisejících otázek nemůžeme zodpovědět bez speciální analýzy a sociologických sond. Výzkumy uskutečněné v jiných zemích (zejména západoevropských) odhalily, že tuto problematiku je nutné zkoumat jak v rovině sociálně psychologické, a to na úrovni fungování partnerských vztahů a blízkého sociálního okolí (příbuzných, známých, sousedů a spolupracovníků), tak i v rovině společenské, resp. institucionální. Je nezbytné sledovat legislativní opatření (formální možnosti obou „pohlaví“ v této oblasti) i jejich reálné naplňování, resp. možnosti tohoto naplňování ve sféře soukromé i v pracovní oblasti (na úrovni zaměstnaneckých organizací).

Předmět výzkumu

Pro postizení problematiky mužů na rodičovské dovolené v uvedených rovinách bylo nutné se zaměřit na:

- dynamiku vazeb mezi soukromou a veřejnou sférou s ohledem na možnost faktické realizace principu rovnosti obou pohlaví v rodině i ve sféře placené práce, a to jak v rovině postojové, tak v rovině každodenního chování
- vazbu mezi mechanismy státní sociální podpory (resp. rozšiřující se právní možnosti čerpání rodičovské dovolené otci) a využíváním možnosti čerpání rodičovské dovolené muži-otci.

V návaznosti na předmět výzkumu (vlastní téma) byl stanoven objekt výzkumu, hlavní okruhy výzkumu i metody a techniky zkoumání. Objekt výzkumu nebyl nakonec definován jen jako skupina mužů na rodičovské dovolené, neboť tato skupina by musela zahrnovat pouze případy mužů, kteří začali pečovat o své dítě po 1. lednu 2001, kdy většině mužů (neboť většina je v zaměstnaneckém poměru) vznikl právní nárok na čerpání rodičovské dovolené. Hlavním důvodem „širšího“ definování objektu – tedy jako skupiny mužů, kteří někdy po roce 1990 přerušili výkon své profese, aby mohli pečovat o malé dítě – je samotný fakt proměny sociální reality, resp. možností mužů. Možnost být doma s malým dítětem a pečovat o něj nevznikla až v roce 2001, ale postupně se vyvíjela. Tak, jak se vyvíjela tato možnost, proměňovala – rozšiřovala se potencionálně, ale i reálně skupina mužů pečujících o malé dítě. Proměnu této možnosti však nezachycují dostatečně statistická data ministerstva práce a sociálních věcí, která evidují příjemce dávky rodičovského příspěvku až od prosince 2000 – tedy od novelizace zákoníku práce (viz bod A. analýza trendu čerpání rodičovské dovolené). Registrujeme ji však my v jiných částech analýzy, a to jak v kvantitativním výzkumu, tak zejména v kvalitativní části výzkumu. V rozhovorech s muži jsme se zaměřili nejen na otce na rodičovské dovolené, ale i na otce, kteří někdy od počátku 90. let pečovali o své potomky, aby bylo možné lépe postihnout (sledovat) jev pečujících (a nepracujících) otců v čase a zvýšit tak vypovídající hodnotu o tomto jevu.

Vlastní výzkum se pak podle úvodního projektu sestával z několika částí:

Hlavní okruhy výzkumu v návaznosti na použité metody a techniky, stanovení objektu výzkumu

A. Analýza trendu čerpání rodičovské dovolené u nás muži – otci v souvislosti s legislativními změnami provedenými v této oblasti (rozšiřování práva čerpání rodičovské dovolené, úpravy podmínek pro čerpání rodičovského příspěvku, změny výše příspěvku apod.). Výchozím zdrojem dat pro tuto analýzu byla databáze MPSV, v níž jsou evidováni příjemci rodičovského příspěvku, a to od konce roku 2000. Do analýzy byly zahrnuty i předchozí údaje poskytnuté ministerstvem. Objektem výzkumu v této části byli muži pobírající rodičovský příspěvek (což se nemusí nutně krýt se skupinou mužů na rodičovské dovolené).

B. Analýza postojů veřejnosti k možnosti čerpání rodičovské dovolené otci byla provedena v širším kontextu analýzy postojů veřejnosti k záměně rolí muže a ženy v soukromé sféře rodiny a domácnosti:

Data pro tuto analýzu byla čerpána z již realizovaného kvantitativního výzkumu (jako ISSP 1994)¹ a z vlastního empirického šetření na toto téma. Tento reprezentativní výzkum dospělé populace² (1067 osob ve věku nad 18 let) byl proveden v rámci kontinuálního výzkumu CVVM, který na něj poskytl většinu nutných finančních prostředků.

Cílem kvantitativního výzkumu bylo:

- a) odhalení fungování sociálních stereotypů týkajících se rolí muže a ženy v rodině a společnosti v návaznosti na pohlaví, věk, vzdělání, profesi, příslušnost k sociální vrstvě, velikost bydliště, pozici v hierarchii řízení apod.
- b) sledování vnímání genderových rolí v čase (porovnání roku 1994 s rokem 2003), postižení případné změny
- c) stanovení hlavních limitů – negativních faktorů, případně pozitivních faktorů ovlivňujících čerpání rodičovské dovolené muži v souvislosti s postoji veřejnosti k uspořádání genderových rolí.

---

¹ Data z novějšího výzkumu ISSP 2002 nejsou doposud zveřejněna, resp. uvolněna pro využití mimo vlastní výzkum – tedy pro „jiné“ (další) výzkumné účely.

² Výzkum je reprezentativní z hlediska věku, pohlaví, vzdělání a velikosti bydliště (viz Technické parametry výzkumu). Šetření bylo provedeno v dubnu 2003 v rámci omnibusového výzkumu CVVM.

C. Vlastní **kvalitativní výzkum** byl realizovaný technikou **polostrukturovaného interview** s muži, kteří někdy v minulosti (resp. po roce 1990) pečovali či v současnosti pečují o malé dítě. Objekt výzkumu byl tak rozšířen i na případy před rokem 2001 (od kdy je teprve možné čerpat rodičovskou dovolenou) z důvodů, které jsou uvedeny nejen výše, ale jsou blíže specifikovány i v příslušném oddíle o výsledcích kvantitativního výzkumu.

Celkem bylo provedeno 18 rozhovorů s muži různého věku, vzdělání, socio-ekonomického postavení i stavu. Rozhovory byly provedeny s respondenty z celé ČR. V rozhovorech s respondenty jsme se zaměřili především na:

- a) Zmapování důvodů, resp. motivů ovlivňujících podstatně rozhodnutí mužů být doma s dítětem (čerpat rodičovskou dovolenou).
- b) Postižení každodenních činností otců pečujících o děti během rodičovské dovolené.
- c) Zmapování postojů, které k těmto mužům-otcům zauímají jejich manželky či partnerky, širší rodina, sousedé, spolupracovníci, „neznámí“ lidé apod. Zmapování typů reakcí, se kterými se otcové na rodičovské dovolené setkávají.
- d) Sledování přínosu čerpání rodičovské dovolené pro muže samotné, jejich děti a partnerky.
- e) Sledování vlivu čerpání rodičovské dovolené muži na výkon jejich profese, profesní kariéru, stejně tak jako sledování vlivu profese a pracovního prostředí (resp. kultury pracovní organizace) na možnost čerpat rodičovskou dovolenou.

Hlavním cílem rozhovorů bylo vytipování nejdůležitějších pozitivních faktorů ovlivňujících rozhodnutí muže čerpat rodičovskou dovolenou, případně stanovení možných negativních faktorů.

Cíl sociologické analýzy

Cílem analýzy bylo především systematizování poznatků o tomto problému (viz teoretická část i vlastní analýza), vytipování pozitivních a negativních faktorů ovlivňujících podstatným způsobem čerpání rodičovské dovolené muži u nás, návrh opatření podporujících využívání tohoto typu „dovolené“ muži.

Teoretická část

1. Podpora využívání rodičovské dovolené muži

Péče o malé děti je v České republice stejně jako jinde ve světě tradičně záležitostí žen. Náklady spojené s péčí a výchovou dětí, ať už ekonomické, časové či pracovní, jsou z mnoha důvodů nerovně rozděleny mezi oběma pohlavími: ženy věnují péči o děti mnohem více svého času než muži, přizpůsobují své mateřské roli svou pracovní dráhu, častěji přerušují kariéru a pracují menší počet hodin, akceptují menší finanční ohodnocení a menší sociální zabezpečení své profesionální práce. Nerovné postavení mužů a žen na pracovním trhu je úzce spjato právě s mateřstvím a intenzivní účastí žen na péči o děti. Na druhou stranu, muži nadále spatřují zdroj své realizace a identity zejména v profesionální oblasti, čas strávený v práci nezdědka chápou jako čas věnovaný rodině formou finančního přínosu, a jejich přímý podíl na péči o děti a o domácnost je mizivý. Jejich profesionální aktivita jim znemožňuje aktivní a přímou účast na výchově svých dětí. V souvislosti s masivním vstupem žen na trh práce, s postupující ženskou emancipací a se snahou o vyrovnání příležitostí pro muže a ženy, ať už ve sféře veřejné či soukromé, se toto tradiční rozdělení rodinných rolí ukazuje jako genderově nerovné a v mnoha směrech kontraproduktivní. Mužům odpírá aktivní podíl na péči o další generaci a ženám neumožňuje plnou realizaci v profesionální oblasti, nemluvě již o různých formách diskriminace, jež s sebou přináší. Rodičovská dovolená je jedním z institutů, jenž za určitých podmínek umožňuje převrácení této tendence. Pokud by byla ve větší míře využívána muži, došlo by k narušení stereotypů o ženské pečovatelské roli, což by pomohlo odbourat diskriminaci žen na pracovním trhu, a zároveň by muži získali možnost aktivní a bezprostřední účasti na výchově svých potomků. Vlivem mnoha faktorů, o jejichž prozkoumání usiluje tato studie, je ale podíl mužů odcházejících na rodičovskou dovolenou a pobírajících rodičovský příspěvek v České republice (ostatně podobně jako v jiných zemích) mizivý. V následujících kapitolách se pokusíme odpovědět na otázku, proč tomu tak je, a podat určitá doporučení, jež by mohly vést ke změně situace.

1.1. Mateřská a rodičovská dovolená

První zákony týkající se mateřské dovolené se v Evropě začaly objevovat na přelomu 19. a 20. století (Německo 1883, Švédsko 1891, Francie 1928). V širším měřítku, Mezinárodní pracovní organizace (ILO) vydala v roce 1919 doporučení týkající se těhotných žen na pracovišti, kde prosazovala tři prvky ochrany: zavedení určitého období, během něhož žena nepracuje, finanční příspěvek a ochranu jejího pracovního místa.

První ucelené sociální politiky zavádějící mateřskou dovolenou byly zaváděny po 2. světové válce a byly hnány paternalistickými motivy – snahou vrátit ženy, které během války zastávaly práci mužů, do domácnosti. Cílem bylo znovunastolit tradiční rozdělení rolí v rodině, a mateřská dovolená byla jedním z použitých prostředků. Opuštění pracovního místa na určitou dobu před a po porodu bylo povinné a nedoprovázely jej žádné finanční kompenzace a v mnoha zemích neexistovala ani ochrana pracovního místa, tedy zákaz propustit ženu během mateřské dovolené. To vše zvyšovalo závislost ženy na příjmu jejího manžela a ztěžovalo její uplatnění na pracovním trhu. Dalším silným politickým motivem byla snaha o zvýšení porodnosti, jíž se mělo dosáhnout právě návratem žen do domácností.

Zvrat nastal ve druhé polovině 60. let, kdy mateřská dovolená přestala plnit roli povinného opuštění pracovního místa a stala se obdobím, během něhož mělo být matce umožněno zotavit se po porodu a věnovat se intenzivně svému novorozenému dítěti, přičemž její pracovní místo bylo chráněno zákonem. Mateřská dovolená s ochranou pracovního místa byla zavedena mezi lety 1969 a 1971 v Portugalsku, Španělsku, Finsku a Kanadě; Francie a Nizozemí následovaly v letech 1975 a 1976, a Dánsko, Irsko a Řecko v letech 1980 až 1984. Další země zajistily tutéž možnost prostřednictvím dílčích regulací (Greeott 1999: 1). Mateřská dovolená je doprovázena mateřským příspěvkem, jenž má do určité míry kompenzovat ušlý příjem ženy pečující o dítě.

Mateřská dovolená, dokud byla chápána zejména jako možnost umožnit matce zotavit se po porodu, logicky náležela pouze ženám. Jakmile ale byla definována širěji, jako čas určený k péči o dítě a k vzájemné adaptaci rodiče a dítěte, začaly se ozývat hlasy žádající zpřístupnění „mateřské“ dovolené i pro otce v zájmu zrovnoprávnění postavení mužů a žen v rodině i ve veřejné sféře (Moisan 1997b: 112). Mateřská dovolená zůstala ve většině zemí v kratší formě zachována, ale byla doplněna tzv.

rodičovskou dovolenou, či dovolenou k péči o dítě, která má zpravidla delší trvání, je méně finančně kompenzována a je přístupná oběma rodičům. Institut rodičovské dovolené byl poprvé zaveden ve Švédsku, a to v roce 1974 takzvaným *Parental Insurance Act*. Postupně byl rozšířen i do dalších evropských zemí, ovšem jeho délka i úroveň finanční kompenzace se značně liší, navíc neustále podléhá změnám podle ekonomické situace dané země.

Z toho, co bylo řečeno, je zřejmé, že forma mateřské a rodičovské dovolené závisela na sociopolitickém kontextu jejího zavedení a na definici jejího účelu. Z povinnosti opustit pracovní místo se tak v průběhu let stalo umožnění zdravotní rekonvalescence po porodu a následně i umožnění péče o dítě a vzájemné adaptace rodiče a dítěte, která by logicky měla být přístupna i mužům. V České republice byla až do poloviny 80. let péče o malé děti právně definována jako výhradně záležitost žen a muži byli z nároku na mateřskou dovolenou, mateřské podpory, pomoci a příspěvky automaticky vyloučeni. Od poloviny 80. let začalo docházet k určitým změnám a ve zvláštních případech bylo umožněno udílet některé z těchto dávek i mužům, konkrétně osamělým otcům pečujícím o dítě do dvou let. V 90. letech byl mateřský příspěvek přejmenován na příspěvek rodičovský a teprve od roku 2001 byla další mateřská dovolená nahrazena rodičovskou dovolenou, přístupnou pro oba rodiče. Stejně jako v ostatních zemích ale ani v ČR formální možnost čerpání rodičovské dovolené nepřinesla výraznou účast otců na péči o nejmenší děti a podíl mužů využívajících tuto možnost je velmi nízký – v ČR nedosahuje ani jednoho procenta z uživatelů rodičovské dovolené.

Celosvětově vzbudil nízký podíl mužů čerpajících rodičovskou dovolenou mnoho otázek a vyprovokoval několik výzkumů zjišťujících důvody nezájmu otců o tuto formu péče o své potomky. Zrekapitulujme si nyní některé z jejich výsledků.

1.2. Proč muži nečerpají rodičovskou dovolenou?

G. Russel provedl v roce 1987 v Austrálii výzkum 37 párů, u kterých došlo k převrácení genderových rolí, tedy kde se muž primárně věnoval péči o děti a žena ekonomickému zajištění rodiny. Zjistil, že problémy jsou více či méně významné podle toho, zda k převrácení rolí došlo po svobodném rozhodnutí nebo pod ekonomickým tlakem, a podle toho, nakolik je otec skutečně angažován na výchově dětí. Dotazovaní

muži se necítili ohroženi ve své mužské identitě, ale přesto zakoušeli pokles sebevědomí spojený s nepřítomností placeného zaměstnání. Někteří měli větší pocit svobody; jiní cítili uspokojení, protože dokázali přijmout výzvu péče o děti. Russel poznamenává, že převrácení rolí nebylo v jeho vzorku nikdy úplné: matky se staly živitelkami, ale zároveň na nich spočívala zodpovědnost za organizaci domácí sféry; byly vyčerpané fyzicky i psychicky. Některé špatně snášely fakt, že děti jsou více nakloněny otci než jim, nebo měly vyšší standardy na údržbu domácnosti než jejich partner. Také je mimo jiné rozčilovalo, že jejich partner byl vnímán jako hrdina jen proto, že zůstal doma, zatímco pokud by šlo o ně samotné, bylo by to bráno jako normální. Muži si podle Russela naopak stěžovali na nedostatek podpory svých partnerek (Russel 1987: 161-179).

První skutečný výzkum mužů na rodičovské dovolené byl proveden ve Švédsku v roce 1988 Lindou Hass. Předmětem výzkumu byl nereprezentativní vzorek 85ti otců žijících v Gothenburgu, jejichž dítě se narodilo v roce 1984 a kteří nastoupili na rodičovskou dovolenou. Hass se zajímala o jejich celkové hodnocení dovolené a o jejich pocity – samoty, radosti, nudy, únavy – během dovolené. Zjistila, že nejčastěji zakoušeným problémem je neúčast v zaměstnání; muži jsou spokojenější, pokud jejich odchod nezpůsobí dezorganizaci pracovního místa. Dotázaní muži byli vesměs překvapeni množstvím práce, které představuje péče o dítě. Ženy jsou podle Hass obecně více spokojeny se svou zkušeností s mateřskou dovolenou, a navíc, ty které nastoupily na celou dobu trvání jsou spokojenější než ty, které se o dovolenou dělily se svým partnerem. 87% žen by si nepřálo, aby si jejich partner vzal polovinu rodičovské dovolené. Hass tak v závěru své zprávy nastoluje otázku, zda se ženy vzdají rodičovské dovolené ve prospěch svých partnerů, když ji mají tolik v oblibě (Hass 1988).

Jeden z nejrozsáhlejších výzkumů mužů na rodičovské dovolené byl proveden v kanadském Quebecu v roce 1995 na objednávku vládní Rady pro postavení ženy. Jednalo se o empirickou studii párů, v nichž jeden z partnerů využil 10títýdenní rodičovskou dovolenou s finančními dávkami v celé době trvání, s cílem srovnat muže a ženy, kteří čerpají rodičovskou dovolenou a rozlišit muže, kteří rodičovskou dovolenou čerpají a ty, kteří ji nečerpají. V té době existoval v Kanadě nárok nejprve na mateřskou dovolenou trvající 15 týdnů a s finanční kompenzací ve výši asi 90% platu, následně nárok na 10 týdnů rodičovské dovolené s kompenzací ve výši až 60% platu s definovanou maximální hranicí, a poté právo na rodičovskou dovolenou trvající 34

týdnů, během níž je ochráněno pracovní místo rodiče pečujícího o dítě, ale rodič nepobírá žádný finanční příspěvek. Mezi uživateli rodičovské dovolené v Quebecu bylo jen 4,2% mužů, a jen 2,5% mezi těmi, kteří nastupují na dovolené v plné délce 10ti týdnů. Výzkum odhalil, že hlavním problémem je nedostatečná délka rodičovské a také mateřské dovolené. Vzhledem k tomu, že mateřská dovolená činí jen 15 týdnů, vnímají muži rodičovskou dovolenou jako pouhé prodloužení mateřské dovolené, a ne jako dobu, během které by se rodiče měli věnovat dítěti a zvykat si na jeho příchod. Rodičovská dovolená tak jen doplňuje dobu nutnou k rekonvalescenci matky po porodu a ke kojení dítěte (ženy ve výzkumném vzorku kojily v průměru 18 týdnů). To by napovídalo tomu, že pokud je rodičovská dovolená delší, pro muže je snazší část z ní využít.

Sedmdesát procent dotázaných mužů se domnívalo, že výše rodičovského příspěvku je nedostatečná – mysleli si to stejně ti, kteří na dovolenou nenastoupili, jako ti, kteří na ni nastoupili. Snaha minimalizovat finanční ztráty byla významným faktorem pro 40% mužů, kteří přenechali rodičovskou dovolenou svým partnerkám. Vzhledem k průměrným platům v Quebecu v dané době ztrácela rodina 159 dolarů týdně, pokud na rodičovskou dovolenou nastoupila žena, oproti 242 dolarům, pokud na ni nastoupil muž.

Jinou skupinou důvodů způsobujících nízkou účast otců na rodičovské dovolené jsou podle quebeckého výzkumu otázky spojené s mentalitou – s přetrvávajícím tradičním chápáním genderových rolí, podle kterého je žena „hlavním rodičem“. Podle výzkumu jsou ženy i muži spokojeni se svou zkušeností rodičovské dovolené, ženy jsou ale nadšené více a rády by si jí v budoucnu zopakovaly. Nízká účast mužů by se dala vysvětlit touhou žen zachovat si pro sebe již tak dosti krátkou mateřskou a rodičovskou dovolenou. V podstatě to vypadá tak, že ženy si přejí nastoupit na rodičovskou dovolenou a muži si přejí jim tuto možnost přenechat.

Další faktory jsou spojené se světem práce: čím více hodin týdně člověk pracuje, tím menší je pravděpodobnost, že nastoupí na rodičovskou dovolenou, a muži tráví v zaměstnání tradičně více hodin a pracují přesčasy. Tento jev lze také vysvětlit tak, že ti muži, kteří tráví v práci hodně času, spojují svou mužskou a otcovskou identitu s rolí živitele rodiny, a je pro ně méně lákavé pečovat o dítě. To, zda muž má či nemá rád svou práci, kupodivu nijak neovlivňovalo jeho účast na rodičovské dovolené: otcové,

kteří využili rodičovské dovolené, byli se svým zaměstnáním stejně spokojeni jako ostatní. Velký vliv ale měly postoje nadřízených a kolegů. Ženy se přitom při odchodu na rodičovskou dovolenou setkávaly vesměs s pozitivnějšími reakcemi než muži – od ženy se to v podstatě očekává a navíc jde o prodloužení mateřské dovolené. Odchod na rodičovskou dovolenou byl pravděpodobně nadřízenými často vnímán jako neloyalita pracovišti a to mělo zásadní vliv na jednání zaměstnance: zatímco u 46,1% dotázaných mužů, kteří na rodičovskou dovolenou neodešli, měl jejich nadřízený negativní postoj, u mužů, kteří na rodičovskou dovolenou odešli, to bylo jen 19,2%. Ti, kteří na rodičovskou dovolenou nenastoupili, byli většinou přesvědčeni, že by jejich odchod způsobil problémy na pracovišti a zvýšil pracovní zátěž jejich kolegů. Velký vliv měla také přítomnost nějakého vzoru jiného otce nastupujícího na rodičovskou dovolenou na pracovišti – 41,7% z těch, kteří nastoupili na rodičovskou dovolenou, měli nějaký takovýto vzor, oproti 21% těch, kteří nenastoupili. Dalším faktorem se ukázala být podpora sociálního okolí: ti, kteří na rodičovskou dovolenou nastoupili, většinou hodnotí postoj svých přátel jako velmi pozitivní (55% oproti 25,4% těch, kteří nenastoupili) (Moisan 1997b: 111-119).

Na základě v minulosti provedených výzkumů je možné odhalit pravděpodobné faktory celosvětově ovlivňující podíl mužů na čerpání rodičovské dovolené (podle Moisan 1997a: 60-67).

- *Sociodemografické faktory*: nesezdaní otcové nastupují častěji na rodičovskou dovolenou; otcové spíše zůstávají doma až několik měsíců po porodu (Pleck 1987)
- *Fyzické faktory*: velký vliv má způsob kojení a zdravotní potřeby matky. Ve Švédsku, kde 90% žen kojí nejméně 5 měsíců, by kratší trvání rodičovské dovolené znemožnilo její čerpání muži. Ukazuje se, že čím delší je rodičovská dovolená, tím více se stírají biologické difference mezi rodiči (Hass 1988).
- *Ekonomické faktory*: velký vliv má zejména socioprofesionální kategorie a příjem manželky. Jakmile má žena vyšší postavení a příjem než muž, nastoupí muž s větší pravděpodobností na rod. dovolenou. (Hass 1988, Pleck 1987, Sandqvist 1987). Příjem má ještě mnohem větší vliv v zemích, kde jsou dávky rodičovského příspěvku nízké.
- *Faktory spojené se zaměstnáním a pracovním prostředím*: velký vliv má podpora a pozitivní přístup zaměstnavatele, nadřízených a kolegů (Hass 1988). Neukazuje se

žádná závislost mezi nespokojeností muže se zaměstnáním a vyšší tendencí nastoupit na rodičovskou dovolenou. Je zajímavé, že při hodnocení všech faktorů biologických, sociopsychologických, faktorů sociální podpory a faktorů ekonomických, Linda Hass zjistila pomocí regresní analýzy, že pokud jsou ostatní faktory kontrolovány, ekonomické faktory nemají žádný zásadní význam. Ekonomické bariéry a strach z reakce pracovního okolí jsou tedy podle ní spíše jen racionalizace než skutečné překážky.

- *Postoje vůči genderovým rolím:* výzkumy ukazují, že postoje k rozdělení genderových rolí mají zásadní vliv na to, zda muž nastoupí či nenastoupí na rodičovskou dovolenou (Hyde 1993). Ve výzkumu L. Hass (1988) je to ten nejdůležitější faktor.
- *Vztahové faktory a podpora okolí.* Nejdůležitější jsou dvě okolnosti: zda muž zná určitý počet jiných mužů, kteří si vzali rodičovskou dovolenou, a zda je ve svém rozhodnutí podporován svými přáteli. Vliv má také vztah k manželce: účast otce na výchově má pozitivní vliv na spokojenost matky s partnerským životem – ovšem jen za podmínky, že si matka tuto účast přeje, a to není vždycky pravda (Lamb 1987). Russelův australský výzkum (1987) ukazuje, že známí a blízcí jsou na počátku spíše pozitivní, překvapení a plní zájmu; po nějakém čase se ale objevují negativní reakce, zejména z okolí mužových blízkých.

Co se týče ekonomických faktorů v rozhodování mužů, zda nastoupí či nenastoupí na rodičovskou dovolenou, jejich význam je nutné podrobit hlubší diskusi. Na jednu stranu jsou využívány jako klíčový argument a zdají se být logickým zdůvodněním nezájmu otců o rodičovskou dovolenou, na druhou stranu některé výzkumy ukazují, že jejich význam není ve skutečnosti natolik zásadní. Nelze zpochybnit fakt, že ekonomická ztráta rodiny jako celku je v současné situaci nastavení příjmů mužů a žen ve většině případů nižší, pokud na rodičovskou dovolenou nastoupí žena, a tato jednoduchá matematická úvaha ovlivňuje rozhodování mnoha párů. Efekt je tím silnější, čím je nižší rodičovský příspěvek, a ten je v České republice skoro zanedbatelný. Na celém mechanismu se podílí nejen to, že ženy jsou platově diskriminovány a že zpravidla pracují nižší počet hodin než muži, ale i to, že při uzavírání sňatku mají muži tendenci vyhledávat méně vzdělané a níže sociálně postavené partnerky a naopak. Ve výsledku pak v drtivé většině párů muž vydělává více

než žena a je proto ekonomicky výhodnější, pokud na rodičovskou dovolenou nastoupí ona. Čím si jsou partneři podobnější svým vzděláním a profesními ambicemi, tím větší existuje tendence podělit se o rodičovskou dovolenou (Bjornberg 1997: 224).

Institucionální struktury jako je plat, kariéra a pracovní prostředí ale navíc působí zároveň s hlubšími sociálními a psychologickými mechanismy, spojenými s tradiční dělbou rolí v rodině. Ženy zakoušejí kulturní tlak k tomu, aby byly „dobrými matkami“ a zůstaly doma se svými dětmi, zatímco muži k tomu, aby zejména finančně zajistili rodinu. Před mužem, který uvažuje o rodičovské dovolené, tak stojí dvě zásadní překážky: přerušit profesní aktivitu a pečovat o dítě znamená porušit tabu, a navíc to znamená pro rodinu významnou ekonomickou ztrátu.

1.3. Nové modely

Z českých i celosvětových dat je zřejmé, že pouhé formální zavedení možnosti čerpat rodičovskou dovolenou muži nestačí k tomu, aby tato možnost byla skutečně využívána v praxi. Ani ve Švédsku, které se často klade za příklad země s nejrozvinutější sociální politikou a s realizací rovných příležitostí mužů a žen, není podíl mužů na rodičovské dovolené nijak významný. Švédsko disponuje pravděpodobně nejstarším, nejštědřejším a nejzkoumanějším programem rodičovské dovolené. Do ekonomické reformy v roce 1996, vynucené rozsáhlou rozpočtovou krizí, měl rodič během 1 roku rodičovské dovolené nárok na finanční náhradu ve výši 90%-100% platu, během dalších 3 měsíců na omezenou paušální dávku (v současnosti je to již „jen“ 80% původního platu během 1 roku a během posledních 3 měsíců cca 6 euro denně). Rodičovská dovolená je velmi flexibilní – rodič se může rozhodnout, zda bude pracovat na 25%, 50% či 75% pracovního úvazku. Rodiče se mohou o rodičovskou dovolenou podělit a rozhodnout, který z nich ji bude čerpat, kromě jednoho měsíce, jenž je vyhrazen jen tomu rodiči, který nečerpá měsíce ostatní. V roce 1984 rodičovské dovolené využívalo 26,6% mužů – ale v podstatě čerpali jen 9% celkového počtu dnů; průměrná délka rodičovské dovolené čerpané otcem činila jen 45 dní. Postupem času se tento počet pravděpodobně ještě snížil – podle dat z roku 1992 bylo mezi uživateli rodičovské dovolené 22% mužů a její průměrná délka byla jen 30 dní (Moisan 1997a: 58).

Evropské země proto hledají nové způsoby, jak učinit rodičovskou dovolenou pro muže atraktivnější a jak je dovést k jejímu čerpání. Jedním z možných prostředků je prodloužení její délky: je prokázáno, že čím je rodičovská dovolená delší, tím je větší pravděpodobnost, že jí muži budou využívat, jelikož muži mají tendenci nastupovat na rodičovskou dovolenou ve vyšším věku dítěte, zejména kvůli kojení. Dalším faktorem je výše rodičovského příspěvku a dále flexibilita rodičovské dovolené. Nejradiálnějším navrhovaným krokem je ale učinit z rodičovské dovolené nikoli kolektivní nárok obou partnerů, ale nárok individuální, příslušící každému rodiči zvlášť a nepřevoditelný z jednoho na druhého. Tuto úlohu hraje tzv. „daddy month“ (tatínkův měsíc) ve Švédsku či Norsku nebo prodloužení nároku na rodičovský příspěvek o 2 měsíce za podmínky, že o něj žádá druhý z rodičů, v Rakousku.

V Norsku byl speciální měsíc vyhrazený pro druhého z rodičů (tedy v podstatě pro otce) zavedený v dubnu roku 1993 a jeho efekt byl významný – v roce 1999 jej podle oficiálních statistik využilo 68% otců. Přesto toto opatření vzbuzuje vášnivou debatu. Z liberálních pozic je kritizováno jako neúměrné vstupování do svobodného rozhodování rodin a využívání síly vůči otcům ze strany státu. Toto opatření totiž v podstatě nakazuje rodinám, jak mají zorganizovat svou péči o děti. Jeho příznivci se ale hájí tím, že ženy jsou vystaveny mnohem autoritativnějšímu působení norem, očekávání a diskriminace, jež ovšem nejsou formálně zakotveny, a proto se zdá, že jednání žen jsou výsledkem svobodného rozhodnutí, ačkoli tomu tak není. Kvóty pro otce jsou hodnoceny pozitivně vzhledem k tomu, že umožňují otcům převzít na určitý čas samostatnou odpovědnost za dítě a vytvořit si tak k němu přímý vztah bez přítomnosti a zprostředkování matky, dále proto, že otcova přítomnost má pozitivní vliv na dítě, a v neposlední řadě také proto, že dávají matce více volného času a prostoru. Přesto nesmíme pustit ze zřetele, že v případě, kdy muži odmítnou přijmout svou otcovskou odpovědnost a jim rezervovaný měsíc rodičovské dovolené nevyužijí, stávají se otcovské kvóty nevýhodnými pro ženy, jelikož se tím krátí celkový čas rodičovské dovolené (Site Gender Equality in Norway).

1.4. Rodičovská dovolená v širších souvislostech

Rodičovská dovolená je z hlediska postavení ženy a muže ve společnosti velmi citlivým tématem. Na jednu stranu tato instituce upevňuje tradiční dělbu rolí v rodině a

tím podporuje nerovnoprávné postavení žen, na druhé straně může posloužit jako nástroj prosazující rovné příležitosti obou pohlaví – v případě, že dojde ke zvýšení podílu mužů, kteří ji čerpají. Příliš dlouhá rodičovská dovolená ohrožuje postavení žen na pracovním trhu, příliš krátká rodičovská dovolená ale naopak neumožňuje její čerpání muži.

Může se zdát, že stávající situace, kdy na rodičovskou dovolenou nastupují výhradně ženy, je výsledkem svobodné volby rodin, navazující na biologickou danost mateřství. Není to tak úplně pravda: tato situace je ovlivněna mnoha sociálními a ekonomickými okolnostmi, které tlačí pár k předem danému rozhodnutí, přestože za jiných podmínek by se rozhodli jinak. Jejich rozhodnutí následně ovlivňuje rozhodnutí dalších a tak dochází k neustálé reprodukci stávajícího nerovného stavu. I když lze očekávat, že ženy budou nadále volit možnost osobně pečovat o své malé děti, otcové těchto dětí by měli dostat stejnou možnost a na péči o ně se také intenzivně podílet, obzvláště vzhledem k tomu, že podle současných výzkumů neexistuje mezi muži a ženami žádný zásadní biologický rozdíl co se týče péče o nejmenší děti (Lupton, Barclay 1997).

Rodičovská dovolená ve své současné praxi se podílí na upevnění nerovného postavení žen dvojitým způsobem: na mikro a na makroúrovni. Na úrovni rodiny a páru je skutečností, že narození dítěte ve většině případů upevňuje sexistickou dělbu práce v rodině, a to i v případě párů, které měli zpočátku velmi rovnostářskou představu o rozdělení genderových rolí. V momentě, kdy žena zůstává doma za účelem péče o dítě, padá na její bedra starost o celou domácnost, zatímco muž tráví v zaměstnání větší počet hodin, aby rodinu svým příjmem uživil. Rodičovská dovolená využívaná otci by tak teoreticky měla přinést podmínky pro změnu tradiční dělby práce v rodině – otec zůstane s dítětem doma a stane se hlavním rodičem a vychovatelem, zatímco matka je hlavním živitelem rodiny.

Je ale účast otce na rodičovské dovolené skutečně indikátorem změn genderových rolí? Výsledky zahraničních výzkumů bohužel ukazují, že pravděpodobně nikoli: muži na rodičovské dovolené většinou nejsou doma s dítětem sami – jejich žena je také v domácnosti, případně jim pomáhá jiná žena z rodiny. Muži této možnosti častěji využívají v případě, že je v rodině více dětí, nejspíše s cílem pomoci manželce s péčí o ně. Podstatně více mužů než žen plánuje během rodičovské dovolené uskutečnit

nějaký projekt, na který během práce nemají čas (renovace, studium...). Co se týče práce v domácnosti, zatímco více než polovina žen na rodičovské dovolené většinou připravuje jídlo a vaří, u mužů je to jen necelá pětina; u praní je rozdíl ještě významnější. Z toho vyplývá, že účast muže na rodičovské dovolené ještě nevypovídá o radikální změně postojů a chování spojených s genderovými rolami v rodině. Přesto jsou ale muži nastoupivší rodičovskou dovolenou ochotnější k rovnějšímu rozdělení rodičovských a domácích úkolů (Moisan 1997b: 118-119).

Na celospolečenské úrovni má rodičovská dovolená zásadní vliv na postavení žen v rodině a zejména na pracovním trhu. Fakt, že ženy v souvislosti s narozením dítěte a péčí o ně masivně na určitou dobu opouštějí zaměstnání, je hlavní příčinou neexistence rovných příležitostí a nerovnoprávnosti na pracovním trhu. Ženy představují méně stabilní pracovní sílu, což se odráží v jejich nižších platech a kariérních možnostech. Pokud je rodičovská dovolená využívána jen ženami, upevňuje jejich roli jako „hlavního rodiče“ a dále nepřímo podporuje nerovnosti mezi pohlavími na pracovním trhu. Rozdíl mezi platy mužů a žen je tak kromě jiného důsledkem toho, že muži nenastupují na rodičovskou dovolenou (EIRO 2001). Celý systém tak funguje jako stále se posilující spirála: žena je vnímána jako kompetentnější k péči o dítě, navíc má nižší příjem na trhu práce, takže logicky odchází na rodičovskou dovolenou ona. Tato přerušování pracovní dráhy dále fungují jako zdroje a zdůvodnění diskriminace žen v zaměstnání, což vytváří další podmínky pro to, aby na rodičovskou dovolenou nastupovaly spíše ženy než muži (Perivier 2003).

Jediným řešením je přetrnout tento řetěz a motivovat muže k čerpání rodičovské dovolené – pak se smažou i nerovnosti mezi pohlavími na trhu práce a zmizí důvody, kvůli kterým muži v současnosti rodičovskou dovolenou nečerpají. Role otců je proto klíčová v rozšiřování genderové rovnosti; bez jejich aktivní účasti v péči o děti ženy nemohou dosáhnout rovného postavení na pracovním trhu. Existuje několik ověřených způsobů, jak toho dosáhnout – například učinit z rodičovské dovolené právo dané jednotlivci a ne páru či zvýšit rodičovský příspěvek a učinit jej závislý na platu. V těchto opatřeních by neměla být spatřována snaha vstupovat do soukromého rozhodování párů, vzhledem k tomu, že právě tato soukromá rozhodování mají naprosto zásadní důsledky na postavení žen ve veřejné oblasti (Lister 2001).

Analytická část

Problematiku rodičovské dovolené ve vztahu k mužům je nutné nahlížet v optice politiky rovných příležitostí. Formální rovnost obou pohlaví je bezesporu podmínkou nutnou, aby mohla být vůbec nastolena, nikoli však podmínkou postačující. Vypovídá totiž jen málo o neformálních vztazích a tedy skutečné (faktické) rovnosti mužů a žen v jejich každodenním životě.

Z tohoto důvodu se naše analýza zaměřuje na problematiku rovných příležitostí nejen v legislativní oblasti (část 3), ale sleduje postoje a názory populace také v otázce rovných příležitostí při výkonu rodičovské role (část 4), stejně tak jako reálné chování mužů – otců, kteří někdy pečovali o své malé dítě (část 5).

2. Legislativní opatření k nastolení rovnosti rodičovské role

V úvodu bylo řečeno, že objekt výzkumu byl definován „širěji“ než jen skupina „mužů – otců na rodičovské dovolené“, neboť toto širší vymezení respektuje proměnu možnosti „být doma s dítětem a nepracovat“ nebo pracovat „méně“ a být přitom „finančně zabezpečen“. Podívejme se tedy nyní blíže na vývoj možnosti čerpání rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku v legislativní rovině.

2.1. Rodičovská dovolená a rodičovský příspěvek

V běžném povědomí (soudě například podle dotazů občanů v regionálním tisku, dotazů na internetu či podle některých výroků respondentů) se pojem rodičovská dovolená kryje s pojmem rodičovský příspěvek, neboť po dobu rodičovské dovolené je rodiči vyplácen rodičovský příspěvek.³ To jistě platí ve většině případů rodičů pečujících o malé dítě, ale neplatí to zdaleka ve všech případech.

Z právního hlediska se pak jedná skutečně o dva na sobě nezávislé instituty. Zatímco pojem rodičovská dovolená se vztahuje k pracovně-právní oblasti, institut rodičovského příspěvku je součástí systému státní sociální podpory a jeho smyslem je finanční zabezpečení pečujícího rodiče.

---

³ V běžném povědomí je rodičovská dovolená chápána jako doba, kdy rodič nepracuje, stará se o malé dítě a „bere za to peníze“.

Na rodičovské dovolené může rodič být (tzn. je uvolněn a omluven u svého zaměstnavatele z důvodu péče o malé dítě do věku 3 let) a může přitom pobírat rodičovský příspěvek, splňuje-li podmínky pro jeho pobírání a respektuje-li omezení, která se k jeho pobírání vztahují. To je jedna možnost. Druhou možností je, že muž nebo žena mohou být na rodičovské dovolené (jsou tedy uvolněni a omluveni ve svém zaměstnání) a nemusejí nutně pobírat příspěvek (nesplňují-li podmínky či překračují-li omezení vztahující se k jeho pobírání). Za další muž nebo žena může pobírat rodičovský příspěvek a přitom nemusí být nutně na „rodičovské dovolené“, například podniká-li daný rodič (tzn. nepotřebuje být uvolněn ze svého „zaměstnání“, o přerušení výkonu svého povolání si rozhoduje zcela sám).

2.2. Vývoj možnosti mužů pečovat o malé dítě

Jak se legislativně vyvíjela možnost, aby muži – otcové mohli pečovat o malé děti?

Do roku 1984⁴ neměli muži nárok na poskytnutí žádného příspěvku ze systému sociálního nebo nemocenského zabezpečení. Od 1. ledna 1985 do 30. září 1990 měl na pobírání mateřského příspěvku nárok pouze ten muž, který pečoval alespoň o jedno dítě do dvou let jeho věku.⁵ Tento muž musel být svobodný, ovdovělý, rozvedený nebo z jiných vážných důvodů osamělý a nesměl žít se svou družkou. Druhou skupinu mužů tvořili ti, jejichž manželka nemohla ze závažných důvodů (zpravidla zdravotních) o dítě pečovat. Tento příspěvek byl mužům poskytnut, pokud splňovali zákonem stanovené podmínky.

Podle novel zákona č. 107/1971 Sb., které byly provedeny zákony č. 110/1984 Sb., č. 50/1987 Sb. a zákonem č. 180/1990 Sb., měli na poskytnutí rodičovského příspěvku podle § 13 a nárok následující skupiny mužů:

- (1) Příspěvek podle tohoto zákona se poskytuje **muži, který celodenně a řádně pečuje aspoň o jedno dítě ve věku do dvou let, jde-li o muže svobodného, ovdovělého, rozvedeného nebo z jiných vážných důvodů osamělého a který nežije s družkou.**
- (2) Pečuje-li v rodině celodenně a řádně o dítě ve věku do dvou let **manžel, protože žena z vážných důvodů nemůže o dítě pečovat**, může orgán uvedený v § 14 rozhodnout o poskytování příspěvku tomuto muži.⁶

---

⁴ Zákon č. 107/1971 Sb., o mateřském příspěvku neumožňoval poskytování mateřského příspěvku mužům.

⁵ Limit věku dítěte se mění v čase - zvyšuje se hranice věku zdravého dítěte a hranice věku dítěte invalidního pro pobírání této dávky, zvyšuje se průběžně i sama tato dávka (viz příslušné následující novely).

⁶ Zvýrazněno [HM].

Od 1. října 1990 doposud mají na pobírání nově zavedeného rodičovského příspěvku nárok všichni muži (nejsou tam již omezení ohledně stavu dotyčného muže), pokud splňovali či splňují zákonem stanovené podmínky.

Viz zákon č. 382/1990 Sb., o rodičovském příspěvku (účinný od 1.10. 1990), § 2:

- (1) Nárok na příspěvek má **rodič**, jestliže osobně celodenně a řádně pečuje alespoň o jedno dítě ve věku
  - a) do tří let
  - b) do sedmi let, jestliže jde o dítě, které podle rozsudku (rozhodnutí) příslušného státního orgánu je dlouhodobě těžce zdravotně postižené a vyžaduje mimořádnou péči nebo mimořádnou péči zvlášť náročnou.
- (2) Podmínkou nároku na příspěvek též je, že rodič a dítě mají trvalý pobyt na území České a Slovenské Federativní republiky.
- (3) **Rodičem** se pro účely tohoto zákona rozumí **též jiná osoba než matka nebo otec dítěte**, pokud převzala dítě do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Za dítě převzaté do trvalé péče nahrazující péči rodičů se považuje dítě osvojené, dítě, jež bylo převzato do této péče na základě rozhodnutí příslušného orgánu, dítě, jehož rodič zemřel, a dítě manžela, které mu bylo svěřeno do výchovy rozhodnutím soudu.

Muži bez ohledu na svůj rodinný stav sice měli nárok na pobírání rodičovského příspěvku, ale pokud byli zaměstnání, doma s dítětem buď zůstat nemohli (zaměstnavatel nebyl povinen je uvolnit ze zaměstnání), nebo museli „dobrovolně“ rozvázat pracovní poměr. Muži tedy nebyli „ochráněni“ na stejné úrovni jako ženy v pracovních vztazích.

Teprve až zavedením institutu rodičovské dovolené novelou zákoníku práce (viz zákon č. 155/2000 Sb.), která nabyla účinnosti od 1. ledna 2001, byli ženy a muži coby rodiče zrovnoprávněni v nároku na čerpání neplaceného volna ve svém zaměstnání, a tak jsou mužům ve sféře práce garantována stejná práva – stejná ochrana jako ženám-matkám. Viz zákon č. 155/2000 Sb., par. 158: Rodičovská dovolená

K prohloubení péče o dítě je zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnankyni a zaměstnanci na jejich žádost rodičovskou dovolenou. Rodičovská dovolená se poskytuje matce dítěte po skončení mateřské dovolené a otci od narození dítěte, a to v rozsahu, o jaký požádají, ne však déle než do doby, kdy dítě dosáhne věku tří let.

Nárok na rodičovskou dovolenou má tedy otec od narození dítěte, matka po skončení tzv. mateřské dovolené předcházející porodu a následující ihned po něm. Během mateřské dovolené matka pobírá tzv. peněžitou pomoc v mateřství, která je dávkou nemocenského pojištění. Otec však má nárok pouze na pobírání rodičovského příspěvku bez ohledu na to, kdy nastoupí na rodičovskou dovolenou, resp. bez ohledu na to, o jak staré dítě pečuje. Rodičovský příspěvek činí v současné době 1,1 násobek životního minima na

výživu a ostatní základní osobní potřeby rodiče, který o dítě pečuje, tzn. 2552 Kč měsíčně. **Muž a žena tedy zůstávají i nadále znerovnoprávnění v typech přiznané dávky.** Peněžitá pomoc může být sice muži také poskytnuta, ale ve zcela výjimečných případech, resp. za určitých přesně vymezených situacích.⁷

Tyto specifické situace jsou vymezeny v § 12a zákona o dávkách v mateřství:

... zaměstnanec je svobodný, rozvedený, ovdovělý nebo z jiných vážných důvodů osamělý, jestliže nežije s družkou a pečuje o dítě na základě rozhodnutí příslušného orgánu nebo o dítě, jehož matka zemřela; zaměstnanec, který pečuje o dítě, jestliže jeho manželce se neposkytuje peněžitá pomoc v mateřství a sama nemůže nebo nesmí podle lékařského posudku o dítě pečovat pro závažné dlouhodobé onemocnění.

2.3. Shrnutí

Přestože možnost „být s dítětem doma“ v případě mužů se na základě legislativních úprav zvětšuje, signalizuje tedy směr vývoje k větší rovnosti mezi mužem a ženou, **přetrvává stále nerovnost v pobírání typů dávek.** Pokud otec či přesněji ženatý muž-otec či muž-otec žijící s družkou zůstane doma relativně brzy po narození dítěte (během cca prvních 20 týdnů po porodu), nenáleží mu stejný typ finanční náhrady jako ženě – matce. **Nerovnost mezi mužem-otcem a ženou-matkou tak formálně dále přetrvává, nerovnost nebyla odstraněna bezzbytkem.**

---

⁷ Jedná se tedy o podobné vymezení, resp. omezení, jaké existovalo dříve (před 1. říjnem 1990) v nároku na rodičovský příspěvek pro muže. V tomto smyslu přetrvává i určitý typ nerovnosti mezi ženou a mužem.

3. Analýza trendu čerpání rodičovského příspěvku

Protože Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR eviduje údaje o příjemcích rodičovského příspěvku v takovém formátu, který umožňuje některé statistické analýzy (zejména podle znaku pohlaví, věku dítěte či regionu) až od konce roku 2000, můžeme přesněji sledovat trend čerpání tohoto příspěvku teprve od této doby. Z údajů, které byly ministerstvem poskytnuty k výzkumným účelům v minulosti (na počátku roku 1999 a na počátku druhé poloviny roku 2000) vyplývá, že počet mužů pobírajících rodičovský příspěvek se již v minulosti mírně zvyšoval. Na konci roku 1998 činil podíl mužů pobírajících rodičovský příspěvek na celkovém počtu příjemců 0,58 % a k 30. 6. 2000 pak 0,75 %. Kolik mužů pobírá tuto dávku nyní, resp. od počátku roku 2001? Podívejme se blíže na následující tabulky.

Tabulka 1: Vyplacené řádné dávky náležící mužům a ženám měsíčně v období 12/2000 – 5/2001

Trvalá adresa oprávněné osoby – Kraj	Muž		Žena		% podíl mužů v běžném měsíci na celk. počtu
	Počet vyplacených		Počet vyplacených		
	v běžném měsíci	v jiném měsíci	v běžném měsíci	v jiném měsíci	
Hlavní město Praha	341	47	46 485	2 601	0,73
Středočeský kraj	373	32	56 408	1 664	0,66
Jihočeský kraj	227	6	32 472	806	0,69
Plzeňský kraj	213	16	27 028	780	0,78
Karlovarský kraj	213	16	16 082	554	1,31
Ústecký kraj	457	17	45 238	875	1,00
Liberecký kraj	192	6	22 935	465	0,83
Královéhradecký kraj	202	13	28 771	535	0,70
Pardubický kraj	179	5	27 773	475	0,64
Vysočina	146	3	28 107	544	0,52
Jihomoravský kraj	424	21	56 280	1 229	0,75
Olomoucký kraj	241	8	32 350	654	0,74
Moravskoslezský kraj	612	36	66 990	1 320	0,91
Zlínský kraj	175	6	30 630	650	0,57
Celkem	3 995	232	517 549	13 152	0,77

Zdroj: MPSV 2003 (upraveno)

**Tabulka 2: Vyplacené řádné dávky náležící mužům a ženám měsíčně
v období 6/2001 – 11/2001**

Trvalá adresa oprávněné osoby - Kraj	Muž		Žena		% podíl mužů v běžném měsíci na celk. počtu
	Počet vyplacených		Počet vyplacených		
	v běžném měsíci	v jiném měsíci	v běžném měsíci	v jiném měsíci	
Hlavní město Praha	367	45	46 099	2 746	0,79
Středočeský kraj	389	28	55 908	1 805	0,69
Jihočeský kraj	240	7	31 950	938	0,75
Plzeňský kraj	215	12	27 019	825	0,79
Karlovarský kraj	233	28	15 932	571	1,44
Ústecký kraj	452	24	45 013	972	0,99
Liberecký kraj	191	12	22 646	456	0,84
Královéhradecký kraj	210	9	28 278	627	0,74
Pardubický kraj	157	6	27 218	483	0,57
Vysočina	126	2	27 525	552	0,46
Jihomoravský kraj	453	16	55 380	1 368	0,81
Olomoucký kraj	242	9	31 794	645	0,76
Moravskoslezský kraj	634	26	65 750	1 313	0,96
Zlínský kraj	163	2	30 190	733	0,54
Celkem	4 072	226	510 702	14 034	0,79

Zdroj: MPSV 2003 (upraveno)

**Tabulka 3: Vyplacené řádné dávky náležící mužům a ženám měsíčně
v období 12/2001 – 5/2002**

Trvalá adresa oprávněné osoby - Kraj	Muž		Žena		% podíl mužů v běžném měsíci na celk. počtu
	Počet vyplacených		Počet vyplacených		
	v běžném měsíci	v jiném měsíci	v běžném měsíci	v jiném měsíci	
Hlavní město Praha	405	40	46 717	2 710	0,86
Středočeský kraj	416	26	56 635	1 695	0,73
Jihočeský kraj	242	10	32 328	911	0,74
Plzeňský kraj	231	20	27 277	812	0,84
Karlovarský kraj	243	21	16 150	569	1,48
Ústecký kraj	450	25	45 317	847	0,98
Liberecký kraj	213	9	22 827	494	0,92
Královéhradecký kraj	234	9	28 517	614	0,81
Pardubický kraj	172	6	27 225	461	0,63
Vysočina	150	3	27 616	491	0,54
Jihomoravský kraj	469	16	55 671	1 431	0,84
Olomoucký kraj	268	9	32 129	577	0,83
Moravskoslezský kraj	642	30	65 785	1 341	0,97
Zlínský kraj	172	1	30 417	686	0,56
Ostatní	0	0	1	0	0,00
Celkem	4 307	225	514 612	13 639	0,83

Zdroj: MPSV 2003 (upraveno)

**Tabulka 4: Vyplacené řádné dávky náležící mužům a ženám měsíčně
v období 6/2002 – 11/2002**

Trvalá adresa oprávněné osoby - Kraj	Muž		Žena		% podíl mužů v běžném měsíci na celk. počtu
	Počet vyplacených		Počet vyplacených		
	v běžném měsíci	v jiném měsíci	v běžném měsíci	v jiném měsíci	
Hlavní město Praha	444	43	46 384	2 619	0,95
Středočeský kraj	419	19	56 000	1 910	0,74
Jihočeský kraj	230	9	31 732	933	0,72
Plzeňský kraj	250	17	26 943	895	0,92
Karlovarský kraj	251	9	16 075	495	1,54
Ústecký kraj	484	14	44 590	901	1,07
Liberecký kraj	227	11	22 404	491	1,00
Královéhradecký kraj	237	11	27 770	614	0,85
Pardubický kraj	175	7	26 385	535	0,66
Vysočina	172	2	26 749	520	0,64
Jihomoravský kraj	432	22	54 717	1 359	0,78
Olomoucký kraj	279	6	31 523	653	0,88
Moravskoslezský kraj	661	35	64 465	1 323	1,01
Zlínský kraj	181	3	29 500	678	0,61
Celkem	4 442	208	505 237	13 926	0,87

Zdroj: MPSV 2003 (upraveno)

**Tabulka 5: Vyplacené řádné dávky náležící mužům a ženám měsíčně
v období 12/2002 – 5/2003**

Trvalá adresa oprávněné osoby - Kraj	Muž		Žena		% podíl mužů v běžném měsíci na celk. počtu
	Počet vyplacených		Počet vyplacených		
	v běžném měsíci	v jiném měsíci	v běžném měsíci	v jiném měsíci	
Hlavní město Praha	483	29	47 146	1 625	1,01
Středočeský kraj	436	19	57 103	1 234	0,76
Jihočeský kraj	224	7	31 872	640	0,70
Plzeňský kraj	264	5	27 158	512	0,96
Karlovarský kraj	234	9	16 182	382	1,43
Ústecký kraj	506	10	44 900	534	1,11
Liberecký kraj	244	3	22 515	319	1,07
Královéhradecký kraj	242	8	27 917	431	0,86
Pardubický kraj	197	2	26 302	359	0,74
Vysočina	157	2	26 744	356	0,58
Jihomoravský kraj	448	11	54 934	890	0,81
Olomoucký kraj	297	7	31 672	379	0,93
Moravskoslezský kraj	706	21	64 363	864	1,09
Zlínský kraj	186	2	29 683	405	0,62
Celkem	4 624	135	508 491	8 930	0,90

Zdroj: MPSV 2003 (upraveno)

Z uvedených tabulek je zřejmé, že podíl mužů pobírajících rodičovský příspěvek v běžném měsíci ⁸ se pouze mírně, nepatrně zvyšuje na celkovém počtu příjemců. Zatímco v první polovině roku 2001 bylo celkově mezi příjemci dávek vyplacených v běžném měsíci 0,77 % mužů, v první polovině roku 2003 jich bylo 0,99 %. **Nejvíce mužů je dlouhodobě příjemci této dávky (vyplacené v řádném měsíci) v Karlovarském, Ústeckém a Moravskoslezském kraji.**

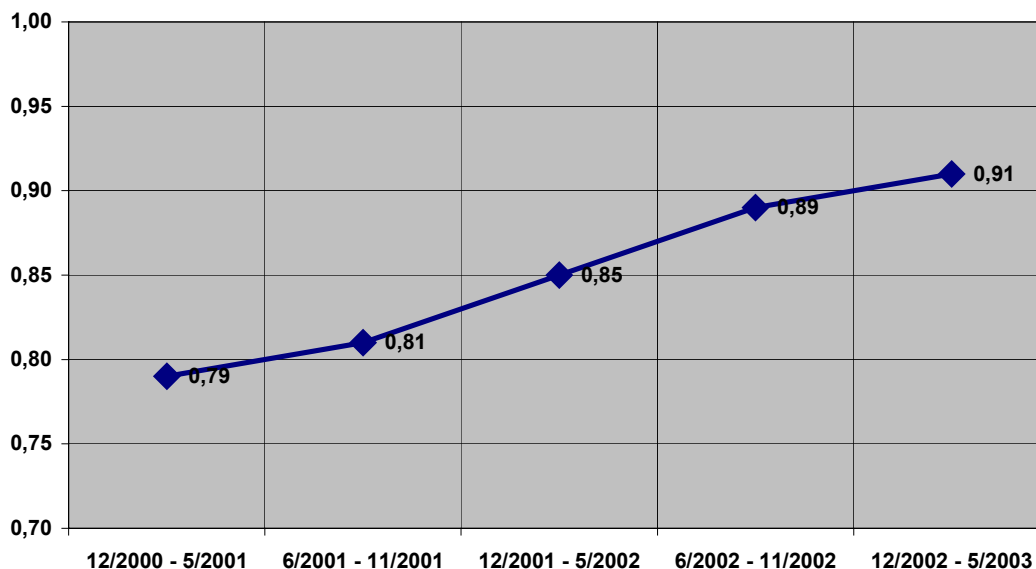
Nejvíce případů této dávky vyplacené v běžném měsíci **přibylo** ve sledovaném období v **Praze** z 0,73 na 1,01 % (tj. o 0,28 %). Dále pak v kraji Libereckém (o 0,24 %). Vzhledem k tomu, že v Praze je míra nezaměstnanosti dlouhodobě velice nízká, nedá se předpokládat, že by doma zůstávali muži, kteří mají na trhu práce problémy se svým uplatněním (byli či jsou nezaměstnaní) na rozdíl od některých jiných oblastí. Pokud sledujeme podíl všech mužů, kterým byla vyplacena dávka (ať v běžném nebo jiném měsíci) na celkovém počtu, údaj se nijak výrazně nezmění. Vždy se zvýší jen o 0,02 % (viz následující tabulku a graf).

Tabulka 6: Souhrnný počet vyplacených dávek ženám a mužům za běžné a jiné měsíce v jednotlivých obdobích

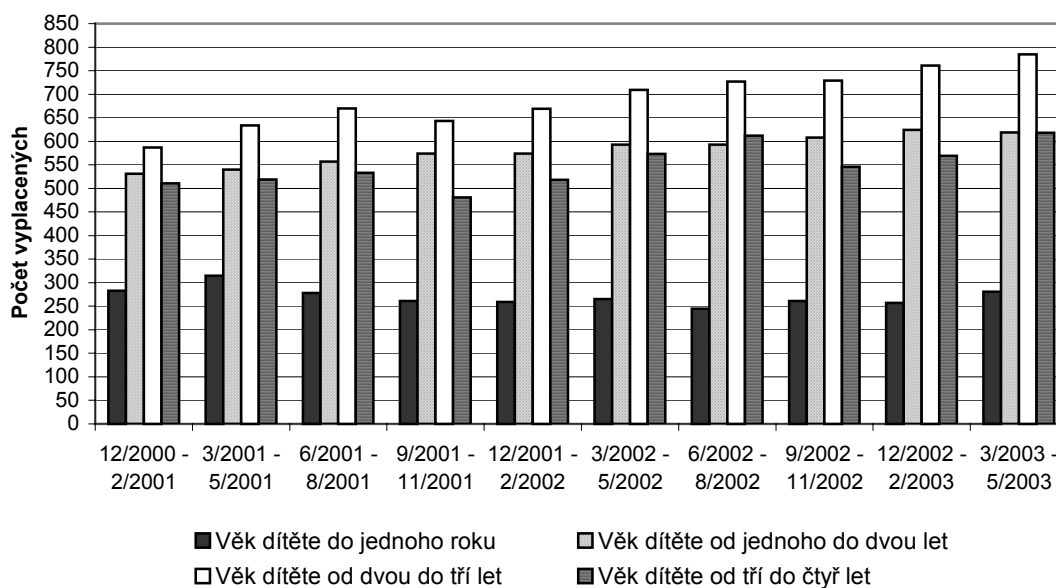
Období	Počet vyplacených žen	Počet vyplacených mužů	Celkem (muži a ženy)	Podíl mužů v %
12/2000 - 5/2001	530 701	4 227	534 928	0,79
6/2001 - 11/2001	524 736	4 298	529 034	0,81
12/2001 - 5/2002	528 251	4 532	532 783	0,85
6/2002 - 11/2002	519 163	4 650	523 813	0,89
12/2002 - 5/2003	517 421	4 759	522 180	0,91

⁸ V analýze používáme údaje o dávkách vyplacených v běžném měsíci, neboť tento údaj signalizuje, kolik mužů je aktuálně v tomto měsíci příjemci této dávky. Potencionálně jich však může být více (viz dávky vyplacené v jiném měsíci), neboť může dojít k prodlevě ve vyplácení dávky, která se nedá „přesně odhadnout“.

Podíl mužů - příjemců rodičovského příspěvku na celkovém počtu vyplacených dávek za období 12/2000 - 5/2003

Celkový počet vyplacených mužů v běžném měsíci (podle věku dítěte)

4. Kvantitativní výzkum

Problematiku rodičovské dovolené je nutné řešit v kontextu postojů populace k rodičovským rolím i „netradičním“ formám péče o dítě. Výsledky některých zahraničních výzkumů totiž dokládají, že příliš konzervativní a rigidní postoje k výkonu rodičovské role jsou dokonce hlavní překážkou v realizaci rovného sdílení rodičovských⁹ (i partnerských) rolí muže a ženy v soukromé sféře. Je proto potřeba znát, jaké postoje v tomto ohledu zastává naše populace i jak se tyto postoje diferencují podle sociálně-demografických ukazatelů, aby bylo možné umístit řešení problematiky do odpovídajícího kontextuálního rámce.

Pro tento účel bylo provedeno speciální sociologické šetření v rámci omnibusového výzkumu CVVM.

4.1. Metodika výzkumu

Průzkum postojů a názorů veřejnosti k rodičovským rolím, rodičovské dovolené a otcovské dovolené byl realizován ve spolupráci dvou týmů Sociologického ústavu AV ČR – Gender & sociologie a Centra pro výzkum veřejného mínění jako zakázka Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. Výzkum provedli proškolení tazatelé Centra pro výzkum veřejného mínění.

Zkoumanou populací byli obyvatelé České republiky starší 15 let. Výzkum byl proveden kvótním výběrem vzorku 1067 respondentů (521 mužů, 526 žen) na základě proporcionalního zastoupení kvótních znaků v populaci ČR, kterými byly: pohlaví, věk, dosažené vzdělání, velikost místa bydliště a region (viz Technické parametry výzkumu).

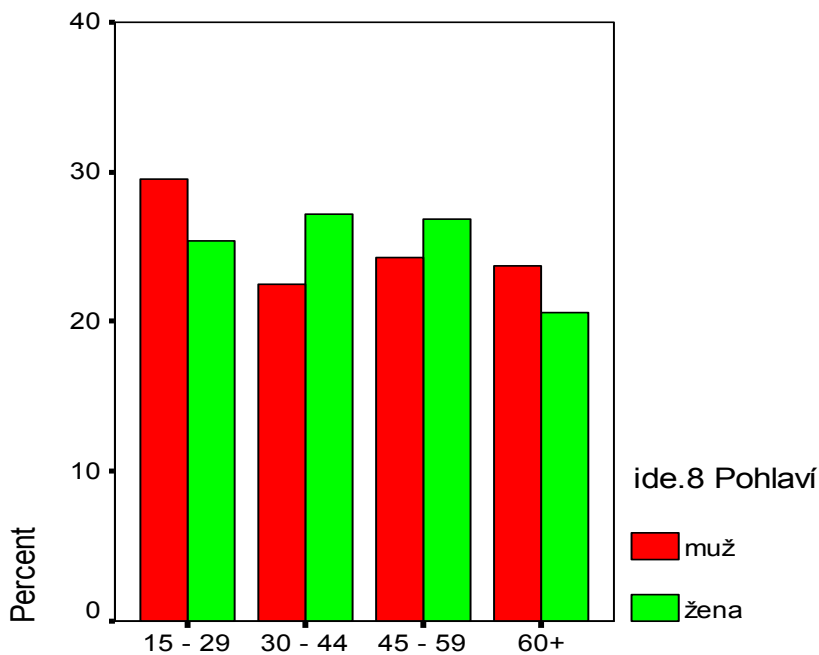
Data prošla systémem logických a statistických kontrol. Výpočty pro potřeby závěrečné zprávy byly provedeny statistickým programem pro analýzu kvantitativních dat SPSS for Windows.

Součástí závěrečné zprávy je kopie dotazníku, který byl terénním nástrojem šetření, a číselník, obsahující tabulky třídění druhého stupně podle pohlaví pro všechny znaky navržené pro tuto zakázku.

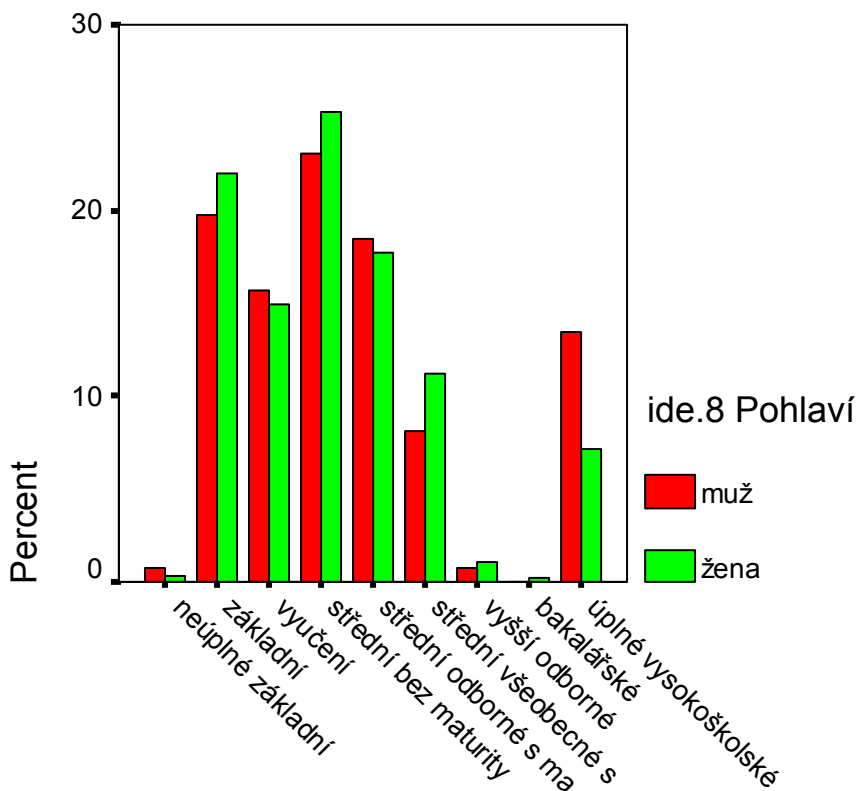
---

⁹ Pojem sdílené rodičovství vyjadřuje, že žena a muž se rovným dílem podílejí na péči o dítě. Muž tedy není „jen“ kamarádem pro volný čas, ale spolupodílí se i na každodenní péči o dítě a přebírá i zodpovědnost za jeho vývoj a výchovu.

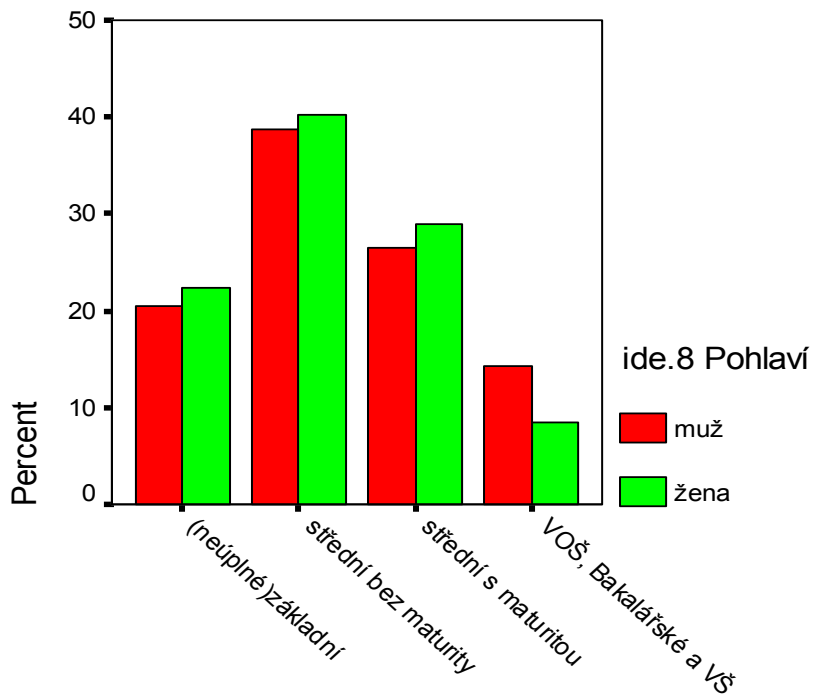
4.2. Základní údaje o vzorku

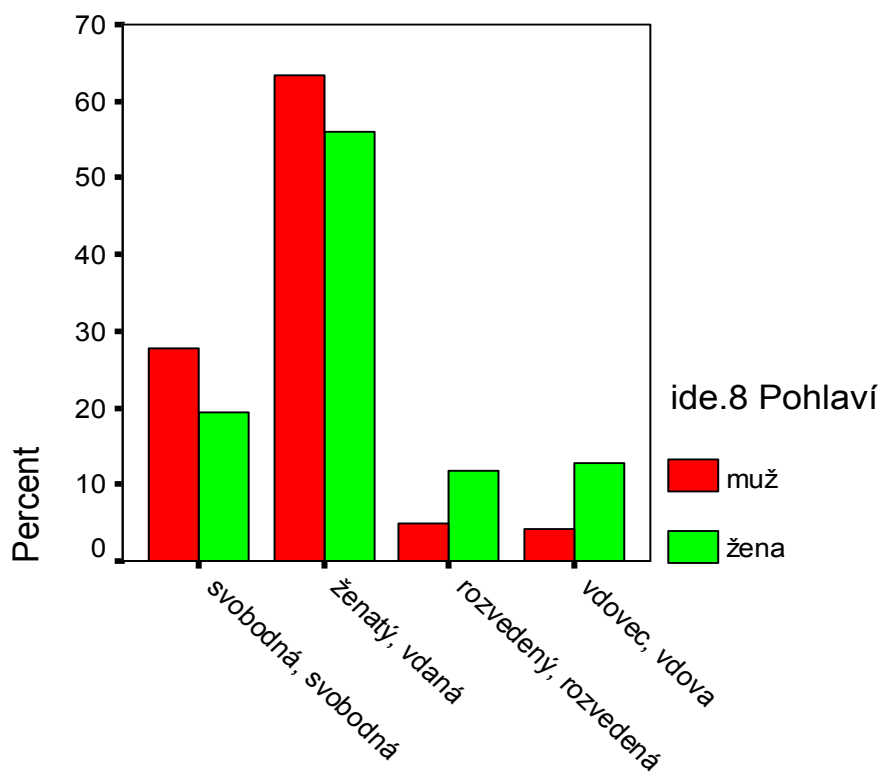
Muži a ženy podle věku - 4 kategorie

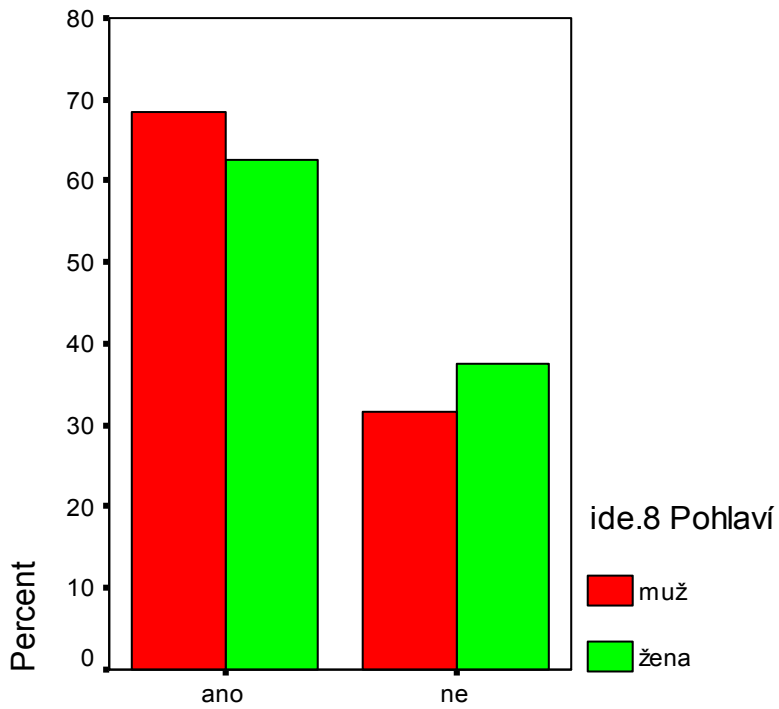
Vzdělání

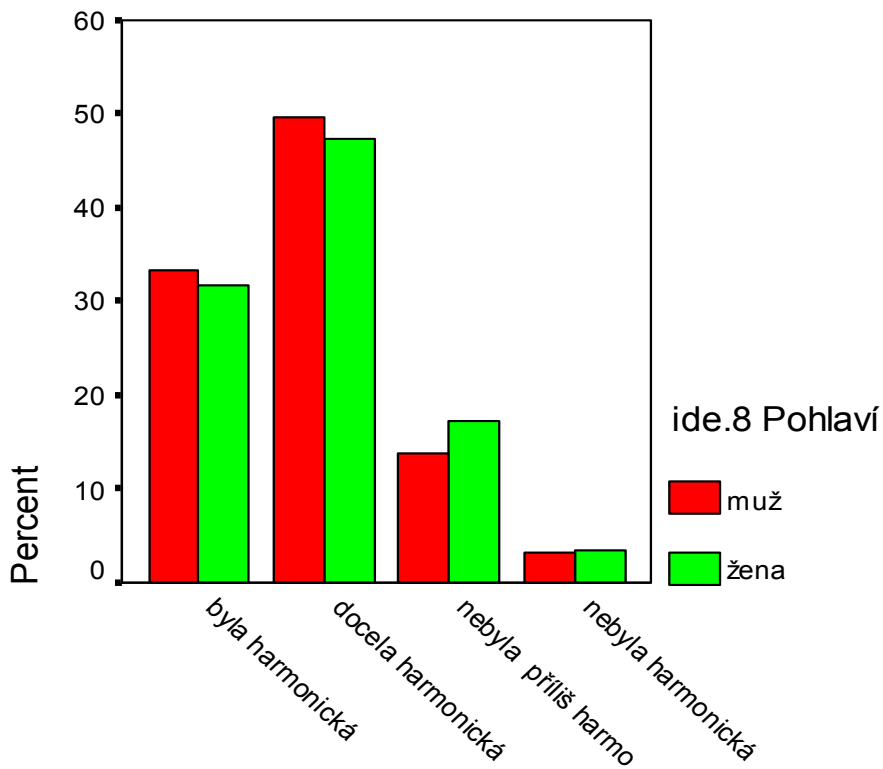
Vzdělání - 4 kategorie

ide.3a Stav

IDE.3b Žije v domácnosti se stálým partnerem

Harmonická rodina rodičů

4.3. Hlavní zjištění

4.3.1. Postoje populace k výkonu rodičovské role

Postoje a názory populace k výkonu rodičovské role byly zjišťovány baterií následujících výroků. U každého z nich mohli dotázaní muži a ženy zvolit jednu možnost na škále rozhodně souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – rozhodně nesouhlasím, případně mohli zvolit i variantu nevím.

Baterie výroků:

- A. Pro výchovu je důležitější matka než otec
- B. O malé dítě se má starat převážně žena
- C. Kdyby muži trávili více času se svými malými dětmi, prospělo by to celé rodině
- D. Hlavním úkolem otce je co nejlépe finančně zabezpečit svoji rodinu
- E. Jsou-li v rodině malé děti, měli by rodiče zůstat pohromadě, i když spolu nemohou vyjít
- F. Dítě může vychovávat stejně dobře jeden z rodičů jako oba společně
- G. Chce-li žena mít dítě a vychovávat je sama bez muže, má na to plné právo
- H. Otec se dokáže o malé dítě stejně dobře postarat jak matka, když je třeba
- I. Rozvedou-li se manželé, je správné svěřit dítě do výchovy vždy matce, pokud není alkoholička nebo ve vězení apod.
- J. Otec má být u porodu svého dítěte

Některé uvedené výroky reprezentují tradiční, konzervativní postoj k výkonu rodičovské role (A, B, D, E, I), ostatní výroky je možné považovat za ne příliš tradiční – spíše reprezentují nové nároky na výkon rodičovské role.

Tabulka 7: Ad Tradiční postoje - za celou populaci v roce 2003 (v %)¹⁰

Varianta: Tradiční	Rozhodně souhlasí	Spíše souhlasí	Celkem souhlasí	Celkem nesouhl.	Neví	Rozdíl M/Ž v souhlasu
A.	21,6	35,9	57,5	41,0	1,5	Ž častěji souhlasí (plus 5,7 %)
B.	27,6	50,8	78,4	20,9	0,7	Není významný
D.	47,0	42,5	89,5	10,0	0,5	Není významný
E.	11,7	32,2	43,9	47,0	9,1	Není významný
I.	15,3	38,3	53,6	34,5	11,9	Ž častěji souhlasí (plus 22,7 %)

¹⁰ Součet variant „celkem souhlasí“, „ celkem nesouhlasí“ a „neví“ v daném řádku činí 100 %.

Tabulka 8: Ad „Jiné“ postoje – za celou populaci v roce 2003 (v %)¹¹

Varianta: Ne-trad.	Rozhodně souhlasí	Spíše souhlasí	Celkem souhlasí	Celkem nesouhl.	Neví	Rozdíl M/Ž v souhlasu
C.	32,4	55,7	88,1	7,9	4,0	Ž častěji souhlasí (plus 5,3 %)
F.	8,3	34,7	43,0	51,4	5,6	Ž častěji souhlasí (plus 6,4 %)
G.	29,6	46,4	76,0	18,6	5,4	Ž častěji souhlasí (plus 6,8 %)
H.	16,8	50,9	67,7	25,7	6,6	M častěji souhl. (plus 10,2 %)
J.	8,0	29,5	37,4	32,8	29,7	Ž častěji souhlasí (plus 8,1%)

Ad Tradiční postoje v roce 2003

Postoje veřejnosti jsou dost konzervativní, pokud se jedná o role matky a otce. Potvrzuje se, že matce je stále připisována role pečovatelky (varianta B – o malé dítě se má starat převážně žena) a otci role živitele (varianta D). Ženy jsou ve svých postojích ještě o něco konzervativnější než muži, jedná-li se o jejich úlohu ve výchově (viz A – důležitost matky) a po rozvodu (I – po rozvodu dítě vždy matce). Těmito dvěma postoji demonstrují, že se považují za důležitějšího činitele ve výchově dítěte ve srovnání s muži. Nejméně konzervativní postoj je zaujímán k případnému zachování manželství „za každou cenu“, pokud jsou v rodině malé děti (varianta E).

Ad Jiné postoje v roce 2003

Zatímco u vnímání tradičního rozměru rodičovských rolí se muži a ženy více méně shodují, resp. rozdíly v jejich odpovědích nejsou až tak veliké, jiné je to u „nových“ pohledů na rodičovskou roli jak mužů, tak žen. **Ženy** se na jedné straně více přiklánějí k nároku na čas strávený muži s rodinou (varianta C), na druhé straně svými odpověďmi opět potvrzují, že **se považují za důležitějšího rodiče** než považují muže (viz varianty F a G). V případě varianty H ženy mužům dokonce častěji upírají schopnost postarat se o malé dítě, a tak naznačují, že muži jsou v jejich očích méně kompetentními rodiči než ony. Zajímavé je, jaké „**rozpaky**“ vyvolává **přítomnost otců u porodu** – jednoznačně

¹¹ dtto

největší, neboť téměř každý třetí dotázaný neví, zda by u porodu svého dítěte měl otec být (varianta J).

Postoje populace zcela jistě do značné míry odrážejí realitu, tedy to, jak to skutečně vypadá, resp. funguje, i když se tyto dvě entity nemusejí nutně krýt a zcela jistě se ani nekryjí. Postoje populace totiž kromě „odrazu reality“ **signalizují i ochotu ke změně. Ta ve svém souhrnu není příliš velká.** Na základě analýzy postojů k výše uvedeným výroky se ženy zdají být konzervativnější než muži, pokud jde o vnímání jejich vlastní role. Lpí více na své roli, resp. na podobě stávajícího výkonu této role, než jim to jsou ochotni „přiznat“ muži. Na druhé straně ženy kladou nové požadavky na roli otce, očekávají změnu, pokud jde o čas trávený rodinou, ale **nejsou ochotny přiznat mužům dostatečně jejich rodičovské kompetence. Muži** jsou (alespoň) v názorové rovině v něčem **pro změnu**, zejména **jde-li o péči o malé dítě** (varianta H). Podle názoru většiny mužů (73 % oproti 62,8 % žen) je tedy **otec schopen se o malé dítě postarat stejně dobře jako matka, když je třeba!** Muži tedy sami sobě připisují schopnost postarat se o malé dítě. Na druhé straně v některých aspektech jsou pro změnu méně než ženy, jsou tedy v jistém smyslu konzervativnější než ony (viz varianty F, G, J).

Postoje populace z hlediska věku v roce 2003:

Postoje populace se významně diferencují z hlediska věku. V případě výroků týkající se role matky (A a B) mladí lidé do 29 let častěji nesouhlasí v porovnání se staršími generacemi. Častěji než ostatní nesouhlasí i s tím, že hlavním úkolem otce je být „živitelem“ rodiny (výrok D). Nejsou tak často, jako generace starší pro zachování svazku „za každou cenu“ kvůli malým dětem (E). **Mladí lidé do 29 let zastávají tedy nejméně konzervativní postoje, pokud se jedná o výkon rodičovské role.** Naopak častěji než zbytek populace je pro přítomnost otců u porodu (téměř polovina z nich), ale 30 % v tomto směru „nemá jasno“, neboť neví.

Postoje populace z hlediska vzdělání v roce 2003:

K roli matky zaujímají nejméně konzervativní přístup lidé s vysokoškolským vzděláním (méně často souhlasili s výroky B). Lidé se středoškolským vzděláním bez maturity byli zase naopak nejkonzervativnější. K roli živitele nejsou postoje populace statisticky významně diferencovány. Za to s možností, že kdyby muži trávili více času

se svými malými dětmi, prospělo by to celé rodině (výrok C) souhlasí častěji lidé vyučení a středoškoláci bez maturity, stejně tak jako středoškoláci s maturitou než ostatní vzdělanostní skupiny. Vysokoškoláci zase naopak více než ostatní souhlasili s tím, že otec se dokáže o malé dítě postarat stejně dobře jako matka, když je třeba. V otázce přítomnosti otce u porodu se jako progresivnější projeví středoškoláci s maturitou.

Postoje populace z hlediska rodinného stavu v roce 2003

Rozvedení a ovdovělí, tedy ti, kteří již měli nějakou zkušenost s životem ve vlastní nukleární rodině, kladou častěji důraz na roli matky než ostatní skupiny. Rozvedení lidé jsou častěji pro možnost, že dítě může vychovávat stejně dobře jeden z rodičů, ženatí muži a vdané ženy zase častěji než ostatní skupiny přiznávají mužům schopnost postarat se o malé dítě, když je třeba. Svobodní jsou častěji pro přítomnost otců u porodu.

Postoje populace z hlediska toho, zda žijí se stálým partnerem či nikoli v roce 2003

Ti, kteří žijí se stálým partnerem častěji nesouhlasí s tím, že o malé dítě se má starat převážně matka, ale častěji přiznávají mužům schopnost postarat se o malé dítě. Méně často se však přiklánějí k tomu, že v rodině stačí „jeden rodič“ a jsou častěji pro zachování manželství než skupina lidí, která nežije s trvalým partnerem.

Postoje populace z velikosti lokality, ve které respondent žije v roce 2003

Zatímco u některých výroků se ukazuje, že do postojů veřejnosti výrazně intervenuje velikost obce, v případě péče otce o malé dítě to neplatí. Velikost obce zde nehraje zásadní význam.

Srovnání některých výroků v čase (roky 1994 a 2003)

Některé výroky, které byly položeny v našem výzkumu, byly již „testovány“ dříve, a to ve výzkumu Rodina 1994. Škály odpovědí se však nekryjí, a tak je srovnání ztíženo. Ve výzkumu v roce 1994 byla užitá i neutrální varianta odpovědi, aby byl zachován střed škály (určitě souhlasí – spíše souhlasí – ani souhlas, ani nesouhlas – spíše souhlasím – určitě nesouhlasím). Neutrální varianta vyjadřuje, že respondent

s výrokem v něčem souhlasí a v něčem nesouhlasí. Protože se nedá odhadnout, kam by se tito respondenti přiklonili, pokud by měli na výběr v zásadě jen varianty „ano“, „ne“ a „nevím“, předpokládejme, že by se rozmístili rovnoměrně mezi všechny tyto tři hlavní možnosti a na základě tohoto předpokladu provedme srovnání. Podívejme se tedy teď blíže na některé „shodné“ výroky, které se objevily v obou výzkumech (tom našem i tom minulém) a pokusme se odpovědi na ně (byť rámcově) porovnat.

Tabulka 9: EE. Jsou-li v rodině děti, měli by rodiče zůstat pohromadě, i když spolunemohou vyjít (1994)¹²

Varianta:	Určitě souhlasí	Spíše souhlasí	Celkem souhlasí	Neutr. postoj	Celkem nesouhl.	Rozdíl M/Ž v souhlasu
EE	8,3	22,3	30,6	24,8	44,6	M souhl. častěji (plus 8,8 %)

Tabulka 10: E. Jsou-li v rodině děti, měli by rodiče zůstat pohromadě, i když spolu nemohou vyjít (2003)

Varianta:	Rozhodně souhlasí	Spíše souhlasí	Celkem souhlasí	Celkem nesouhl.	Neví	Rozdíl M/Ž v souhlasu
E	11,7	32,2	43,9	47,0	9,1	Není významný

Porovnáme-li mezi sebou roky 1994 s 2003, je zřejmé, že podíl souhlasných odpovědí je v roce 2003 mnohem vyšší. Výrok v roce 2003 však obsahuje adjektivum malé (malé děti). Tento podstatný detail mohl způsobit posun v odpovědích směrem k odpovědím souhlasným. V každém případě se dá tvrdit, že pokud jsou v rodině malé děti, **postoj populace je k případnému formálnímu rozpadu svazku méně tolerantní**, obsahuje v sobě více zodpovědnosti k výkonu rodičovské role (viz výše odpovědi za rok 2003).

¹² Součty variant odpovědí u výroků EE, FF, GG, II „celkem souhlasí“, „neutrální postoj“, „celkem nesouhlasí“ činí v řádku 100 % .

Tabulka 11: FF. Dítě může vychovat stejně dobře jeden z rodičů jako oba společně (1994)

Varianta:	Určitě souhlasí	Spíše souhlasí	Celkem souhlasí	Neutr. postoj	Celkem nesouhl.	Rozdíl M/Ž v souhlasu
FF	8,9	17,9	26,8	14,5	58,7	Ž častěji souhlasí (plus 9,2 %)

Tabulka 12: F. Dítě může vychovávat stejně dobře jeden z rodičů jako oba společně (2003)

Varianta:	Rozhodně souhlasí	Spíše souhlasí	Celkem souhlasí	Celkem nesouhl.	Neví	Rozdíl M/Ž v souhlasu
F	8,3	34,7	43,0	51,4	5,6	Ž častěji souhlasí (plus 6,4 %)

Výroky nejsou formulovány shodně ve vidu. Zatímco v roce 1994 otázka odkazuje k ukončení procesu výchovy (vychovat), nynější otázka je zaměřena na průběh výchovy (vychovávat). Srovnání je tedy ztíženo i v tomto bodě. Nicméně rozdíl v odpovědích mezi rokem 1994 a 2003 je obrovský. Dá se z něho spíš usuzovat, že došlo k významnému posunu ve vnímání této záležitosti, než že lidé vnímají zásadní rozdíl ve formulaci otázky (tj. rozdíl mezi procesem – průběhem výchovy a jeho ukončením). Samozřejmě, i když se nedá předpokládat zcela jednoduchá – mechanická souvislost mezi průběhem výchovy a jeho výsledkem („dobrá výchova rovná se dobrý výsledek“, „špatná špatný“), dá se předpokládat, že někteří lidé to takto zjednodušeně pojímat mohou. **Oproti roku 1994 se zvyšuje tolerance k výchově dítěte pouze jedním rodičem.**

Tabulka 13: GG. Chce-li žena mít dítě a vychovávat je sama bez muže, má na to plné právo (1994)

Varianta:	Určitě souhlasí	Spíše souhlasí	Celkem souhlasí	Neutr. postoj	Celkem nesouhl.	Rozdíl M/Ž v souhlasu
GG	45,2	23,7	68,9	13,3	17,8	Ž častěji souhlasí (plus 8,8 %)

Tabulka 14: G. Chce-li žena mít dítě a vychovávat je sama bez muže, má na to plné právo (2003)

Varianta:	Rozhodně souhlasí	Spíše souhlasí	Celkem souhlasí	Celkem nesouhl.	Neví	Rozdíl M/Ž v souhlasu
G	29,6	46,4	76,0	18,6	5,4	Ž častěji souhlasí (plus 6,8 %)

V tomto případě se postoje populace rovněž výrazně nezměnily – došlo k mírnému posunu směrem k souhlasu v roce 2003 oproti roku 1994.

Tabulka 15: II. Rozvedou-li se manželé, je správné svěřit dítě do výchovy vždy matce, pokud není alkoholička nebo ve vězení apod. (1994)

Varianta:	Určitě souhlasí	Spíše souhlasí	Celkem souhlasí	Neutr. postoj	Celkem nesouhl.	Rozdíl M/Ž v souhlasu
II	20,4	26,1	46,5	25,7	27,8	Ž častěji souhlasí (plus 21,5 %)

Tabulka 16: I. Rozvedou-li se manželé, je správné svěřit dítě do výchovy vždy matce, pokud není alkoholička nebo ve vězení apod. (2003)

Varianta:	Rozhodně souhlasí	Spíše souhlasí	Celkem souhlasí	Celkem nesouhl.	Neví	Rozdíl M/Ž v souhlasu
I	15,3	38,3	53,6	34,5	11,9	Ž častěji souhlasí (plus 22,7 %)

Ani v tomto případě se nedá uvažovat o výrazném posunu v postojích populace coby celku, pokud by se „neutrální“ varianta odpovědi rovnoměrně rozdělila mezi zbylé varianty a variantu „nevím“.

Shrnutí

Postoje populace k rodičovským rolím se v některých aspektech pozvolna mění. Na jedné straně přistupuje (alespoň v této rovině) populace zodpovědněji k plnění rodičovské role, pokud jsou v rodině malé děti (je častěji než dříve pro zachování svazku). Na druhé straně se zvyšuje tolerance k výchově pouze jedním rodičem.

Z hlediska věku i vzdělání můžeme tvrdit, že mladí lidé a lidé s vyšším vzděláním zaujímají obvykle k výkonu rodičovské role méně konzervativní postoje než ostatní skupiny obyvatelstva. V případě rodinného stavu a života se stálým partnerem se ukazuje, že skupiny akcentují svou životní zkušenost (na základě situací, které jsou pro jejich život typické).

4.4. Výkon rodičovské role matky a otce dříve a nyní

Kromě postojů populace bylo mapováno přes výpovědi respondentů reálné chování mužů-otců a žen-matek. Respondenti byli dotázáni na to, kdo s nimi v jejich původní rodině nejčastěji prováděl následující aktivity (viz grafy k otázkám 31a až 31m). Odpovědi byli získány (více méně) od všech respondentů. Ve druhém případě (viz grafy k otázkám 32a až 32m) byli získány odpovědi od respondentů, kteří mají závislé děti. Porovnáním těchto odpovědí je možné zaznamenat posun v čase mezi minulou generací rodičů a generací současnou.

a) **Hraní si s dítětem:**

V minulosti to byla hlavně matka (36,3 %), v současnosti je to ten z rodičů, **který má čas** (36,8 %) nebo jen matka (34,6 %).

b) **Četba pohádek:**

V minulosti i současnosti je to ponejvíce **matka** (dnes dokonce ještě častěji než dříve – 55,9 % versus 53,9 % v minulosti), zároveň v současnosti přibývá trochu případů, kdy čte ten, kdo má čas (18,5 %).

c) **Povídání si s dětmi:**

Dříve spíše matka (35,3 %), nyní spíše kdo má čas (33,2 %) nebo oba společně (33,0 %), i když matka je stále silně zastoupena (28,9 %), u žen dokonce ve 38,7 % případů.

d) Učení se s dětmi:

V minulosti (39,4 %) i dnes je to především matka, dnes (48,4 %) dokonce více než dříve. Naopak otec se dříve s dětmi učival více (15,8 %) než nyní (8,5 % nyní).

e) Mít čas na děti, když potřebují:

Dříve (34,8 %) i dnes (35,4 %) je to stále ponejvíce matka, i když v současnosti přibývá případů, kdo má čas (32,2 % oproti 26,2 % v minulosti) nebo oba společně (28,6 %).

f) Sportování, výlety s dětmi:

Vždy to byli ponejvíce oba společně (dříve 39,2 %, nyní 55,5 %). Otec byl v této činnosti v minulosti aktivnější (20,4 %) než nyní (15,0 %).

g) Chození do kina, divadlo aj. kulturní akce

V obou případech jsou to oba společně (dříve 25,4 %, nyní 29,0 %). Ale vzrůstá význam matky (z 15,7 % na 23,3 %).

h) Vodění dětí na zájmové kroužky

Nejčastěji nikdo (dříve 50,0 %, nyní méně o cca 10 %), oproti minulosti častěji matka (z 20,5 % na 24,7 %).

i) Chození k lékaři s dítětem:

Matka dříve častěji než nyní (82,4 % versus 70,6 %). Nárůst, kdo má čas (o 6,5 %) a oba společně.

j) Doma během nemoci dítěte:

Matka dříve o něco častěji než nyní (80,0 % versus 75,2 %), kdo má čas (11,2 versus 6,5). Otec dříve 1,1 %, nyní 2,5 %.

k) Trestání dětí:

Dříve ponejvíce otec (29,8 %), ale i matka (21,7 %) oproti současnosti, kdy nárůst „společného“ potrestání dětí (z 31,6 % na 43,1 %).

l) Nákup dárků dětem:

V minulosti i současnosti nejvíce oba společně (64,6 % a 69,2 %). Jen matka nakupuje dárky o něco méně častěji dnes než dříve (21,4 % proti 19,3 % dnes).

m) Rozhodování o studiu či povolání dětí:

Dříve často jen otec (13,7 %) či jen matka (12,1 %), i když ponejvíce oba společně (52,9 %). Nyní nejčastěji oba společně (63,8 %). Pokud rozhoduje pouze jeden rodič, je to více matka (9,6 %) než otec (2,7 %).

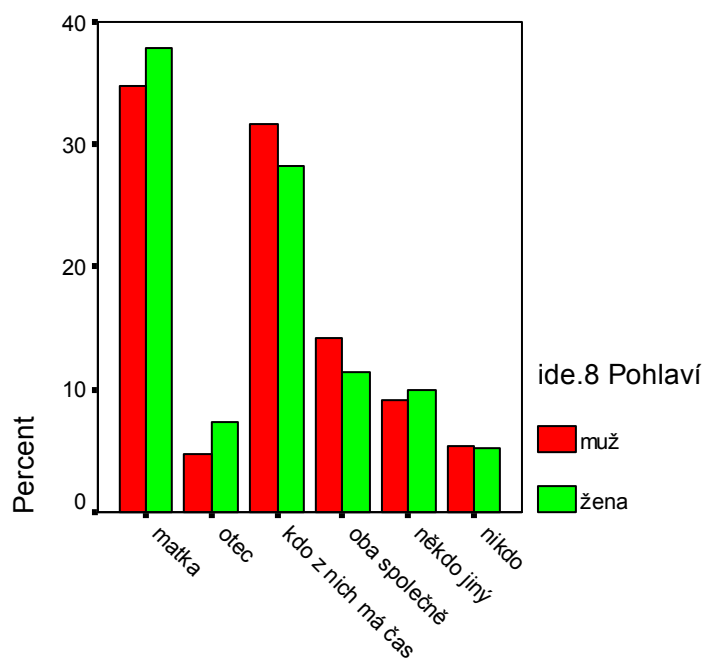
Matka se stále velice dominantní osobou v rodině, pokud se jedná o výchovu dítěte, soudě podle aktivit, které s ním provozuje zejména jen ona. Její role se u

některých aktivit oproti minulosti dokonce „utužila“: viz učení se s dětmi (zatímco otec se „propadl“), chození do kina, divadla či jiné kulturní akce, čtení pohádek.

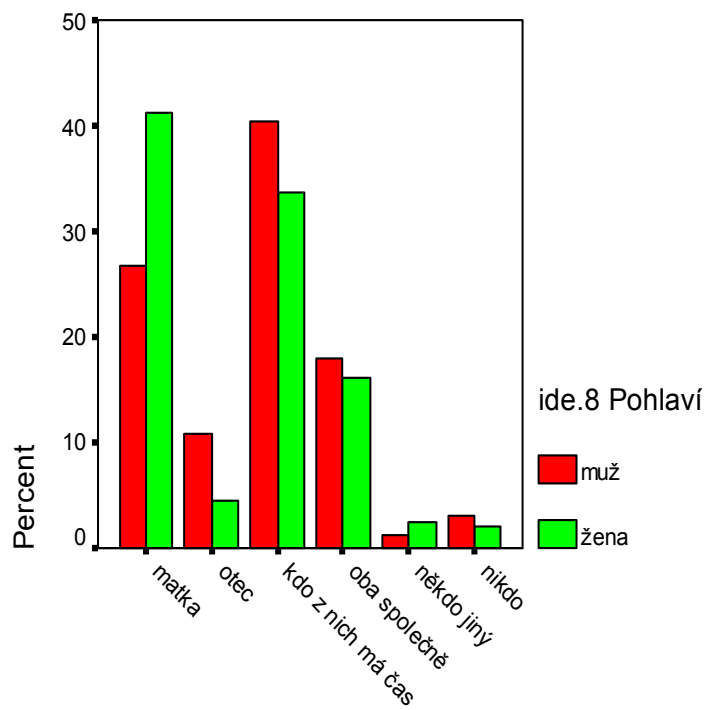
Otec „ztrácí“ v učení, sportování s dětmi, jejich trestání, rozhodování o budoucím povolání či studiu, a to nejčastěji „na úkor“ toho, že tyto aktivity dělají oba rodiče společně.

Z uvedených grafů je patrné, že v hodnocení minulosti se muži a ženy více shodují v pohledu na výkon rodičovských rolí, zatímco v přítomnosti se jejich optika častěji „rozchází“. Nejmarkantnější jsou rozdíly u výkonu role matky při povídání si s dětmi a kdo má na děti čas, když potřebují (více než 20 % rozdíl v odpovědích žen a mužů), hraní si, čtení pohádek, trestání dětí (rozdíly činí kolem 15 %), mezi 10 až 15 % u možností chození s dětmi na zájmové kroužky a chození dětí k lékaři, kolem 10 % učení se s dětmi, chození s nimi do kina a divadla, nákup dárků pro děti. Ženy se podle svých výroků buď „nadhodnocují“ nebo je muži „podhodnocují“! V každém případě zjištěné rozdíly jsou veliké.

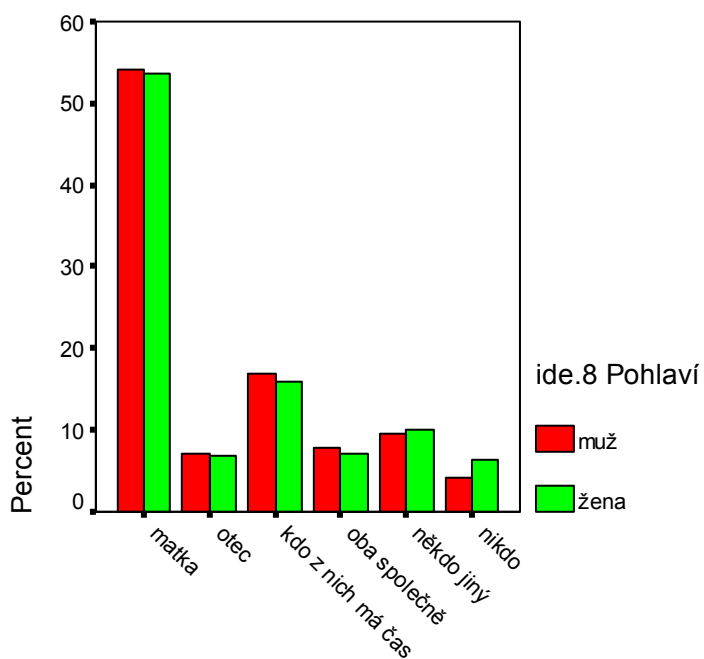
Pomineme-li tento typ rozdílu v odpovědích (tj. v odpovědích mužů a žen), můžeme učinit závěr, že žena je stále dominantnějším rodičem než muž, i když přibývá párů, kde se na výkonu rodičovské role v tom kterém aspektu podílejí oba dva: viz nákup dárků dětem (69,2 %) , rozhodování o studiu či povolání (63,8 %), sportování a výlety s dětmi (55,5 %), trestání dětí (43,1 %), povídání si s dětmi (33,0 %), chození do kina, divadla apod. (29,0 %), čas, když děti potřebují (28,6 %).

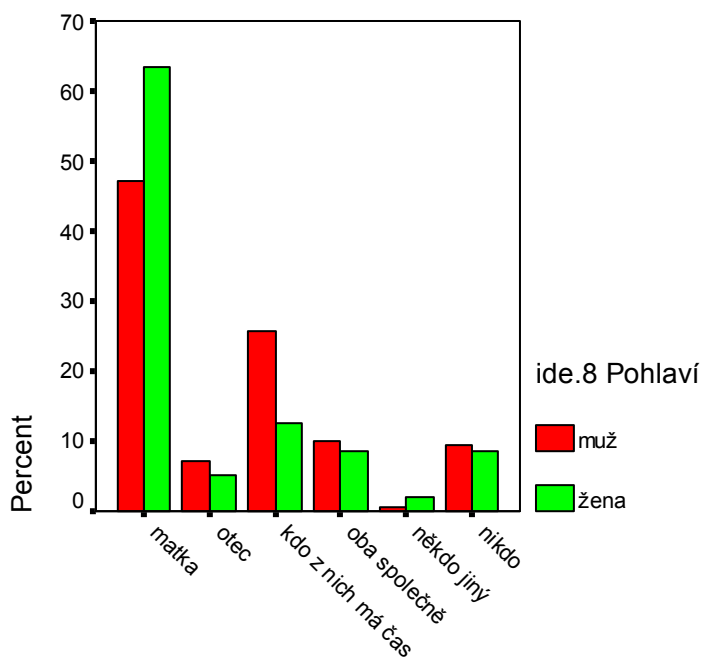
OV.31a Kdo si s dětmi hrál

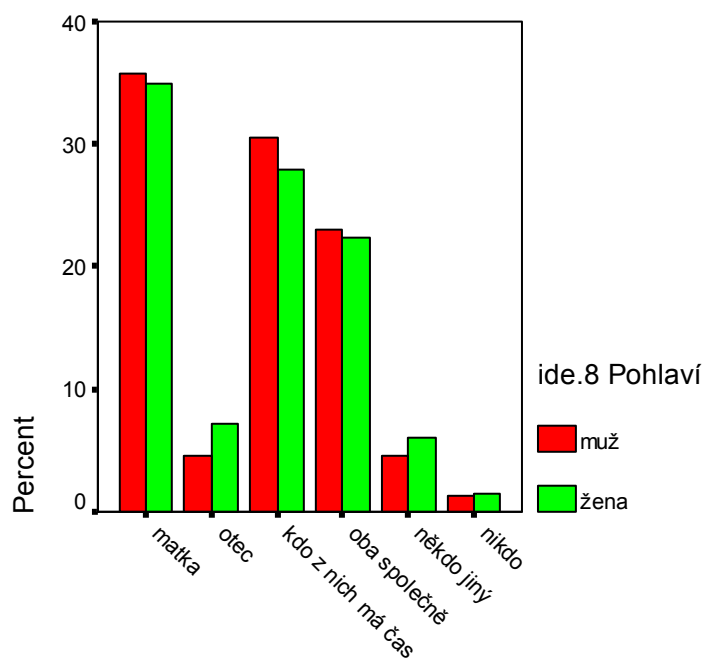
OV.32a Kdo si s dětmi hraje

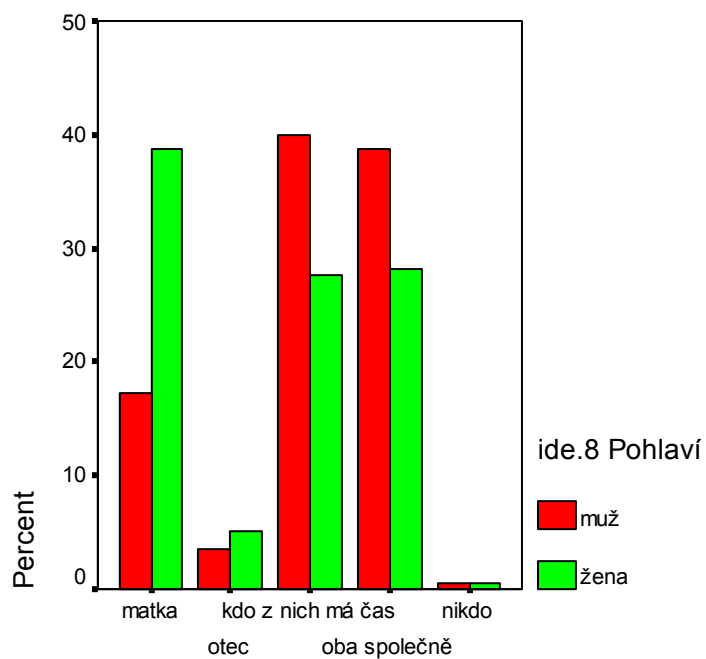
OV.31b Kdo dětem četl pohádky

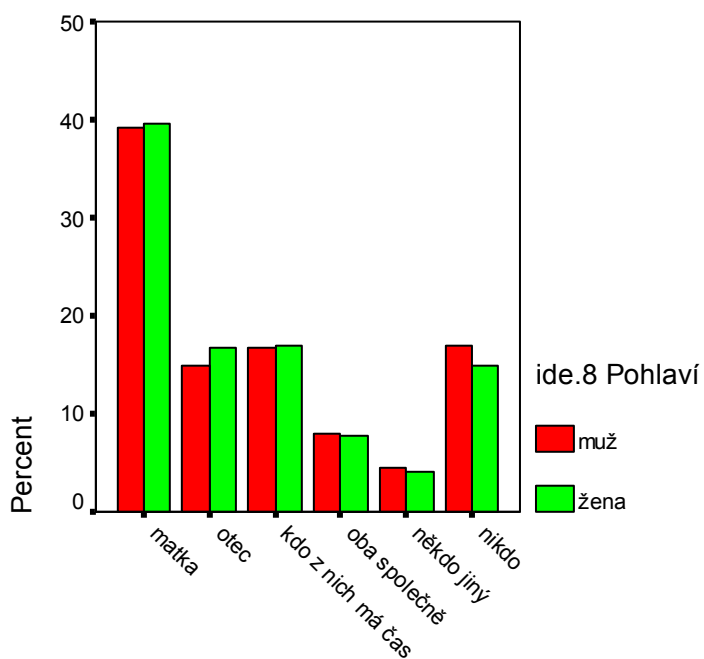
OV.32b Kdo čte dětem pohádky

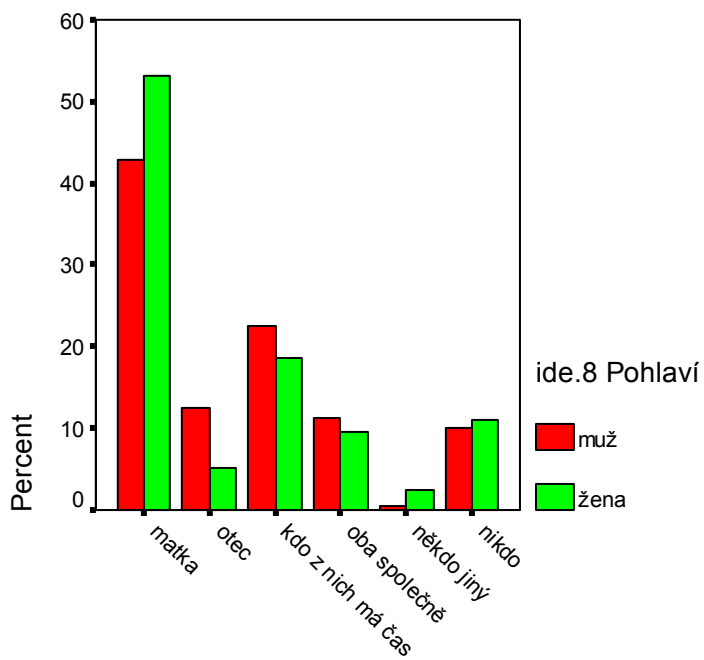
OV.31c Kdo si s dětmi povídal

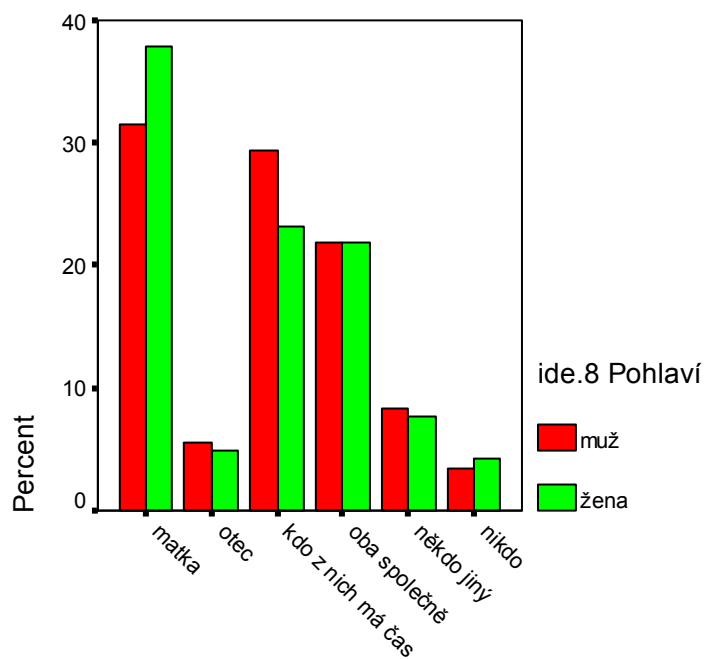
OV.32c Kdo si s dětmi povídá

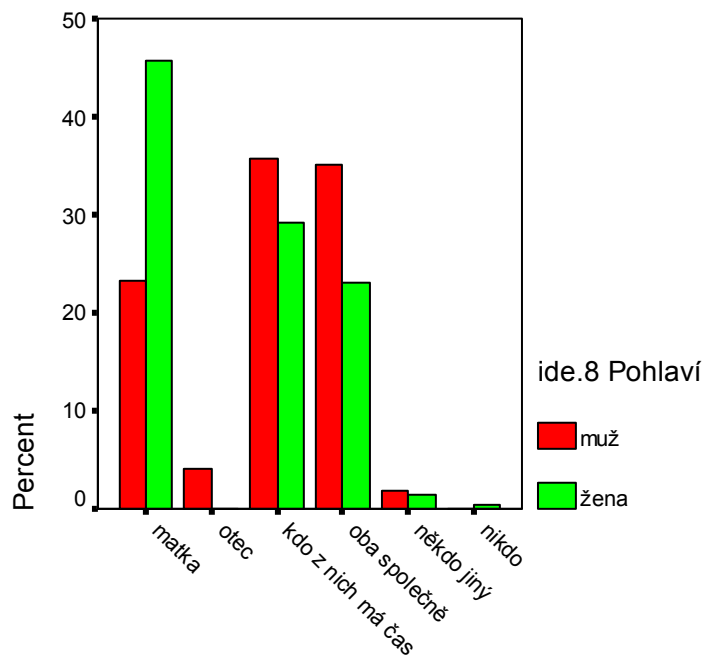
OV.31d Kdo se s dětmi učil

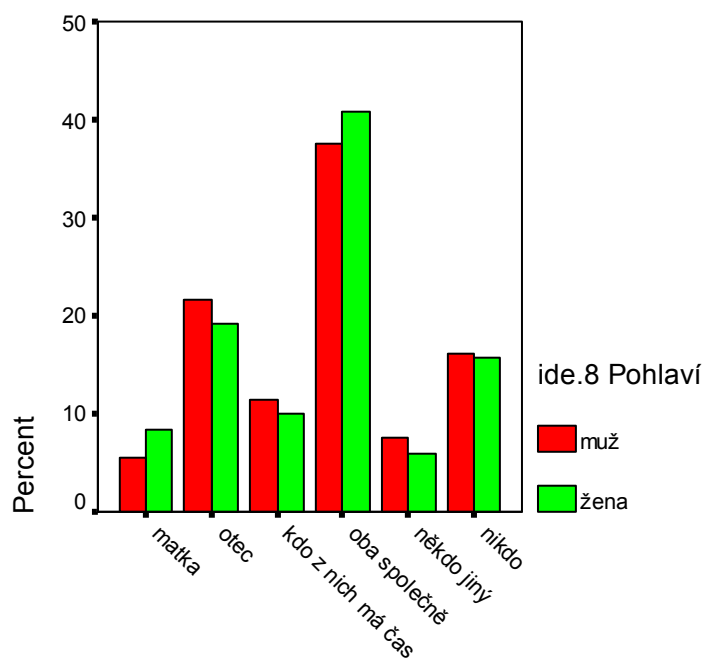
OV.32d Kdo se s dětmi učí

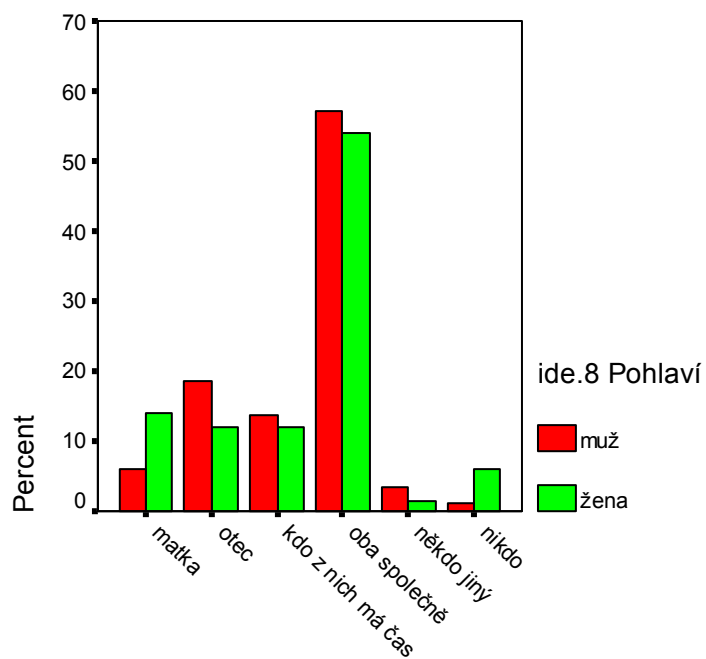
OV.31e Kdo měl na děti čas, když potřebovaly

OV.32e Kdo má na děti čas, když potřebují

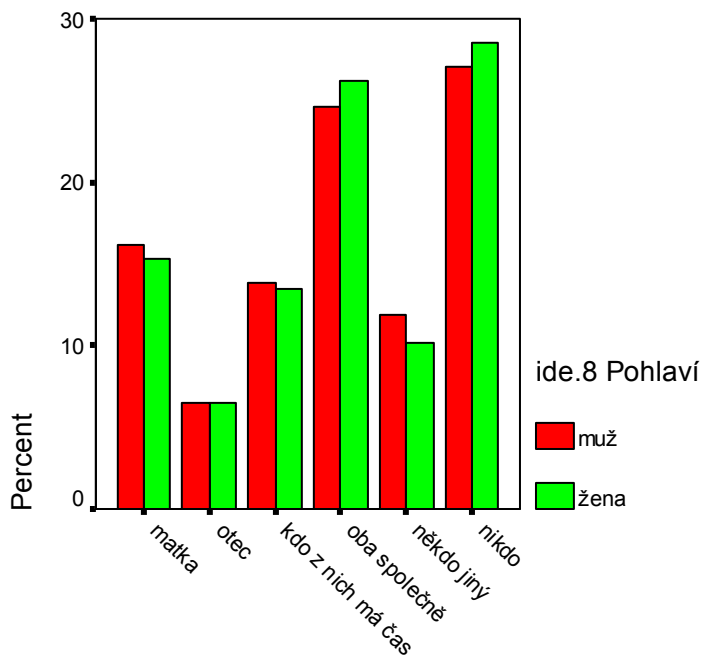

OV.31f Kdo s dětmi sportoval, chodil na výlety

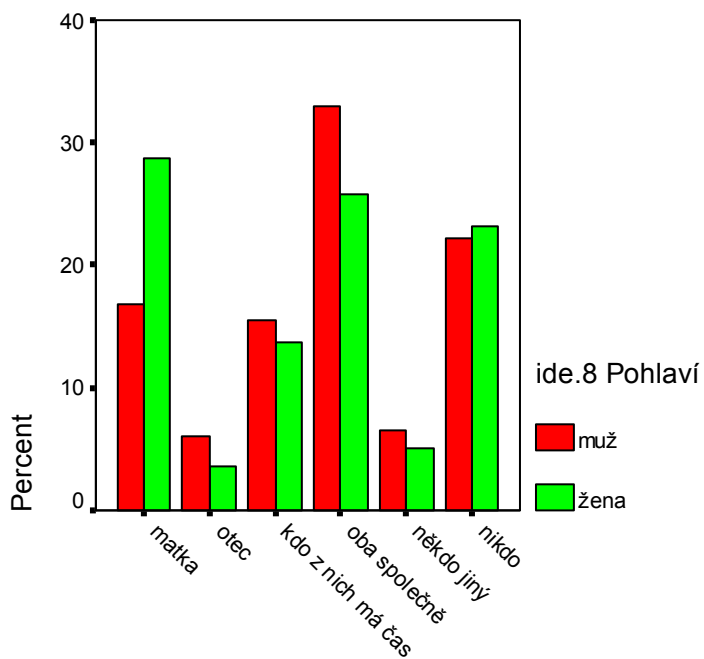

OV.32f Kdo s dětmi sportuje, chodí na výlety

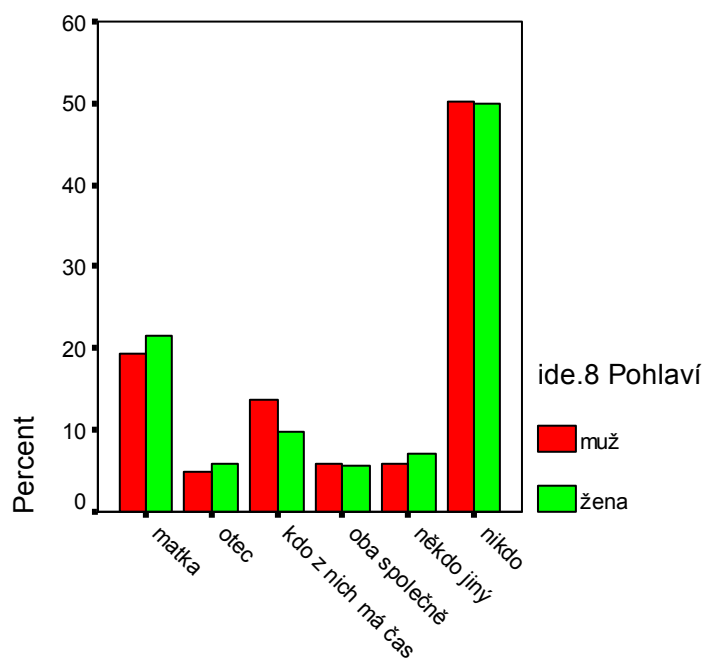

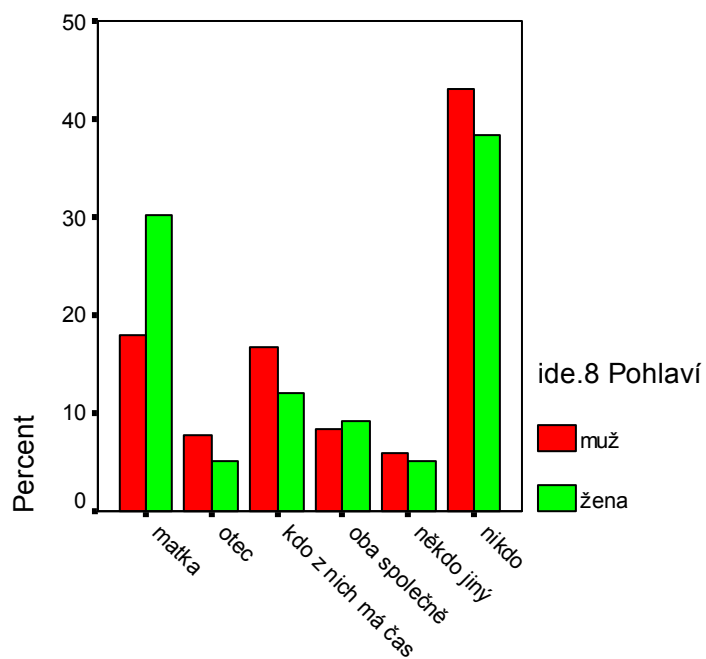
OV.31g Kdo s dětmi chodil do kina, divadla

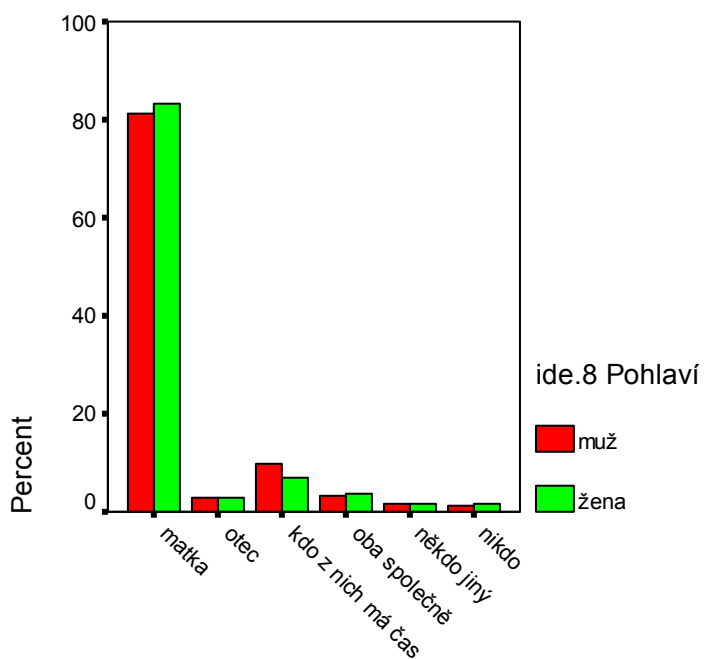
OV.32g Kdo chodí s dětmi do kina, divadla

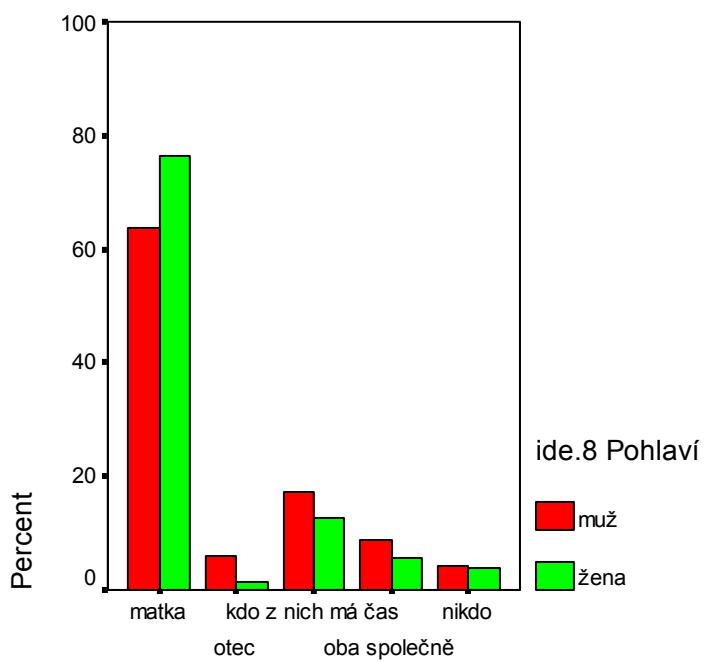
OV.31h Kdo vodil děti na zájmové kroužky

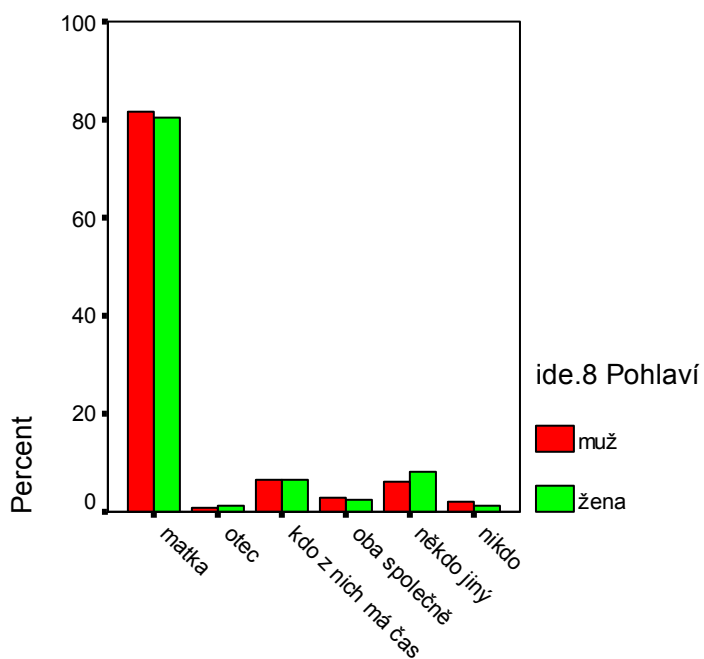
OV.32h Kdo vodí děti na zájmové kroužky

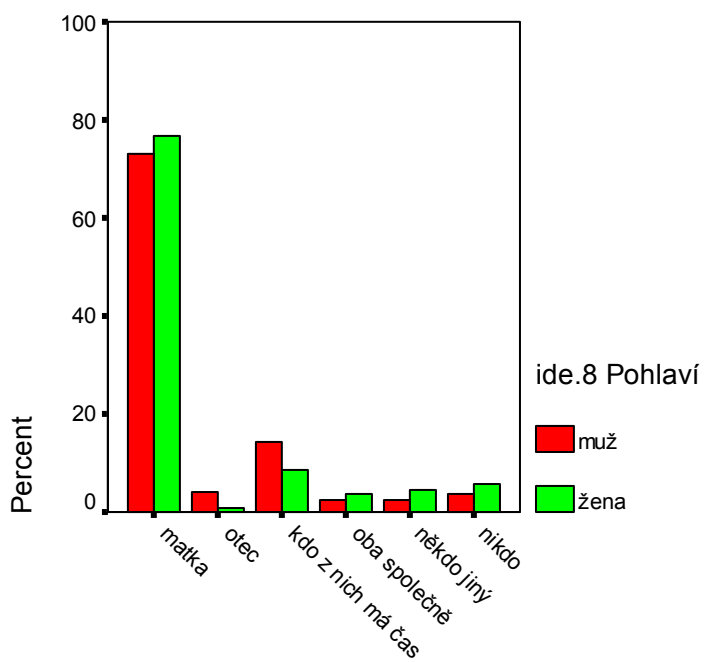
OV.31i Kdo chodil s dětmi k lékaři

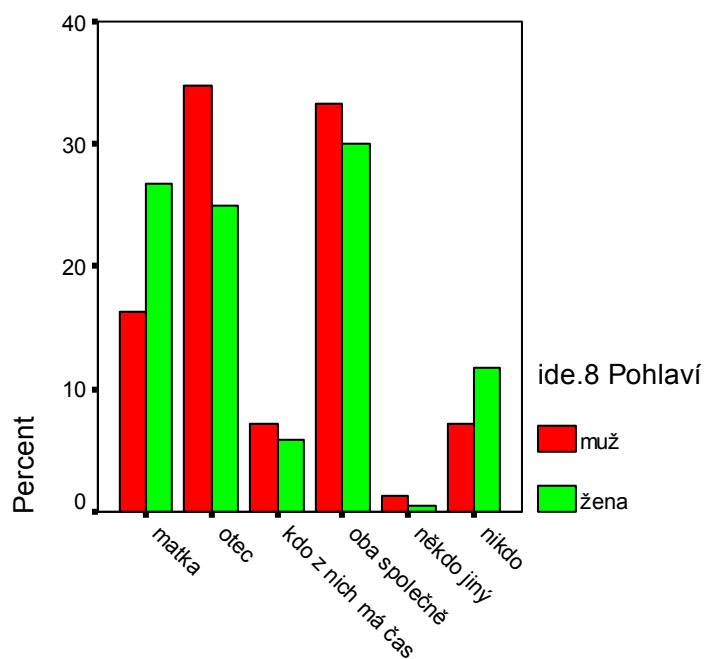
OV.32i Kdo chodí s dětmi k lékaři

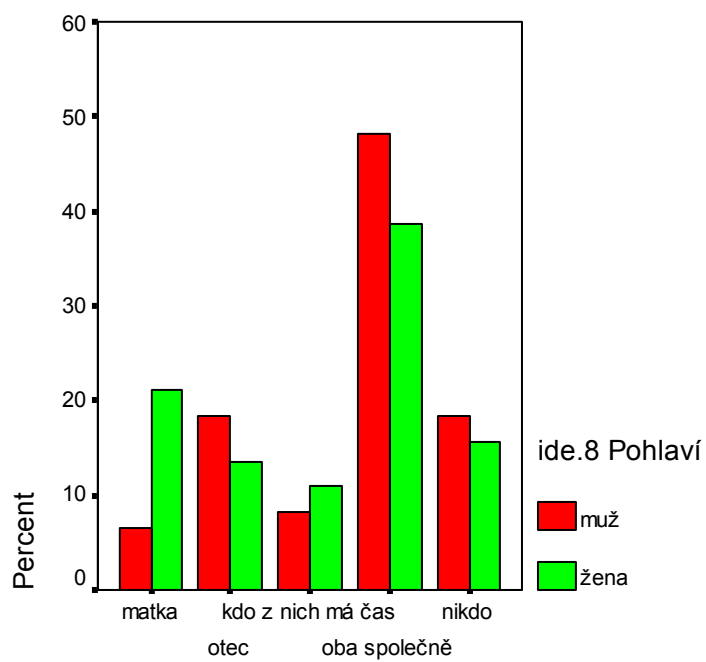
OV.31j Kdo byl s dětmi doma během nemoci

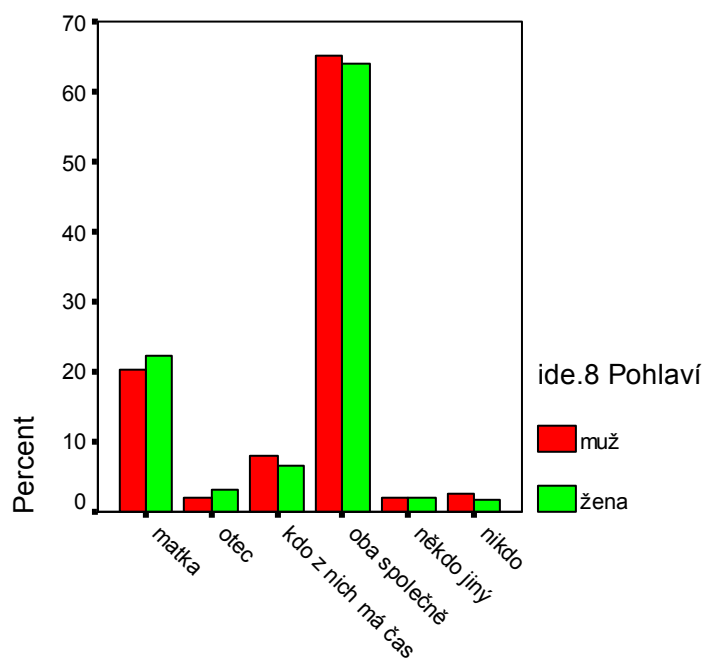
OV.32j Kdo bývá s dětmi doma během nemoci

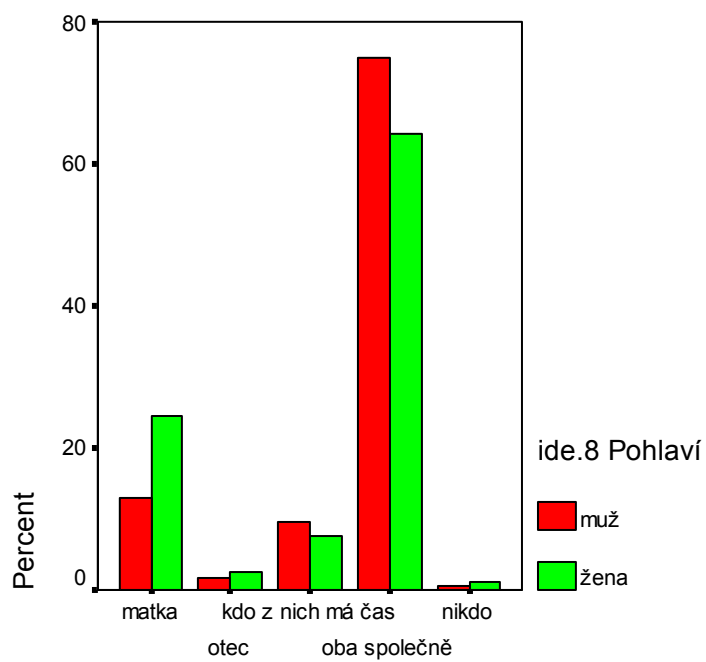
OV.31k Kdo děti trestal

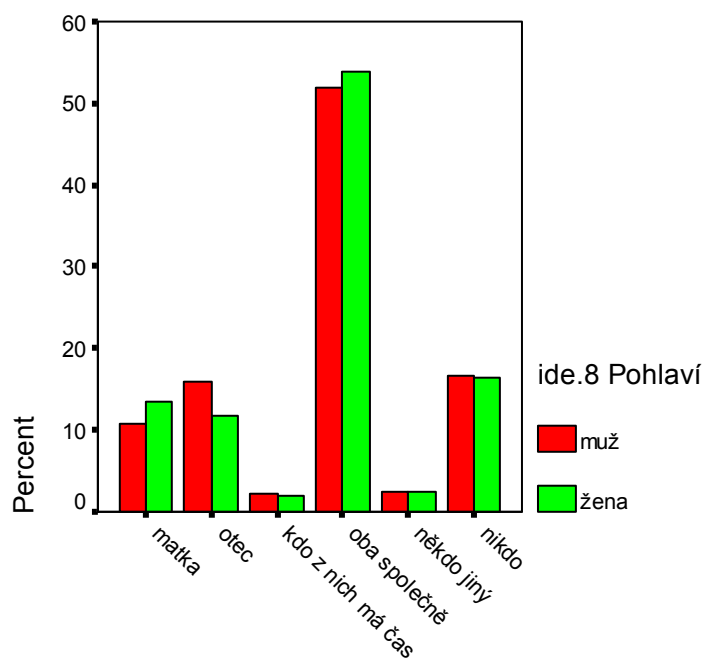
OV.32k Kdo děti trestá

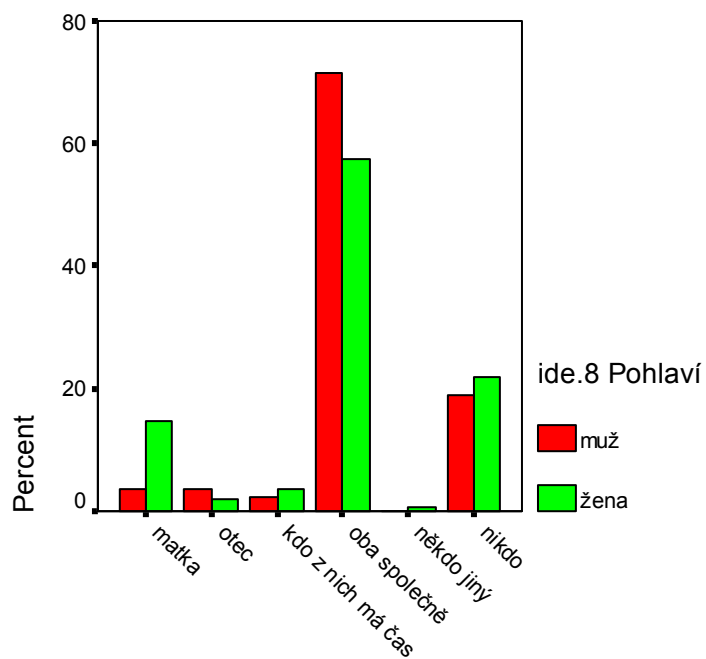
OV.31I Kdo dětem kupoval dárky

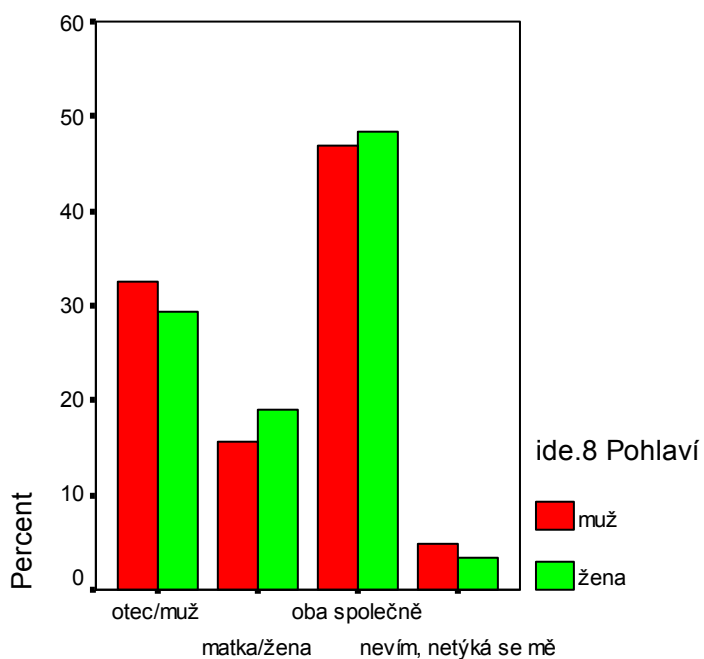
OV.32I Kdo kupuje dětem dárky

OV.31m Kdo rozhodoval o studiu, povolání dětí

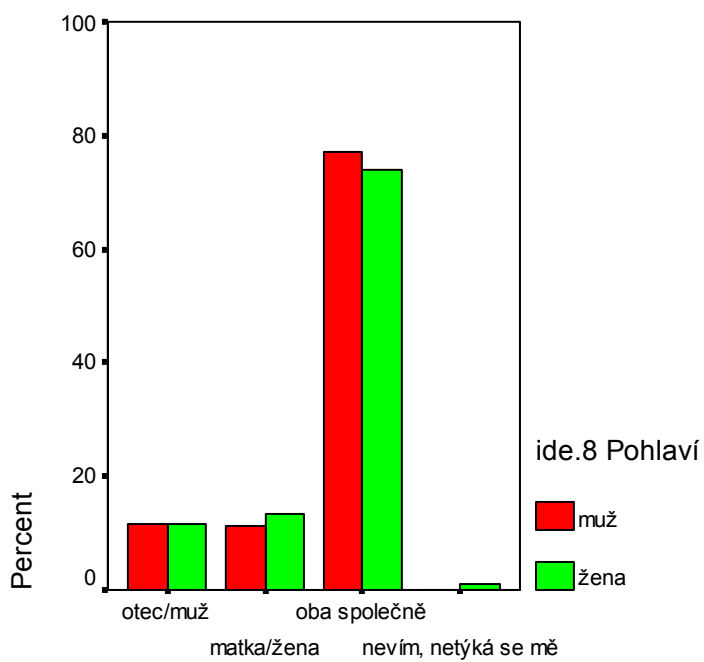

OV.32m Kdo rozhoduje o studiu, povolání dětí

OV.33a Důležitá rozhodnutí – rodina rodičů

..

OV.33b Důležitá rozhodnutí – vlastní rodina

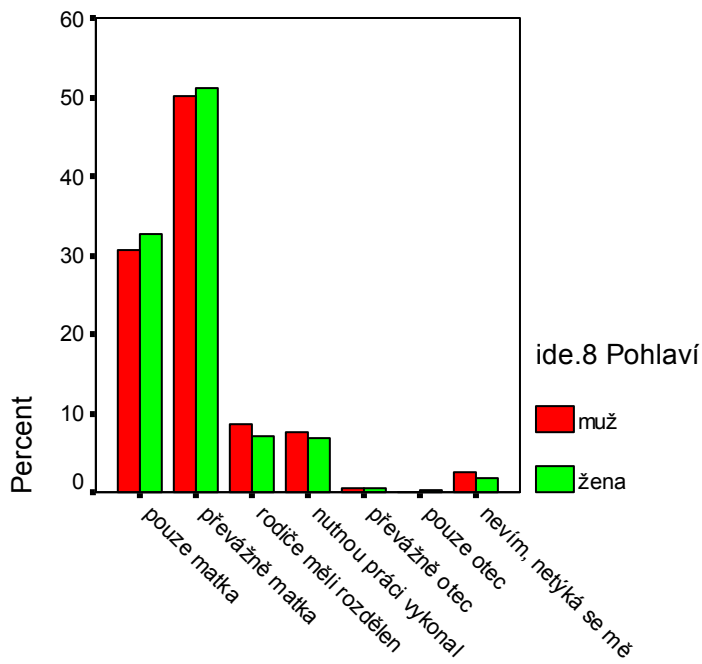
Rozhodování v rodinách

Sledujeme-li rozhodování v rodinách (viz graf OV 33a, OV 33b), pak je zřejmé, že oba rodiče ztrácejí mnoho ze své výhradní rodičovské rozhodovací pravomoci. Otec dříve rozhodoval v cca 31 % rodin, dnes kolem necelých 12 %. Matka rovněž ztrácí ze své rozhodovací pravomoci (z 17,4 % dříve na 12,4 % nyní). Vzdůstává počet rodin, kde důležitá rozhodnutí činí oba rodiče (z 47,7 % na 75,6 %).

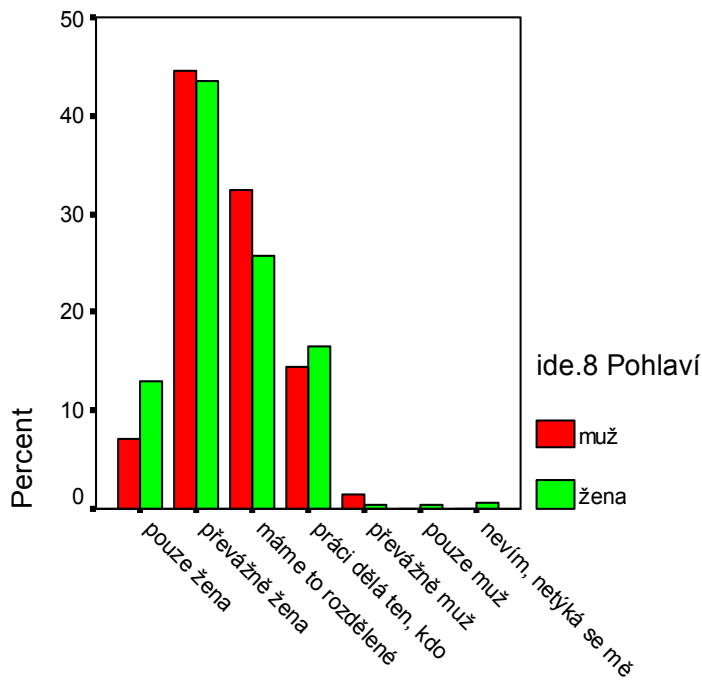
Rozhodování v rodinách se stále více demokratizuje, participují na něm v největším počtu rodin oba partneři!

Běžný provoz v domácnosti

Zajišťování běžného, každodenního provozu domácnosti jako nákupů, každodenního úklidu, vaření, péče o děti apod. spočívá stále převážně na ženách (nyní 44,1 %, dříve 50,6 %). Na druhé straně je nutné zdůraznit, že ubývají případy, kde to měla na starosti pouze žena (z 31,7 % na 9,8 %). Výrazně však přibývá případů, kdy rodiče mají úkoly rozdělné (29,2 % nyní oproti 7,8 % dříve). Dá se proto předpokládat, že vzdůstává participace mužů na výkonu některých každodenních domácích prací (blíže viz grafy OV34 a OV 34a).

OV.34 Běžný provoz domácnosti - rodina rodičů

OV.34a Běžný provoz domácnosti - vlastní rodina

4.5. Postoje populace k rodičovské, případně otcovské dovolené mužů

Z údajů poskytnutých MPSV pro účely této analýzy vyplývá, že počet mužů pobírající rodičovský příspěvek je velice nízký. V současnosti stále ještě nedosahuje ani 1 %. Zajímalo nás tedy, jakou zkušenost mají lidé s „rodičovskou“, příp. mateřskou dovolenou mužů, kolik lidí zná nějakého muže ze svého okolí, který pečuje o malé dítě, jaké důvody, podle názoru lidí vedou muže k tomu, aby byli doma s dítětem a zda by muži a ženy případně souhlasili se zavedením „otcovské dovolené“ apod.

Kdo je doma a kdo pracuje?

Tabulka 17: Muž doma s dítětem maximálně do 4 let jeho věku

Muž doma do 4 let věku dítěte	V současnosti	V minulosti	Celkem respondentů
1 případ	55	39	94
2 případy	12	8	20
3 případy	1	4	5
Více než 3 příp.	2	1	3
Celkem	70	52	122

Tabulka 18: Střídání se v péči o dítě

Muž a žena - střídání	V současnosti	V minulosti	Celkem respondentů
1 případ	29	23	52
2 případy	4	6	10
3 případy	1	3	4
Více než 3 příp.	4	3	7
Celkem	38	35	73

Téměř každý pátý až šestý člověk (více než 18 %) zná nějakého muže ze svého okolí, který se staral či stará o malé dítě. Častěji však lidé zaznamenali situaci, kdy muž je s dítětem doma a pečuje o něj, zatímco jeho žena pracuje (11,4 % dotázaných). Model střídání se v péči o dítě, zdá se, není tolik rozšířený (jen 6,8 %).

Z tabulek je zřejmé, že obou případů v současnosti oproti minulosti přibývá. Porovnáme-li toto zjištění s objektivním stavem, tj. s počtem evidovaných mužů, resp. jim vyplacených dávek (rodičovského příspěvku), pak i tam je možné zaznamenat mírný nárůst.

Nejčastěji se jedná o kamaráda nebo známého (73) dotázané osoby, dále o někoho ze sousedství (47), případně ze spolupracovníků (25). Teprve až pak následuje někdo z rodiny. Podle vyjádření respondentů muži, kteří pečovali či pečují o dítě vykonávají nejčastěji nedělnické profese (76 případů), případně profese dělnické (49). OSVČ byla uvedena v 9 případech.

U dělnických profesí by se dala předpokládat větší míra intervence vnějších faktorů, resp. okolností než v případě nedělnických profesí či OSVČ. I když podle vyjádření respondentů jsou zde zcela minimálně zastoupeni nezaměstnaní muži, neznamená to, že by muži z dělnických profesí neměli problémy se sháněním zaměstnání, zejména v regionech s vysokou nezaměstnaností. Tuto domněnku potvrzuje malá sonda, která byla uskutečněna v některých vybraných okresech s dlouhodobě vysokou nezaměstnaností. Referentky byly dotázány, jaký je podle jejich mínění hlavní důvod, proč muži zůstávají doma na rodičovské dovolené. Většina z nich vyslovila názor, že doma zůstávají muži, kteří mají problémy se sháněním místa a dále pak muži, jejichž ženy mají lépe placenou práci.

Z hlediska sektorů bývají tito muži ze sektorů řemeslnického, zpracovatelského a opravářského (což by opět jen mohlo potvrzovat předešlou domněnku, že část mužů zůstává doma, neboť jejich pozice na trhu práce není příliš dobrá). Druhou skupinu pak tvoří muži ze sféry technických, zdravotnických a pedagogických pracovníků. Pokud média informovala o otcích doma, ať už na mateřské či rodičovské dovolené, velice často byli zmiňováni učitelé, tedy muži z tohoto sektoru.

Jaké skupiny žen odcházejí pracovat, zatímco jejich partner pečuje o dítě nebo se s nimi střídá? Jedná se v první řadě o ženy z nedělnických profesí. Jejich počet jednoznačně převažuje (106). Tyto ženy budou s velkou pravděpodobností orientovány na výkon své

profese, potažmo kariéru. Této domněnce odpovídá i ta skutečnost, že mnohé z těchto žen pracují převážně v sektoru vědeckých, odborných a duševních pracovníků a dále v sektoru technických, zdravotních a pedagogických pracovníků. Na rozdíl od mužů, půjde v tomto případě nejspíš více o lékařky, které budou chtít co nejrychleji uplatnit svou kvalifikaci, resp. nebudou si moci dovolit přerušit svou pracovní dráhu na delší dobu, jak bývá obvyklé u jiných ženských profesí (na 2 až 3 roky).

Důvody, proč jsou muži doma s malým dítětem

Jaké důvody však podle názoru lidí (spíše než podle jejich bezprostřední životní zkušenosti) vedou muže k tomu, aby byli na doma s dítětem?

Tabulka 19: Proč je muž na rodičovské dovolené

Důvody	Počet	%	N
1. důvod – nezaměstnanost muže	573	54,0	1061
2. důvod – lépe placená práce ženy	449	43,2	1040
3. důvod – zdravotní problémy ženy	354	34,7	1021

Jako první důvod byla nejčastěji uváděna skutečnost, že „muž je nezaměstnaný a nemůže sehnat práci, zatímco žena ano“. Druhý důvod byl rovněž „ekonomický“ a sice, že žena má lépe placenou práci. Teprve až jako třetí důvod byly nejčastěji zmiňovány zdravotní problémy manželky/partnerky.

Výběr důvodů koresponduje s věkem, pokud se jedná o důvody ekonomické (lidé od 30 do 59 let častěji volí první dva důvody než lidé do 30 a nad 60 let). U třetího důvodu (zdravotních problémů) však tato souvislost prokázána nebyla.

Podle vzdělání první důvod uvádějí nejčastěji vysokoškolsky vzdělaní lidé a lidé se středoškolským vzděláním bez maturity (včetně vyučených), ale druhý důvod vybírali vysokoškoláci relativně nejméně často (pod 40 %, ostatní nad 40 %). Rovněž výběr zdravotních problémů souvisí se vzděláním. Více je uváděli lidé s maturitou a vysokoškolským vzděláním než se základním a středním bez maturity či lidé vyučení.

V případě stavu byla souvislost potvrzena u všech třech důvodů – nejvíce je volili ženatí a vdané, pak následovali rozvedení.

Lidé při výběru důvodů kladli jednoznačně důraz na vnější „objektivní“ faktory, nikoli na motivaci či „vnitřní“ potřebu mužů. Odpovědi respondentů jsou však spíše „odhadem“ – určitou projekcí, než odrazem faktického stavu vzhledem k poměrně nízkému počtu lidí, kteří znají osobně nějakého pečujícího otce ze svého okolí.

Otcovská dovolená – ano či ne?

Se zavedením speciální dovolené pro otce (tzv. otcovské dovolené), která by byla hrazena zaměstnavatelem, kdy muž by měl nárok zůstat při narození dítěte nějaký čas doma, souhlasí více než 50 % dotázané populace. Viz následující tabulka.

Tabulka 20: Souhlas s otcovskou dovolenou

	Počet	%
Ano	577	54,1
Ne	173	16,2
Neví	316	29,7
Celkem	1066	100,0

Častěji souhlasí ženy (téměř 61 % z nich) oproti 47,3 % mužů, lidé mladší do 29, resp. do 44 let, lidé s maturitou a vysokoškoláci (kolem 60 %) než lidé s nižším vzděláním.

Podle rodinného stavu nejvíce jsou pro zavedení otcovské dovolené ženatí a vdané (56,7 %) a dále svobodní, méně pak rozvedení a ovdovělí.

Poměrně velikou skupinu těch, kteří na věc nemají názor, tedy nevědí, tvoří především muži, mladí do 29 let a naopak zase lidé starší nad 60 let. Z hlediska rodinného stavu jistě nepřekvapí, že jsou zde zastoupeni nejvíce ovdovělí (přes 39 % z této skupiny) a svobodní (36 %).

Souhlas se zavedením otcovské dovolené nesouvisí ani s typem podniku, ve kterém lidé pracují, ani s pozicí v řízení. Existuje tedy pouze statisticky nevýznamný rozdíl mezi lidmi, kteří pracují v soukromém podniku a kteří ve státním, obecním či veřejném sektoru. Překvapivě souhlasí i vysoký podíl podnikatelů se zaměstnanci (kolem 60 % z nich).

Souhlas je ovlivněn ekonomickým postavením dotázaných osob. „Pro“ jsou ti, jichž by se toto opatření mohlo nejaktuálněji dotknout – studenti vysokých škol (cca 64 %), lidé, kteří pracují (60 %), ale i matky v domácnosti (63,6 %), méně pak studenti středních škol, důchodci jak starobní, tak invalidní a nezaměstnaní.

Tabulka 21: Navrhovaná délka otcovské dovolené

	Počet	%
Méně než 1 týden	37	6,5
1 až 2 týdny	298	51,8
Více než 2 týdny	175	30,4
Jiná délka	65	11,3
Celkem	575	100,0

Z těch, kteří souhlasí se zavedením otcovské dovolené, je nejvíce lidí (přes 50 %) pro jednotýdenní až dvoutýdenní dovolenou. Více než 2 týdny by zvolilo kolem 30 % respondentů.

I když přece jen větší část populace je nakloněna myšlence zavedení speciální otcovské dovolené, je otázkou, nakolik je toto opatření „politicky průchodné“ vzhledem k připravující se sociální reformě.

5. Kvalitativní výzkum

Kvalitativní část výzkumu obsahuje rozhovory s muži, kteří někdy po roce 1990, přerušili výkon své profese, aby mohli pečovat o malé dítě. Rozhovory byly provedeny podle rámcové osnovy –struktury,¹³ aby na základě výpovědí respondentů byly podchyceny následující hlavní okruhy:

- a) Důvody a motivy ovlivňující podstatným způsobem rozhodnutí mužů čerpat rodičovskou dovolenou, resp. „být doma“.
- c) Každodenní činnost otců pečujících o děti během rodičovské dovolené.
- c) Postoje nejbližšího sociálního okolí k těmto mužům (manželky či partnerky, širší rodina, sousedé, spolupracovníci, "neznámí" lidé z okolí apod.). Typy reakcí, se kterými se otcové na rodičovské dovolené setkávají.
- d) Přínosu čerpání rodičovské dovolené pro muže samotné, jejich děti a partnerky.
- e) Vlivu čerpání rodičovské dovolené muži na výkon jejich profese, profesní kariéru, případně vlivu profese a pracovního prostředí (resp. kultury pracovní organizace) na možnost čerpat rodičovskou dovolenou.

Hlavním cílem rozhovorů bylo vytipování nejdůležitějších pozitivních faktorů ovlivňujících rozhodnutí muže čerpat rodičovskou dovolenou, případně stanovení možných negativních faktorů.

5.1. Charakteristika souboru

Rozhovory nebyly dělány pouze s muži, kteří oficiálně na rodičovské dovolené jsou nebo na ní byli. Důvodů pro toto rozhodnutí bylo několik – základním rozhodnutím však byla skutečnost, že soubor respondentů by byl příliš zúžen.

1. Provádění rozhovorů s muži na rodičovské dovolené by znamenalo zaměřit se pouze na případy, které nastaly až po 1. lednu 2001, kdy vstoupila v platnost novela zákoníku práce, v níž byl tento pojem vymezen. Ale i před tím byli mnozí muži doma z důvodu péče o dítě a pobírali rodičovský příspěvek – tito muži buď nebyli v pozici zaměstnance (nejčastěji podnikali, nebo vykonávali svobodné povolání), nebo museli rozvázat pracovní poměr. Mohly se vyskytnout

---

¹³ Jedná se o polostrukturované rozhovory.

i takové případy, že se zaměstnanec se zaměstnavatelem dohodl. Zaměstnavatel pracovníka uvolnit mohl, ale nemusel. Zavedením rodičovské dovolené vzniká mužům zákonný nárok na čerpání rodičovské dovolené. Umožňuje tak i mužům v zaměstnaneckém poměru pečovat o malé dítě za situace, že jim je zachován zaměstnanecký poměr a jejich „absence“ v zaměstnání je omluvena. Zaměření se pouze na muže na rodičovské dovolené tedy znamenalo zúžení problematiky pouze na případy mužů v zaměstnaneckém poměru (pokud uvažujeme striktně v právní rovině).

2. Zahnutím případů, které nastaly před tímto datem, ať už se jedná o muže, kteří oficiálně pobírali rodičovský příspěvek nebo kteří se v péči o malé dítě se svou manželkou či partnerkou střídali či střídají, umožňuje komplexnější postižení dané problematiky – důvodů, motivů, faktorů skutečnosti, proč muži zůstávají doma, aby pečovali o malé dítě.
3. Poslední důvod „širšího záběru“ byl ryze pragmatický. Kontakty na muže, kteří jsou či byli na rodičovské dovolené, resp. kteří pečují či někdy v minulosti pečovali o malé dítě, se nezískávají snadno. Původní idea, že vzorek mužů na rodičovské dovolené bude vytvořen pomocí metody „nabalování sněhové koule“, musela být zrevidována, neboť velice brzy došlo k „vyčerpání“ možností (8 případů, ale nejen mužů na rodičovské dovolené). Oslovení muži až na výjimky neznali žádného dalšího muže, kterého by mohli doporučit pro rozhovor. Proto musely být učiněny další kroky. Ve dvou výzkumech CVVM byli respondenti mimo jiné dotázáni, zda znají nějakého muže, který je či byl na rodičovské dovolené. Z prvního výzkumu bylo získáno 5 kontaktů, opět nejen mužů na rodičovské dovolené. Využitelný byl však jen jeden, a to ještě na muže, který pečoval o své první dítě již před 10 lety a o druhé před 4 lety. Ze druhého výzkumu pak byla získána celá řada kontaktů, ale opět nejen na muže na rodičovské dovolené, těch bylo minimum. Kromě toho, ne všichni uvedení muži, byli ochotni poskytnout rozhovor. Souběžně s tímto postupem byly zaslány dopisy na kontaktní místa státní sociální pomoci v okresech s nejvyšší mírou nezaměstnanosti a na jedno pražské středisko s žádostí o kontakt na otce na rodičovské dovolené, kteří by byli ochotni poskytnout rozhovor. Tímto postupem byly získány pouze tři (!) kontakty – se dvěma otci byl pak rozhovor proveden, třetí nakonec odmítl.

Tak byl nakonec vytvořen výsledný soubor 18 mužů pečujících někdy o malé dítě či děti do tří, případně čtyř let jejich věku. Byly pořízeny rozhovory s muži, kteří jsou či byli „oficiálně“ na rodičovské dovolené, s muži, kteří byli doma a pobírali rodičovský příspěvek, i s muži, kteří sice o malé dítě také pečovali, ale oficiálně příspěvek nepobírali ani nebyli na rodičovské dovolené. Tito muži se v péči o dítě se svou ženou zpravidla rovným dílem střídali.¹⁴

Složení souboru je pestré nejen z výše uvedeného formálního hlediska, ale je různorodé i jeho věkové, vzdělanostní a profesní složení, složení podle typu soužití (viz následující přehled). Dotázaní muži pocházeli i z různě velkých lokalit a z různých krajů. Nejmenší obec – vesnice čítala necelých 300 obyvatel, dále byla zahrnuta menší města (kolem 2 až 6 tisíc), město kolem 15 tisíc obyvatel, dále města od cca 25 do cca 60 tisíc, města kolem 100 tisíc, devět rozhovorů bylo provedeno v Praze.

5.2. Základní přehled

A) Muži pečující o malé dítě po 1. lednu 2001 (zpravidla muži na rodičovské dovolené):

1. Ota: Kolem 35 let. Starší dceři je 12 let. Po 10 letech měli další dítě. Synovi je nyní 2,5 roku. Ota je s ním doma od jeho 11 měsíců. Ota byl zaměstnaný, ale ukončil pracovní poměr. Jeho manželka je učitelka. Do práce šla, aby neztratila místo. Po návratu ze zaměstnání – ve svém „volném čase“ pak přebírá péči o dítě i domácnost. Ota začal během rodičovské dovolené postupně podnikat. V době konání rozhovoru byl před ukončením „rodičovské dovolené“.

2. Oldřich: Do 30 let. Mají 3letou dceru, se kterou je doma od půl roku. Dítě bylo téměř od narození na umělé výživě. Jeho manželka je justiční čekatelka. On pracoval jako dělník, ale během rodičovské dovolené studoval (je těsně před ukončením studia). Žena byla nucena nastoupit do zaměstnání kvůli pracovní příležitosti i z finančních důvodů (vyšší plat). Manželé se neshodují v tom, zda mít další dítě – on nechce, ona ano. V době konání rozhovoru byl rovněž před ukončením „rodičovské dovolené“. O dítě i domácnost byl schopen se starat zcela sám.

3. Martin: Kolem 30 let. Je doma na rodičovské dovolené s malou ani ne 9 měsíční dcerou, a to již od necelého půl roku (doma je zhruba 3 měsíce). Vykonává svobodné povolání (je „na volné noze“ coby výtvarník). Původní profesí byl inženýr. Jeho manželka pracuje jako specialistka na jednom ministerstvu. Brzký návrat manželky do zaměstnání byl dán právním nárokem na stejné pracovní místo. Martin by chtěl mít

---

¹⁴ Pro zjednodušení však budeme užívat v textu termín rodičovská dovolená pro všechny námi sledované případy. Vědomě se tak dopouštíme jistého zjednodušení, neboť do této kategorie budou zahrnuti, jak muži na rodičovské dovolené, tak muži, kteří dříve byli na mateřské dovolené, ale i muži, kteří jsou doma „neoficiálně“ - nepobírají žádnou dávku vztahující se k péči o dítě, nemusejí být uvolněni ze zaměstnání, ani případně nepřerušili výkon své profese, jen ho omezili, přesto „jsou doma“ a pečují o malé dítě.

celkem 3 děti. I s dalšími dětmi je ochoten být doma on, ale záleželo by to na okolnostech.

4. Luděk: 34 let. Doma je s mladší 2letou dcerou zhruba od jejího 1 roku. Starší dceři jsou 4 roky. Je servisní technik, manželka je manažerkou na střední úrovni u jedné nadnárodní společnosti. Žena byla s dětmi doma celkem 3 roky, ale musela se vrátit do zaměstnání kvůli pracovnímu místu. Luděk přerušil bez problémů výkon svého zaměstnání, chce být doma do 3 let věku dítěte, event. déle. Doma je spokojený. Vytváří zázemí i pro svou ženu, která se vracívá z práce obvykle velice pozdě.

5. Dan: 34 let. Pracuje jako počítačový expert u jedné soukromé firmy. S první nyní 4letou dcerou byla doma jeho žena, s druhým dítětem – adoptovaným chlapečkem je doma na rodičovské dovolené Dan. Chlapečkovi je 10 měsíců (adoptovali jej ve 4 měsících). Dan je s ním doma od 5. měsíce poté, co vyřídil potřebné formality a předávání své zakázky v zaměstnání. V soukromé firmě jej uvolnili bez problémů. Jeho manželka je starší a podniká (má vlastní živnost, kterou budovala mnoho let, ještě před tím, než se poznali). Protože musí udržet chod firmy, nemůže si dovolit zůstat doma s druhým dítětem. Dan plánuje být doma necelý rok (cca $\frac{3}{4}$ roku).

6. Milan: 24 let. Z prvního manželství má 8letou dceru, ale s rodinou nežije. S dcerou se stýká „podle potřeby“. Druhé dítě má s bývalou družkou, od které odešel měsíc po porodu. Matka dítěte je narkomanka a pravděpodobně i prostitutka. Dítě opustila v necelém půl roce. Od té doby se o malou zhruba 9 měsíční dceru stará Milan. Znovu se však oženil a péči o dítě postupně přebrala jeho nová partnerka.

B) Muži pečující o dítě již před 1. lednem 2001, pobírající „pouze“ rodičovský příspěvek:

7. Havel: Kolem 30 let. Doma byl se synem, kterému jsou nyní 4 roky, a to od jeho 5. měsíce, zhruba do 3 let. Havel dříve pracoval v dopravních podnicích, nyní podniká jako švec. Jeho žena dostala po dokončení vysoké školy nabídku na práci učitelky, kterou přijala. Důvodem jejich rozhodnutí bylo pracovní uplatnění ženy, nikoli finanční důvody, neboť Havel vydělával mnohem více než jeho žena (13,5 tisíce versus 5,5 tisíce nástupního platu). Jsou z regionu s vysokou nezaměstnaností. Další dítě nechtějí (nejdříve za 6 let), pokud se zlepší jejich finanční situace.

8. Jarda: Do 40 let. Vdovec, který byl doma téměř před 9 lety, po smrti své manželky. Dcerám byly 4 a 3 roky, mladší dcera má velké zdravotní problémy. Byl dělníkem a ke své profesi se vrátil. Zhruba po roce začal žít s novou partnerkou, která mu v péči o děti a hlavně domácnost výrazně pomáhá.

9. Tomáš: Do 35 let. Doma zůstal před lety s mladším dítětem – 6 měsíčním synem, a to do jeho 3 let. Měli v té době starší 4letou dceru. On pracoval jako dělník, v zaměstnání ho uvolnili, i když ještě nebyla oficiálně zavedená rodičovská dovolená. Ke své profesi se vrátil. Jeho žena je porodní asistentkou. Tomáš zůstal doma hlavně z důvodu pracovního uplatnění své manželky. Doma byl velice spokojený. Pokud by měli další dítě (i když jej neplánují), chtěl by být doma znovu.

10. Blažej: 34 let. Doma byl s prvním dítětem, nyní 4letou dcerou od jejích 6 měsíců, kdy už nechtěla být kojená. On v té době studoval, zatímco jeho manželka podnikala – má vlastní firmu s cca 50 zaměstnanci. Rozhodnutí, že muž zůstal doma, vnímají jako do značné míry administrativní záležitost, protože o dítě se před tím i potom starali více méně oba. Uplatňují výrazně model sdíleného rodičovství i péče o domácnost. V době konání rozhovoru čekali druhé dítě a s velkou pravděpodobností zvolí opět totéž řešení.

„Asi to bude stejně... .. bude zase spíš záležet na tom, jaký budou potřeby dítěte a zaměstnání. U toho se můžeme prostrídat oba dva.“ (Blažej)

11. Karel: let, rozvedený. Z prvního manželství má 15letou dceru, se kterou se však moc nevidá (kvůli nevstřícnosti první manželky). Doma s prvním dítětem z druhého manželství (starší dcerou) byl jako jeden z prvních před více než 10 lety. Začal o ni pečovat ve 3 měsících. Opatroval i druhou dceru, které jsou nyní 4 roky. Jeho žena je lékařka, do práce se vrátila brzy kvůli zabezpečení praxe. Žena si oficiálně nevybavila „mateřskou“: *„Prostě jí to nestálo za to.“* On v prvním případě skončil pracovní poměr a nastoupil na „mateřskou“.

„Ale nevěděli jsme, nikdo jsme o tom nebyli informován. Takže já jsem tam šel s tím, že jsem nevěděl, jestli to lze. Ale když jsem teda otevřel dveře a zeptal jsem se, jestli můžu jít na mateřskou... Tak jsem čekal, že řeknou, tamhle jsou dveře a jděte pryč. Ale oni, no podle zákona může muž na mateřskou.....“

Po roce začal pracovat jako redaktor a práci nepřerušil, když měli druhou dceru. V té době jim vypomohly babičky. Má na starosti péči o dcery i domácnost. Své manželce zajišťuje „servis“ (banka apod.).

12. Pavel: 40 let, jeho žena je mladší. Doma byl s druhým dítětem – dcerou od 6 měsíců. Dříve pracoval jako bankovní úředník, pak změnil zaměstnání. Pracoval jako manažer u nadnárodní společnosti, ale nebyl spokojen. Když manželka dostala výhodnou nabídku, aby se do firmy po necelém půl roce mateřské vrátila, tak uvítal, že mohl zůstat doma.

13. Vláďa: Do 40 let. Doma byl před 10 lety se 2 dětmi – 3letým chlapcem a 20 měsíční holčičkou po dobu 6 měsíců, než děti začaly chodit do školky. Manželka musela nastoupit zpět do zaměstnání.

„... hodilo se to oběma. Manželka byla na mateřský už 3 rok a bylo jí naznačeno, že by měla nastoupit zpět do zaměstnání, aby si udržela stejnou pozici a já jsem chtěl zrovna měnit zaměstnání.“

14. Čeněk: 30 let, zámečnick, 2 syny. Doma byl se starším synem před 8 lety po dobu 8 měsíců (od 6 měsíců syna do jeho 16 měsíců). Pak se o dítě znovu starala manželka, stejně tak jako o mladšího syna. Manželka dříve elektromechanička, nyní pracuje v pojišťovně. Doma byl z důvodů finančních (manželé měli zhruba stejný plat, ale protože žena dělala v místě bydliště, ušetřili za dopravu). Žijí v regionu s vysokou nezaměstnaností.

C) Muži střídající se v péči o dítě se svou partnerkou, manželkou (oficiálně nebyli či nejsou na rodičovské dovolené, ani nepobírali či nepobírají rodičovský příspěvek):

15. Standa: 39 let, manželka je o 6 let mladší. Mají tříletého syna, od roka se v péči o něj střídají. On je lékařem, pracuje však jen na poloviční úvazek (v úterý a ve čtvrtek).

Manželka již nechtěla být déle doma, pracuje jako středoškolská učitelka (pondělí-středa-pátek). Další dítě neplánují.

„To pak nemá cenu si ty děti pořizovat, když se z nich nevychovejí, nebo nesnaží ten rodič vychovat co nejkvalitnější lidi, tak nemá cenu si děti pořizovat. „

16. Lukáš. Přes 30 let. Se svou partnerkou z nesezdaného soužití se střídali v péči o starší dceru. Té jsou nyní téměř 4 roky, doma s ním byl od 13 měsíců. Lukáš podnikal, a tak „utlumil“ svou pracovní aktivitu po dobu cca 2 let. Jeho partnerka chtěla zhruba po roce znovu pracovat. Dělal v neziskové organizaci. V péči o dítě a domácnost se střídali, každý pracoval zhruba 2 a půl dne v týdnu, jeden den měli tzv. „klouzavý“. Nyní mají druhou půlroční dceru, se kterou je doma zatím partnerka. Zatím nevědí, jak budou péči o děti do budoucna praktikovat.

D) Muži, kteří byli doma s malým dítětem, ale z nějakého důvodu nepobírali rodičovský příspěvek – specifické případy:

17. Hugo: Je již 5 let v invalidním důchodu (dříve mistr na stavbě). Není „oficiálně“ doma na rodičovské dovolené, ani nepobírá příspěvek (přišel by o invalidní důchod, který je vyšší než rodičovský příspěvek). Jeho manželka pracuje od roka a půl druhého dítěte (dceři jsou nyní necelé 3 roky). Mají ještě staršího 11letého syna. Žena přijala „horší“ místo (méně finančně ohodnocené), kde nemusí pracovat na směny, aby se mohla věnovat rodině.

„Ona šla vlastně kvůli tomu, aby měla lepší pracovní dobu, aby se mohla víc věnovat rodině... Jako finančně lepší by to měla, kdyby byla za tou přepážkou, ale to by už vůbec se nestihla věnovat rodině, děckám. Tam je rozdíl třeba dva tři tisíce, ale obětovat tomu všechno... Jako kdyby tam byl rozdíl dvacet tisíc, tak to už se dá nad tím uvažovat, ale kvůli dvou tisícům...“

18. Kamil: Není doma „oficiálně“, nepobírá žádnou dávku. Byl již jednou ženatý. Z prvního manželství má syna. S touto rodinou udržuje dobré vztahy. Je výtvarník. Jeho současná manželka je historička. Pracuje u soukromé firmy. Kamil se stará od ¾ roku o svou dceru. Nepobírá žádnou dávku, protože „mu to za to nestojí“, cítí se být soběstačný. Pokud budou mít další dítě, chtěl by být doma opět.

„...prostě já jsem vytvarovaný jako tou profesí. Ta je výrazně jako individualistická. Tam prostě bejt malíř, nebo umělec, je výrazně individuální zaměření. Já vůbec nepotřebuji žádný, ani nějaké pomocné nadace, nebo nějaké od někoho prosit peníze. Takže tady z tohoto pohledu jako beru i to starání se, jako že bych jako nikdy nikde nechodil žebrat, ať mi dají nějakou podporu. Protože to si myslím, že to je jako úplný nesmysl.“

Z přehledu je zřejmé, že muži pečují různě dlouho o různě staré děti.

Zatímco podle statistických dat muži nejméně často pobírají rodičovský příspěvek na děti do 1 roku, v našem souboru bylo nejvíce mužů (11) doma s dítětem právě do 1 roku jeho života. Od roku do dvou let to bylo 5 případů a nad dva roky pouze jediný.

Rozdílná je i doba, po kterou muži zůstávají doma s malým dítětem. Zdá se, že doma bývají kratší dobu než obvykle bývají doma ženy (zhruba jen do 1 roku), ale vyskytly se i případy, kdy otec začal pečovat o malé dítě a zůstal s ním doma až do té doby, než mohlo nastoupit do předškolního zařízení. Námi oslovení muži pečovali jak o chlapečky, tak o holčičky. Nedá se tedy v případě našeho šetření tvrdit, že by pečovali o nějaké pohlaví výrazně více. Zpravidla ti muži, kteří nastoupili na „rodičovskou“ (resp. mateřskou) dovolenou v minulosti, pečovali častěji až o své druhé dítě. V současnosti (zhruba od konce 90. let) muži často pečují o své první dítě.

Soubor dotázaných mužů byl heterogenní z hlediska věkového složení i jejich socio-ekonomického postavení. Menší podskupinku tvořili muži pouze vyučení, vykonávající manuální profese, druhou větší pak muži s vyšším vzděláním (alespoň středoškolským, ale nejčastěji vysokoškolským) a z intelektuálních profesí.

5.3. Hlavní důvody, proč jsou muži na „rodičovské“ dovolené

Již z uvedeného přehledu je zřejmé, že konkrétních důvodů je celá řada. Nejčastějšími důvody, proč muži zůstávají doma s dětmi, jsou **důvody, které souvisejí s prací ženy, s její pozicí na trhu práce**, konkrétně pak se jedná o:

5.3.1. Pracovní uplatnění ženy

„Na mateřskou ani nešla vzhledem k tomu, že už byla rozběhnutá ta soukromá praxe. Musel se sehnat zástup, což jde dost těžko, protože nikdo z doktorů to dělat nechce, toho obvodáka.... Tak se nám to podařilo, ale bohužel jenom na tři měsíce, pak teda už definitivně musela do práce.... Takže tím pádem bylo jasno. Někdo musí vydělávat, někdo musí zůstat doma.“ (Karel)

„Byla (doma) vlastně akorát na nějaké ty tři měsíce nebo šest měsíců, kdy má právní nárok, kdy jí ještě drží místo.“ (Martin)

„... manželka byla na mateřský už tři roky a bylo jí naznačeno, že by měla nastoupit zpět do zaměstnání, aby si udržela stejnou pozici....“ (Vláďa)

„... jednoduše, žena dodělala vysokou školu a dostala nabídku na práci.“ (Havel)

„... manželka vystudovala porodní asistentku. Tady zrovna bylo místo, tak musela nastoupit včas. Předtím dělala na obvodu.“ (Tomáš)

Moment pracovního uplatnění ženy byl výrazně přítomen i v případě Luďka. Také jeho manželka musela nastoupit zpět do zaměstnání, aby neztratila dobré pracovní místo.

„S dětmi byla tři roky doma, což mi se dvěma dětmi nepříjde vůbec dlouhá doba. Ale potom, při tom zpětný nástupu se chovali velice nepříjemně a dávali jí znát, že je tam skoro nová.“ (Luděk)

5.3.2. Pracovní příležitost

„Manželka byla marketing manager u jedné zahraniční firmy, ale během mateřský jí nabídli lepší pozici. Takže ne, že bych měl málo, což může být taky docela podstatnej důvod k tomu dělat cokoli. Měl jsem dost, ale u manželky ta perspektiva byla daleko větší, což se naštěstí za tu dobu naplnilo...“ (Pavel)

5.3.3. Profesní seberealizace

„Protože zase druhý výpadek po těch třech letech by byl docela takovej komplikovanej a myslím si, že přece jen ta práce jí docela hodně pomáhá se tak nějak udržovat v takovým tom rozumným stavu, prostě nepropadnout tý domácnosti tak úplně na 100 %. Takže to jsme chtěli zachovat, tu její práci...“ (Dan)

„...tak nějak oba jsme to společně chtěli. Žena chtěla – můžu-li to tak nazvat – dělat kariéru v práci – nechtěla přerušit v té práci...“ (Ota)

„... ale taky, že i manželka chtěla jít. Jako to záleží i na těch ženských, jestli chtějí jako jít do práce a tak... Manželka chtěla jít do práce, protože je ten typ, co musí se bavit s lidmi.“ (Kamil)

„... už asi po dvou měsících na mateřský, tak jako znervózněla, že ji v práci nepotřebujou...“ (Blažej)

Z důvodu profesní seberealizace, i když to bylo pro rodinu „finančně nevýhodné“ (oba dělali jen na zhruba poloviční úvazky), se vrátila do práce i partnerka Lukáše. Profesní seberealizace měla vliv i v rozhodnutí ženy Standy.

„Došlo k tomu tak, že manželka po roce mateřský v podstatě odmítla dál zůstat doma. Stýskalo se jí po práci... Takže ten popud byl hlavně, že manželka nechtěla být doma, nebo že už jí to nebavilo... Manželka to je nadšenec, ta by bez toho asi nedýchala. A já po těch letech praxe jsem už taky utahanej, už tak jako nadšenej nejsem. Dělán to tak dál ze setrvačnosti, že bych byl prostě přímo nějaký workoholik, to ne.“ (Standa)

5.3.4. Vyšší finanční ohodnocení práce ženy v porovnání s prací muže

„... takže to bylo.... spíš finanční důvod, že manželka měla víc, jak byl můj příjem...“ (Oldřich)

„Na základě vlastně finanční stránky... když jsme to doma s manželkou propočítali, tak vlastně se mi vyplatilo být doma, protože jsem věděl, že žena vlastně měla tehdy větší příjmy jak já.“ (Čeněk)

Někteří muži s finančním zdůvodněním rozhodnutí nesouhlasí, podle nich to nemůže být důvod zásadní.

„Já totiž se hrozně bráním tomu, těm penězům. Protože podle mě jenom kvůli těm penězům se to opravdu nedá udělat. Nemůže to být zásadní důvod.“ (Luděk)

Dalším podstatným důvodem je skutečnost, že někteří **muži se cítí být unaveni ze své dosavadní práce, chtějí si od ní odpočinout** a pobyt doma s dítětem vnímají jako **vítanou změnu, chtějí si ho užít**.

„...no a já jsem si to chtěl užít. Takže jsme začali s tím, že já budu doma... Takže jsem to bral i z toho pohledu, že pro mne je vlastně taková možnost, jakoby si odpočinout od té práce, bez problémů se tam potom vrátit..., dělat věci, kterým už jakoby za ty tři roky rozumím, ale přitom jakoby bejt v novém zaměstnání, protože s největší pravděpodobností půjdu k jinému zákazníkovi...“ (Dan)

„... moje manželka je workholik, je emancipovaná žena. Já zas až na tý práci tak nelpím. Po pravdě řečeno, taky už jsem z toho byl unavenej... Ten neustálý kontakt s lidma, navíc s lidma neustále nemocným, ono to člověka vyčerpá... Tak jsme si tak vzájemně vyšli vstříc, já jsem si taky trochu oddechl.“ (Standa)

Standa dále jako jediný explicitně uvedl, že u nich *„to byl čistě ten důvod té životní filozofie.“*

Rozhodnutí být doma s dítětem tedy významně ovlivňuje i **určitý přístup k životu**, ona zmíněná „životní filozofie“. To je patrné nejen z rozhovoru se Standou, ale z rozhovoru s Lukášem, Blažejem, ale i některých dalších mužů. U nich se ona „jiná“ životní filozofie projevuje ve výrazně respektujícím postoji k práci a osobě jejich partnerky či manželky, v tom, že se snaží být (a jsou) partnery svého životního protějšku.

Výše uvedené důvody málokdy působí izolovaně, ale spíše se mezi sebou různě kombinují a podporují – často pak s **vnitřními motivy**.

„Vzniklo to tak, že jsem k tomu byl přinucen svoji ženou, to je jednouchý. Ale to je hnusně řečený.... Ona je to taková souhra okolností. Pavla není taková, že by si ty děti chtěla syslit, že by se o ně chtěla starat a byl to takovej ten typ „kvočna“, co musí se o ty děti starat a nikomu je nedá, takže se to tak pěkně doplnilo, že oba dva jsme na to měli stejnej náhled, tak jsme se o Dorotku začali sřítat, no.“ (Lukáš).

„Tak v třisměnným provozu je asi větší ten výdělek. Vydělávala asi v té době víc než já. Takže to byl asi taky jeden z těch rozhodujících, proč jsme se rozhodli. Nebo ten nás ještě utvrdil, že to bude lepší.... Možná, že jsem na to přistoupil, protože jsem takovej od narození, povahově.“ (Tomáš)

„... manželka byla justiční čekatelka.... [dostala nabídku na místo, která byla zajímavá z důvodu pracovního uplatnění i finančního ohodnocení] ... manželka měla víc jak byl můj příjem, takže z toho důvodu jsem šel na mateřskou...“

Na jiném místě rozhovoru však Oldřich dodává: *„Musíte mít k tomu taky trošku vztah.“*

I vnitřní motivace je různorodá. Kromě motivu seberealizace, muži cítili schopnost se o dítě postarat (Oldřich či Tomáš), chtěli mít tuto zkušenost, tento zážitek jako třeba Martin nebo Luděk: „*No, já jsem vždycky chtěl.*“

Někteří muži tedy chtěli zažít a poznat to, co jim obvykle nebývá umožněno, ale naopak bývá odpíráno:

„... docela mě to i zajímalo, jak to vypadá, když budu ten muž na rodičovské dovolené, nebo jak se tomu říká....“ (Martin).

„Takže si myslím, že mám možnost si vyzkoušet to dítě úplně malinký a od začátku s ním být víc, ale i s Halinou [starší 4 letá dcera]. To jsem vám neřek, to byl taky jeden z důvodů, proč jsme o tom přemýšleli....“ (Dan)

K vnitřnímu rozhodnutí pečovat o dítě však někteří muži dospěli i proto, že je taková „povaha“, tedy určité osobnostní charakteristiky a rysy.

„Možná, že jsem na to přistoupil, protože jsem takovej od narození, povahově.“ (Tomáš)

Jiní muži zase chtějí vědomě **participovat na výchově** svého dítěte od nejtítlejšího věku, protože to (vnitřně) **považují za důležité**.

„Ta osobnost člověka se tvoří do těch šesti, sedmi let. A to jsou teorie všechno, to nikdo neví, ale jako říká se, že nejdůležitější ty léta jsou ty první tři nebo čtyři pro utváření osobnosti a to by měl být ten člověk prostě s rodičema, získat tu jistotu, to zázemí, ten citovej rozvoj, jak se tak říká. A co s náma udělali, prdli nás do jeslí, k cizím lidem, kterým na nás vůbec nezáleželo, měli tam na starosti 30 fakanů a jediný, co je zajímalo z mé zkušenosti je, aby bylo co nejmíň práce a byli rychle doma.“ (Standa)

„...Protože ne že bych úplně studoval ty děti, ale ve škole jsme něco trošku měli o vývojový psychologii nebo tak, pár věcí jsem se dozvěděl, nebo přečet, nijak hluboce, ale věděl jsem, nebo vím, že pro vývoj toho jedince je strašně důležitý nebo nejdůležitější to první období, někdo říká první tři roky, někdo říká prvních sedm. Ale vždycky je to prvních, pak je jedno, jestli rok, dva, tři nebo sedm. Ale co vede za tím člověkem... No, tak že je jedno, jak dlouhý to období je, ale vždycky je to to první. A ve chvíli, kdy toho člověka nějak uděláte, tak se s tím nedá, nějaký v 15 letech nebo tak, to už jsou hotový lidi, vy je můžete nějak korigovat, ale nic už s nima jako ...“ (Lukáš)

5.3.5. Nutnost nebo vnitřní přesvědčení?

Důvody a motivy, proč muži zůstávají doma, aby pečovali o malé dítě, mohou být samozřejmě pestřejší, než jsou ty uvedené výše – nicméně tyto důvody jsou zřejmě nejběžnější (alespoň v našem souboru dotázaných mužů). Důvody lze klasifikovat z nejrůznějších hledisek, nejen podle konkrétního obsahu, ale i například z hlediska toho, do jaké míry jsou muži k výkonu péče o malé dítě „přinuceni“ vnějšími okolnostmi a do jaké míry se jedná o jejich svobodnou volbu, potažmo dohodu mezi mužem-otcem a ženou-matkou. A tak můžeme – byť schematicky – rozdělit muže do dvou, resp. tří základních skupin podle míry intervence vnějších podmínek versus svobodné vůle.

První skupinu (a vlastně jakýsi ideální typ) tvoří muži, kteří jsou doma z **nutnosti**. Jsou přinuceni okolními podmínkami pečovat o malé dítě. Tyto případy reprezentují ve své „čisté podobě“ ty případy, kdy muži zůstávají sami bez matky dítěte. Samozřejmě, že i tehdy mají muži možnost volby, zda o dítě budou či nebudou pečovat, ale intervence vnějších okolností je zde velice výrazná. V našem výzkumu se jedná zejména o případy ovdovělého Jarďy a zpočátku osamělého Milana,

„...ona tam najednou mi doktorka řekla, že tam nebyla už na třech očkování a tak dále.... Tak jsem za ní šel [za bývalou partnerkou],¹⁵ tak jsem se dozvěděl, že fetuje, jo, bere drogy, někde s prominutím šlape. Tak jsem jí říkal, že se teda postarám o to, aby malá byla u mě, jo. Tak jsem si jí půjčil na tři dny, ona z ničeho nic šla, tu mateřskou zrušila a řekla, že je dítě u mě, jo, a takhle jsem se tam vlastně ocitl na tý mateřský.“ (Milan)

ale i třeba o případ invalidního Huga, který pečoval o malou dceru, aby manželka mohla jít do práce a zvýšila tak jejich celkový rodinný příjem.

Do této skupiny však nelze již zcela „jednoznačně“ zařadit ty případy, kdy muži zůstávají doma, aby žena neztratila výhodné pracovní místo, aby využila výhodné pracovní nabídky, nebo kdy žena vydělává (podstatně) více než muž, kdy muž je nezaměstnaný a těžko shání práci, zatímco možnost uplatnění jeho ženy na trhu práce je lepší apod. V těchto případech se již více než v předchozích uplatňuje **moment volby** a vzájemné dohody obou rodičů. A tak tato v našem výzkumu nejpočetnější skupina tvoří jakýsi **přechod** mezi oběma „čistými“ typy („typ z nutnosti“ versus „typ z vnitřní potřeby“ či „vnitřního přesvědčení“).

Poslední skupina je pak tvořena těmi muži, kteří pro péči o dítě rozhodli svobodně, protože prostě chtěli – jsou doma „z vlastního přesvědčení“.

„A potom prostě nějak k těm dětem vždycky si myslím, že jsem měl ten vztah docela dobrý. A přál jsem si prostě si to užít s nimi doma.“ (Luděk)

Silnou **vnitřní motivaci** ale nedovedou vždy přesně vyjádřit jako například Oldřich. Někteří muži k rozhodnutí přistupovali nejen „z vnitřního přesvědčení“, ale i na základě určitých osobnostních dispozic jako třeba Tomáš.

5.3.6. Další faktory ovlivňující či formující „pečovatelské“ sklony u mužů

Rozhodnutí mužů pečovat o malé dítě mohou významně ovlivňovat i některé další skutečnosti jako přímý vzor z rodiny, vzor z blízkého okolí, znalost této problematiky, ale i některé další faktory.

a) Vzor z rodiny či okolí

Většinu mužů nikdo přímo neovlivnil. Ve svém nejbližším sociálním okolí nedokázali najít žádný vzor pro své chování. Muže, kteří doposud byli na „rodičovské dovolené“ je tedy možné považovat za „první generaci pečujících otců“.

„Ne, ne. Já mám příkaz odrazující. A to jsem byl já, protože já jsem chodil do jeslí, do školky, strašně jsem to nenáviděl, šíleně. A jako měl jsem s tím hrozný problémy, s těma učitelkama jsem tam měl příšerný problémy, takže dodnes si to

¹⁵ Milan od své družky odešel měsíc po porodu dítěte.

přesně pamatuju jako hrozný zážitek v mém životě, tak jsem si řekl, že jakýkoliv dítě, který budu mít, tak ho tohodle ušetřím.“ (Standa)

Dotázaní muži však vyjma dvou případů neznali osobně ani žádného dalšího muže, který by byl na rodičovské dovolené. Ani oni sami zatím nefungují jak vzory pro další muže.

b) Další faktory ovlivňující či formující „pečovatelské“ sklony u mužů:

Jiný typ rodiny: Například Luděk, kterému ve dvou letech zemřel tatínek, byl vychováván matkou, dědečkem a babičkou. Sám Luděk připouští, že ho to mohlo významně ovlivnit (že je takový, jaký je). Kromě toho zmiňuje, že vedl dívčí oddíl a velice dobře s dívkami vycházel, resp. vzájemně vycházeli.

„... prostě opravdu to byly úžasný léta [kdy vedl dívčí oddíl]. A potom prostě nějak k těm dětem vždycky, si myslím, že jsem měl ten vztah docela dobrý....“ (Luděk)

Jiný druh výchovy, než bývá u chlapců obvyklé: Například Čeněk, který byl z více dětí (byl jediný chlapec mezi sestrami), byl svou matkou vedený k domácím pracím.

„Nelišilo, nelišilo [jeho výchova a výchova jeho sester], protože já nevím, já jsem asi z domova tak vedenej, že jsem vlastně maminka mě naučila veškerý tyhle domácí práce a vlastně už jako děcko a v tom útlejším věku jsem s veškerýma domácíma pracema pomáhal, takže jsem byl naučenej a nečinilo mi to problémy. De facto myslím si, že i dneska, se nakonec můžete zeptat manželky, že mně ty domácí práce nedělaly problém. Od hlídání dětí po mytí nádobí, luxování, utírání prachu...Nechci se teda nějak vychloubat (smích), ale jako myslím, že to zvládám.“ (Čeněk)

c) Životní zkušenost

Někteří muži se o sebe museli poměrně brzy starat sami – zpravidla po skončení základní školy, kdy žili mimo rodinu rodičů, jako například Karel, Pavel, Kamil. Byly tedy okolnostmi **vychování k soběstačnosti**. Nejen se o sebe musel umět postarat Ota, který byl nejstarší z několika dětí. **Schopnost postarat se sám o sebe jim zřejmě umožnila** (případně ulehčila) **starání se o druhé** – o děti.

„Já jsem třeba se to naučil takhle jako žít. Protože jsem žil od čtrnácti sám....Tady už je chyba už ve výchově těch chlapů..... ty matky těm synům vaří a chlap přijde domů a ona už: „Tady máš čaj, tady máš večeři.“ Ony je kazí tím, že ten syn si sám neuvaří.... A ty ženský, když nepochopí to, že když budou si takhle kazit ty chlapy, ony je samy vychovávají (k nemohoucnosti). Zase ženský to dělají rády, protože si tím vylévají nějaký svůj mateřský ten (instinkt)....“ (Kamil)

d) Povaha muže, resp. **osobnostní předpoklady:** jak je to patrné z rozhovoru s Luděkem či Tomášem:

„Možná jsem na to přistoupil, protože jsem takovej, od narození, povahově.“ (Tomáš)

5.3.7. Závěr

Důvody, které vedou muže k rozhodnutí být doma s dítětem (na rodičovské dovolené), jsou různorodé. Mezi nejvýraznější patří dobrá – srovnatelná či spíše lepší pozice ženy (!) na trhu práce v porovnání s pozicí manžela či partnera. I když se na první pohled může zdát, že tito mužů zůstávají doma s dítětem, protože jejich žena „vydělává více“, nebývá tento důvod důvodem jediným, ba mnohdy ani důvodem hlavním. Většina mužů v našem vzorku byla doma, protože (i) chtěli. Rozhodnutí mužů být doma však málokdy bývá ryze individuálním rozhodnutím. Ve většině případů se opírá o domluvu s partnerkou – o vzájemnou dohodu mezi partnery.

I když se někdy objevuje ze strany ženy obava, zda partner péči o malé dítě zvládne, bývá rychle překonána, když zjistí, že muž je rovněž „dobrým“ rodičem, že si v nové situaci umí poradit.

„Trochu z toho měla spíš obavu, větší než já, jo. Já jsem neměl obavu, jen trošku, ale ne že bych se toho nějak bál.“ (Ota)

„Asi taky jako já [jiní muži na rodičovské] mají strach. Taky jsem měl strach, jak na mě kdo bude koukat..., jak to zvládnou.“ (Standa)

„...takže mně to nevadilo. Asi jsem nevěděl do čeho jdu, neměl jsem z toho strach. Pomáhala mi tchyně. Když jsem nevěděl, tak jsem věděl, že mi pomůže.“ (Oldřich)

5.4. Muži a každodenní činnosti při péči o dítě

5.4.1. Péče o dítě

Mnozí muži zůstali doma s docela malými dětmi – většina dotázaných mužů. To sice nekorresponduje se statistickými daty, ale tento fakt nám umožnil „lépe“ vniknout do problematiky pečujících otců, neboť pokud muži zvládnou péči o nejmenší dítě, zcela jistě pak musí být schopni zvládat péči o děti větší.¹⁶

Z rozhovorů s muži vyplývá, že se spíše věnují svým dětem než domácnosti. S dětmi si pak muži obvykle hrají, často s nimi i sportují a trávívají s nimi více času mimo domov, než to zpravidla dělávají ženy (například Oldřich, Standa, Luděk, Blažej, Pavel).

„Mě s ní nebavilo sedět před barákem nebo bejt v bytě.... Ale jinak jako na hřiště nebo na pískoviště chodím hrozně nerad. Sme často vyrazili třeba spíš dál, buď jako s našima – teda mejma rodičem jsme jeli na chalupu s Barčou, nebo jsme jenom s Barčou někam jeli....“ (Blažej)

Ota chodí s dítětem hodně ven. To napomáhá začlenění dítěte do okolního světa, usnadňuje mu to navazování kontaktů s jinými dětmi a lidmi.

„Naše[starší] děti se začaly otkávat až ve škole, jo... Já třeba malého vezmu na kolo a jedu s ním na nákup a vezmu ho ještě chvilku do parčíku, strčím ho na pískoviště a po několika měsících se opravdu trošku otkal a neřve a neutíká před těmi ostatními dětmi, což, jak říkám, třeba moje žena nedělala, jo. Nebo moje švagrová. Všechny tři starší děcka byly takoví bubáci, ale já právě nechci aby malý byl takový bubák, chci ať se trošku otkává.“ (Ota)

¹⁶ Přinejmenším otcové z našeho souboru.

Vnímání toho, co muži s dětmi dělají a aktivní přístup k pobytu s dítětem doma je u mužů rozdílný, jak je patrné z uvedených citací. Záleží na vnitřním přístupu a „naladění“ daného rodiče – otce.

„Je to jednotvárný, no. Pořád si v podstatě nějak hrajeme, nebo chodíme ven nebo jezdíme na kole... Hráť si s dítětem, jsem si říkal, to je pěkný, jenomže když je to osm hodin nebo víc denně, každý den a furt to samý, tak to utahá...“ (Standa)

Výše v textu jsme uvedli rozdělení mužů do skupin podle míry intervence vnějších a vnitřních faktorů, které na první pohled mohlo působit schematicky. Toto rozdělení však není samoúčelné. Ukázalo se, že míra intervence vnějších podmínek versus síla vnitřního odhodlání a rozhodnutí pečovat o malé dítě mají kromě jiného výrazný vliv na kvalitu této péče.

Muži, kteří jsou doma více méně „z donucení“, se o děti (alespoň to tak vyplynulo z námi provedených rozhovorů), starají více „technicky“. Jsou schopni zajistit nejzákladnější a nejnutenější péči o dítě, ale z jejich slov nevyplývá, že by je pobyt doma s dítětem uspokojoval, že by byli doma obzvláště „rádi“.

„No tak nádobí moc neumývám, musíte malé jídlo ohřát, někdy něco uvaří člověk a praní to taky dělá manželka... Takže s malou, tak špatný to není, ale přece ta maminka dá děcku víc než ten taťka...Jak přijde manželka, tak si to přehodíme... Manželka chodí k doktorce a na ty procházky občas...“ (Hugo)

Jak vyplývá z uvedeného citátu tito muži nebývají na tuto péči zpravidla zcela sami. V případě invalidního Huga zvolila jeho žena takovou práci, aby sice vydělala nějaké peníze (zvýšila jejich rodinný příjem), ale mohla se zároveň dostatečně věnovat i rodině a domácnosti.

„A teďka se uvolnilo právě místo doručovatelky, takže to je třeba miň finančně hodnocený, ale zase většinou okolo ty třetí hodiny bývá už doma... Ona šla vlastně kvůli tomu, aby měla lepší pracovní dobu, aby se mohla víc věnovat rodině... Jako finančně lepší by to měla, kdyby byla za tou přepážkou, ale to by už vůbec se nestihla věnovat rodině, děckám. Tam je rozdíl třeba dva tři tisíce, ale obětovat tomu všechno...Jako kdyby tam byl rozdíl dvacet tisíc, tak to už se dá nad tím uvažovat, ale kvůli dvou tisícům.“

Milan, který převzal péči o svou 5 měsíční dcerku poté, co matka dítěte – jeho bývalá družka (narkomanka a pravděpodobně i prostitutka) dítě opustila, nebyl na péči o dítě sám příliš dlouho. Jednak mu trochu vypomohli rodiče, jednak se brzy oženil a o dítě se začala starat jeho nová partnerka.

„... Má víc podílu na tom starání se o dítě. Zrovna teď mám od soudu nařízený prospěšný práce.... Takže teďko většinu času tráví s malou manželka, jo...“ (Milan)

I ovdovělému Jardovi dost pomáhali jeho rodiče a zhruba po roce si našel novou partnerku, která se také výrazně podílí na péči o jeho dvě dcery a stará se o celou domácnost.

I někteří další otcové se o své děti starají poměrně dost „technicky“ bez velkého „vnitřního“ nasazení. O dítě se postarají, když je manželka v práci, ale ona jim vytváří potřebné zázemí – uvaří, vypere, uklidí a zpravidla hned po příchodu z práce přebírá i péči o dítě.

„... takže to bylo nakrmit – spát, nakrmit – spát... “. Když dítě povyroستlo, tak: „... to znamenalo ráno vstát, nabalit to, co nám žena den dopředu nachystala, a s kočárkem jsme čtyři kilometry naklusali sem... já jsem tady mlátil omítky.... Malej vyrůstal na stavbě. Žena přišla domů ve tři hodiny z práce, uvařila a letěla sem... “ (Havel)

Protipól tomuto stylu péče tvoří muži, kteří se o dítě starat chtěli a pečují o něj velmi **zainteresovaně**, „**angažovaně**“, s velkou chutí a radostí jako třeba Martin, Kamil či Oldřich.

„ A teďka jako člověk to chce udělat jako všechno precizně, pořádně. To v práci člověk i odflákne věci, ale tady to prostě člověk nemůže odfláknout. Takže takový jako kdyby měli pracovníky nějaký ve firmách, tak by byli rádi. Protože tady je angažovanost jako absolutní, protože je tam i emotivní [nasazení]. A je to po všech stránkách jako nejlepší. Jako motivace pracovat je tady nejlepší u těchto lidí. A já jsem to bral jako takovou rekvalifikaci... Protože to ego musí si v sobě potlačit jako. Ani ne v tom jako partnerství, ale v tom, že se všechno podřizuje tomu dítěti. To je jako priorita. “ (Kamil)

„Zvykli jsme si na sebe strašně moc a mně ta práce se líbí a jsem spokojený... Můžu říct, že ví je na mě malá fixovaná než na manželku, protože jí vlastně viděla jenom párkrát.... Jezdila jenom na víkendy, v neděli v poledně jsme jí vezli na vlak, na autobus a v pátek po 7 večer přijela.... Já to беру tak, že když jsem doma, tak dělám to, co by dělala doma žena... “ (Oldřich)

Karel, který se stará o své dcery i značnou část domácnosti si uvědomil, že když se chce věnovat dítěti „naplno“, musí mít den „zorganizovaný“.¹⁷

„Musím ale bejt opravdu jenom doma, musím vyloženě se věnovat jenom tomu dítěti, udělat si přesně ten harmonogram a pak to jde. Ale jakmile začnu, a to bylo potom časem, už do toho cpát svoje pracovní věci a už prostě myslet na to, ježíš, tamhle jsem měl mít schůzku, tamhleto musím zařídit, teď tohle udělat, tak najednou to jde do takovýho toho stresu strašnýho a o to je fakt nedobrý. “ (Karel)

Většina mužů se pohybuje mezi těmito dvěma „protipóly“ – „technicky“ pečujícího otce a otce relativně velmi „angažovaného“.

¹⁷ V některých rodinách je tedy patrný pevný (nebo pevnější) řád a organizace, v jiných je denní program „volný“ (resp. volnější), těch je většina. „Každý den je úplně jiný a hlavně cokoliv se naplánuje, tak během půl hodinky může být úplně jinak. Nebo ty holky ráno vstanou a jsou buď úžasný, že s nimi můžu jít na celý den ven a nebo jsou naprosto nesnesitelný, že nejdou ani na zahradu. Takže jim něco jako složitě naplánuvat. “ (Luděk) „Organizace dne není nijak pevná. Jen péče o malé dítě plus cvičení se starším dítětem představují pevné body. Vše ostatní je proměnlivé. “ (Dan)

„Dělal jsem vše, co bylo třeba okolo dětí – přebalit, oblékat, uvařit. Něco jsem vařil sám, něco jsem pouze ohříval, co den předem uvařila manželka. Chodil jsem s dětmi na vycházky ven a tak dále... Manželka po návratu z práce převzala štafetu a já jsem dělal i jiné práce jako zahrádku a tak.“ (Vláďa)

„... každý den jdeme nakoupit, to znamená procházka – no, jak to dělají ty matky – na pískoviště...“ (Ota)

Je důležité zmínit **model střídání se v péči o dítě** (viz Blažej, Lukáš, Standa), blížíci se modelu sdíleného rodičovství, který je modelem relativně nejvíce partnerským a participativním.

„...oba dva jsme na to měli stejnej náhled, tak jsme se o Danu začali střídat, no... My tady máme nějakej model a já nevím, jak moc je rozšířenej, jestli je v něčem úchylnej nebo jestli je běžnej, fakt nevím. Tady to tak jako funguje a my to neřešíme. Tudiž my to nemáme rozdělený po nějakejch jako činnostech, že bysme si řekli, tady to je objem činností, který je potřeba udělat a ty budeš dělat tady ty, ty budeš luxovat, nakupovat, nosit těžký věci a zařizovat všechno kolem bytu. A já budu přebalovat a starat se a chovat a uspávat. To podle mýho není žádný dělení péče, že jo. To je nesmysl. My to máme rozdělený tak, že všichni se starají o všechno. A já, když jsem byl teda doma, ten dva a půl dne, tak jsem se teda staral o všechno, že jo. Jsem uklízel, vařil, přebaloval.“ (Lukáš)

„... Tak jsme se dohodli, že ideální by bylo i vůči tomu dítěti, kterej zas byl celkem rád, když se ty rodiče střídají. Chvilku vydrží s matkou, pak zas chtěl mě... Jsou třeba manželky, který by toho zneužily a začaly by si osopovat takový to dominantní postavení zřejmě, ale moje manželka to nedělá, my fungujeme jako partneři. My nemáme asi nikdo z nás nějak dominantní postavení, aspoň si to myslím, možná to vidí jinak. Na všem se domluvíme, když se nedomluvíme, tak se hold nedomluvíme, ale že by někdo řekl, bude to po mým, to asi ne. Podle mě všechno vyplývá z toho, jaký lidi se sejdou a jak se dohodnou.“ (Standa)

Standa na prostřídání se v péči o dítě vidí výhodu v tom, že **každý z rodičů dává dítěti něco jiného**.

„... Chce zas něco jinýho, ten přístup ženy a muže je rozdílný k tomu dítěti a asi se chvilku líbí to a chvilku to...“

Podle Čenka je **rovný podíl péče o dítě normální a spravedlivý**.

„... je ta rovnoprávnost mezi mužem a ženou a jako na to, aby se narodilo dítě, tak musej bejt určitě dva. A oba dva rodiče by se o to dítě měli starat rovným dílem.“ (Čeněk)

Muži k výchově svých dětí přistupují různě. Může se objevit klasické rozdělení rolí v rodině, kdy otec vystupuje vůči dítěti jako autorita, jako ten „přísnější“ a „trestající“,

„...já jsem zase takovej pes na to dítě, a mu nic neodpustím. Pro pohlavek já nejdu daleko. Spíš to má tak jako striktně nařízený. Mamina je zase taková ta, která si ho vezme na klín a čte si s ním a maluje si s ním. A já mu třeba postavím letadlo a jdem ho spolu pouštět potom... Ale já jsem spíš takovej ten pes, tady doma... spartánská výchova, si myslím, do určitý míry není na škodu.“ (Havel)

nebo kdy si otec s dítětem převážně hraje a žena „se stará o vše ostatní“. Vůči tomuto modelu však někteří muži zaujímají docela kritický postoj, není jim příliš „sympatický“.

„... Tatínek, že si pohraje s klukem a ona, jako žena, ať se stará o všechno – od baráku sakum prásk. On vydělává peníze a ona ať se stará. Takový to klasický rozdělení a on prostě si s dětma hraje, když potřebuje a když nepotřebuje, tak si jde po svém...jak to třeba vidím u kolegů..... ty prostě začali mít děti až v okamžiku, kdy jim bylo třeba pět let. To už se s nima dá dělat cokoli jezdit na kole, na hory a tak dál. Do té doby o těch dětech člověk moc neslyší, až o těch větších...“ (Dan)

Většinou jsou otcové z našeho souboru skutečně **kamarády svých dětí**. Péče o dítě **vytváří vazbu** a **posiluje** s velkou pravděpodobností **vztah mezi dítětem a rodičem** – v tomto případě otcem, jak dokládají následující citáty.

„Myslím obecně, ted'ko nemyslím u nás, že jako děti mají blíž k matce. A u mě se povedlo díky tomu, že jsem byl s nimi doma, se jim přiblížit hodně.“ (Pavel)

„Můžu říct, že víc je na mě malá fixovaná než na manželku....“ (Oldřich)

„Mě to těší, že jsem se synem, no, že ke mně má hezký vztah, já nevím, když ho něco bolí, tak běží ke mně, abych mu to pofoukal, že máme spolu hezký vztah.“ (Standa)

„Bylo to pěkný, bylo to fajn, určitě. Takový hezký pocity. A manželka mi řekla, že to bylo až nezdravý, že bral víc mě. On mně říkal 'tatíku'. No, zrovna včera si vzpomněla na to a říkala: 'No jo, to bylo samý „tatíku, tatíku“.' Přece jenom větší čas jsem s ním trávil já, tak to bylo znát...“ (Tomáš)

„Když dcera byla malá, tak to jsem vlastně byla doma s ní pořád sama – jo on šel do práce ráno a přijel večer, stihl jí vykoupat a to bylo všechno, jo. Takže jsem ráda, že s ním stráví větší část dne, takže mají spolu takový lepší vztah.“ (Otova manželka)

Přístup mužů k péči o dítě není „statický“, mění se v čase – tím, jak muž stárne, uvědomuje si, že mu uniká něco, co se v životě již nevrátí. To může způsobit podstatnou změnu v přístupu muže k dítěti, resp. péči o ně.

Například Dan zůstal doma, aby mohl pečovat o své druhé dítě – adoptivního syna. O svém přístupu k péči u prvního (vlastního) dítěte řekl:

„Já jsem třeba, vydržel jsem první měsíc, že jsem vstával, opravdu na každý to krmení jsem vstával, malou jsem přebalil, žena ji nakrmila, já jsem ji zase přebalil, dal jsem ji do postele. To jsem vydržel měsíc. Pak už se mohlo v tom bytě dít úplně cokoli, bylo mi to jedno, prostě kdyby nám tam zajel náklad'ák, tak už jsem spal, už jsem na to neměl tu sílu... Takže si myslím, že mám ted' možnost si vyzkoušet to dítě úplně malinký a od začátku s ním být víc, ale i s Halinou. To jsem vám neřek, to byl taky jeden z důvodů, proč jsme o tom přemýšleli....“

I Kamil si uvědomil, že se během svého života změnil, neboť prvnímu dítěti se příliš nevěnoval.

„.... to jsem jako moc doma nebyl. A byl jsem takový ještě jako umělecký, že jsem to ego měl jenom pro sebe a byl jsem jako umělecký, že jsem to ego měl jenom pro sebe a byl jsem jako (sobečtější)... Ted' jsem mnohem jako starostlivější... jsem rozvedený a mám ještě jednoho syna, kterému je čtrnáct. A ten bydlí tady (v X) a tam jako taky se snažím co nejvíc jim jako pomáhat.“ (Kamil)

Celodenní péče o dítě či děti je spíše výjimkou než pravidlem, jak tomu bývá, když je doma žena. Například Ota pečuje o dítě tak do dvou hodin, kdy přijde jeho manželka – učitelka z práce domů.

„ Ono to totiž není vlastně klasický model, že bych hlídal dítě celý den.... takže bych se měl starat, ale žena je učitelka, přijde po poledni domu, takže je schopná zase se ve „volném čase“ hlídat dítě, že se o to podělíme, o tu péči... není to ubíhána.“
(Ota)

Ota však nebyl případem jediným. Muži bývají obvykle ženou vystřídáni po jejím návratu z práce a berou to jako zcela normální (Havel, Hugo či Pavel).

„Až jenom pak, to si pamatuju dobře, než manželka došla, tak ta poslední půl hodina byla jako nejhorší. To očekávání, kdy konečně přijde a vysvobodí mě z toho. Jinak do té doby to šlo, ale až pak když se to spojilo to očekávání, kdy přijde, aby mi pomohla.“ (Pavel)

„ ... Když je matka dítěte doma, tak většinou jí otec taky pomáhá. Tak se to vyměnilo, takže mi manželka pomáhá... Tak jsme se doplňovali, ona se taky starala, samozřejmě...“ (Tomáš)

Závěr:

Bezesporu nejideálnější situací je, když muži pocítují potřebu pečovat o dítě a dokáží se pro to rozhodnout s vědomím možných „zisků“ i případných „ztrát“. I když většina mužů pravděpodobně nedospěje do tohoto stadia, měli by muži-otcové vědět, co péče o dítě s sebou přináší – co může znamenat pro jejich život, život dítěte, společný život rodiny apod. Tato „znalost“ tady již existuje v podobě zkušenosti „první generace pečujících otců“. Dřívější generace byly totiž jiné, mimo jiné i proto, že neměly možnosti otců současných.

„Já si myslí, že v dnešní době, i co znám ty naše kamarády, co mají malý děti, že všichni ti kluci jsou schopný se o ty děti se kompletně postarat. Můj otec mi teda přiznal teď, že mě v životě ani nepřebalil. Myslím si, že mě v životě ani nevykoupal a rozhodně se mnou nikdy nebyl na hřišti.“ (Blažejova manželka)

5.4.2. Dělbá domácích prací v domácnostech mužů pečujících o dítě

Muži pečující o děti na rozdíl od (svých) žen nekladou zpravidla takový důraz na pořádek a na přesný režim (i když existují výjimky jako třeba Karel). Směrodatná pro ně bývá pohoda. Jak již bylo uvedeno, většina „našich“ mužů dávala přednost dětem před domácností. Jaký model dělby práce bývá uplatňován v rodinách, kde muži pečují o malé dítě?

a) Inverzní model dělby práce¹⁸

Muž zvládá a hlavně vykonává veškeré domácí práce jako žena. Muž domácí práce vykonává zcela sám, nejčastěji proto, že „musí“. Partnerka v rodině buď „chybí“ – otec

---

a) ¹⁸ Vůči klasickému modelu dělby práce dle pohlaví.

je osamělý (jako určitou dobu Jarda nebo krátký čas Milan), nebo manželka či partnerka je „nepřítomná“ z pracovních důvodů – z důvodu pracovního uplatnění mimo místo bydliště, jak tomu bylo u Oldřichovy manželky, nebo z důvodu velkého pracovního vytížení jako u Martinovy či Karlovy manželky.

„Jedinou věc, kterou doma nedělám, je zašívání....“ (Karel)

„Já to dělám všechno protože M. je unavená. Akorát, že já občas nestíhám, jako třeba úklid a tak...“ (Martin)

b) Participativní model

Muži zvládají domácí práce a vykonávají je spolu se svou partnerkou. Ve výkonu domácích prací se buď rovnoměrně **střídají**, partneři jsou zcela **zástupní** (Lukáš, Karel, Martin, Pavel, Oldřich, Čeněk).

„... No, tak dělám všechno. My jsme to neměli dělený po úkolech. My tady máme nějaký model a já nevím, jak moc je rozšířený, jestli je v něčem úchylnej nebo jestli je běžnej, fakt nevím. Tady to tak jako funguje a my to neřešíme. Tudiž my to nemáme rozdělený po nějakých jako činnostech, že bysme si řekli, tady to je objem činností, který je potřeba udělat a ty budeš dělat tady ty, ty budeš luxovat, nakupovat, nosit těžký věci a zařizovat všechno kolem bytu. A já budu přebalovat a starat se a chovat a uspávat. To podle mého není žádný dělení péče, že jo. To je nesmysl. My to máme rozdělený tak, že všichni se starají o všechno.... My to máme rozdělený tak, že všichni se starají o všechno. A já, když jsem byl teda doma ten dva a půl dne, tak jsem se teda staral o všechno, že jo.“ (Lukáš)

„Ono u nás všechno v podstatě vycházelo z té situace, jaká byla. Takže bysme měli nějaký specifický úkoly a vzájemně si to nekřížili, tak tak to nebylo...“ (Pavel)

„Normální, to co si myslí, že by měly dělat, já to nerozlišuju mužská a ženská práce, protože já nevím, no jednou nemůže ten, podruhý nemůže ten. Když jsem doma a mám čas, tak uklízím.“ (Oldřich)

V takovém modelu bývá hlavním kritériem pro to, kdo danou činnost vykoná – čas a chuť práci udělat:

„Skutečně si práci rozdělujeme podle okolností a nálady.“ (Dan)

c) Model dělby práce podle „pohlaví“

Tento model zůstává často uplatňovaným modelem i v těchto rodinách, kde o děti pečují otcové. K určitému typu dělby práce dochází **na tradiční bázi dělby práce** na práce mužské a práce ženské jako třeba u Havla, kde on se stará o dům, nebo u Huga, který má na starost zase spíše vše okolo domu – zahradu a hospodářství. Jinde je patrná **dělba uvnitř ženských prací** jako například u Standy:

„No, máme to rozdělený, co kdo dělá. Já luxuju a mám kuchyň, manželka žehlí, pere a dělá takový ten úklid jinde. Takže tak nějak to máme rozdělený.“ (Standa)

I když mnozí muži již nepovažují domácnost za ryse „ženskou doménu“, **vykonávají „jen“ některé domácí práce.**

„... i předtím to bylo napůl. No, mně to jako nevádí. Já pracuju i v domácnosti, meju nádobí. Nepovažuju domácnost vyloženě za ženskou práci..... Jo, vaření přenechávám jí, protože já jsem špatný kuchař.... Co se týče praní, ona to má na starosti, já občas pověsím, někdy vyžehlím nebo tak.“ (Jarda)

Nebo tyto práce **nevykonávají pořád**. Přestože si Tomáš uvědomuje důležitost momentu „prostřídání se“ a „pomoci“, je z jeho slov zřejmé, že u nich v domácnosti to tak neprobíhalo. „Pomoc“ ženy je jím vnímaná jako samozřejmá a normální.

„... když je matka dítěte doma, tak většinou jí otec taky pomáhá. Tak se to vyměnilo, takže mi manželka pomáhá.... Tak jsme se doplňovali, ona se taky starala, samozřejmě.“

Pouze v jedné rodině s domácností vypomáhá „paní na úklid“. Muži (ale nespíš i jejich ženy) to zpravidla považují za nadbytečné, vyjma Dana.

„Proč to dělat (úklid), když relativně nějaký peníze máme a proč to spíš neinvestovat do toho dítěte ten čas.“ (Dan)

Závěr:

Sledujeme-li vazbu mezi modelem dělby práce u rodičů dotázaných mužů, nedá se vystopovat přímý vliv, jednoduchá vazba. Někde otec v domácnosti tzv. „pomáhal“, ale zdá se, že rozsah vykonávaných činností i objem času, který domácnosti otcové či tchánové věnovali, byl menší v porovnání s jejich syny či zeti. Jinde bylo rozdělení rolí v rodinách rodičů více „klasické“, kdežto model dělby rolí v nukleární rodině tomu neodpovídá, je jiný – mnohem více participativní.

V rodinách, které praktikují střídání se v péči o dítě, bývá zákonitě uplatňován i participativní model dělby domácích prací. Někde muži s péčí o dítě přebírají i péči o celou domácnost (ale to jsou spíše výjimky). Jinde muži pečují o dítě, ale domácnost nechávají z větší části stále na ženě. V tomto případě se zdá, že muži si na rozdíl od žen dokáží spíše „ulevit“ (nedělají vše vyjma několika případů), než snášet plnou zátěž domácími pracemi.

5.5. Pojetí rodičovské dovolené mužů

Muži na „rodičovské dovolené“ vnímají tuto životní situaci nejrozmanitěji:

- Jako **normální záležitost** (což byla ale spíš výjimka) i jako **jiný svět**.

„No, tak normálně...“ (Lukáš)

„Je to skvělý svět, musím říct. Úplně, jestliže se člověk rozhodne jít na mateřskou – chlap, tak se mu všechno obrátí, kompletně. Úplně se to zastaví. To, co běžně fungovalo, tím mám na mysli, samozřejmě, vydělávání, známý, přátelé, svý koníčky, tak to se prostě zastaví a najednou se začíná nová etapa, etapa do nuly a jde to někam a to funguje...“ (Karel)

- Jako možnost mít **novou životní zkušenost**, zažít něco, co bývá obvykle mužům odepřeno (Dan), jako **rekvalifikaci** (Kamil).

- **Jako namáhavou, únavnou a monotónní skutečnost, kterou rozhodně nelze označit za dovolenou.** Někteří muži vnímají rodičovskou dovolenou opravdu jako námahu, jako náročnou, psychicky a fyzicky vyčerpávající záležitost. (Standa, Ota, Martin, Jarda, Pavel) a vyjadřují nesouhlas s chápáním mateřské či rodičovské dovolené jako dovolené.

„... takže k mé původní představě, jako, že zíváčka, že dítě budu houpat někde na špagátu a přitom budu tvořit, tak to šlo [...].“ (Martin)

„A je fakt, že pro ty ženský je to - teď sám jsem poznal, dřív jsem to nechápal, dokud jsem nezůstal doma, tak jsem si myslel, že manželka je taková, že zbytečně skuhrá, nic nevydrží. Ale je fakt, že je to záprah tomu dítěti se věnovat, když člověk se mu chce věnovat, tak je to ubíjející, ono je to hezký, člověk to dělá rád, ale je to jednotvárný a pořád si hrajem... Hráť si s dítětem, jsem si říkal, to je pěkný, jenomže když je to osm hodin nebo víc denně, každý den a furt to samý, tak to utahá...“ (Standa)

„A navíc jsem viděl v tý ambulanci, že ty ženský po tý mateřský jsou fakt rozhozený, to já jich tam mám spoustu, který jsou na mateřský tři roky a opravdu jsou na pokraji, vyčerpaný a neurotický, přetažený... vidím to teď z té druhé strany, že teda je to náročný a že je to zátěž.“ (Standa)

„Je to fyzicky i psychicky namáhavá jednotvárná zátěž bez možnosti 'padla a jdu pryč'.“ (Vlád'a)

„Tak v první řadě plno chlapů si myslí, že ženská má nějakou, když to řeknu takhle, nějaký leháro na rodičovský dovolený, ale v dnešní době ta rodičovská dovolená je zaměstnání jako každý jiný, protože ta žena vlastně od ráda do večera se o to děcko musí starat, od přebalování, praní, žehlení, vaření, a to finanční ohodnocení v dnešní době, který ty ženský berou, tak mně to připadá směšný. Je to naše další generace a ten stát by si měl de facto uvědomit, že ty ženy nebo vlastně my vychováváme pro tu společnost další lidi, že jo.“ (Čeněk)

„A pokud k tomu ta ženská ještě teda vede celou domácnost, tak to opravdu je asi větší úvazek než nějaký normální úvazek, že ta práce je naprosto srovnatelná. Ale je fakt, že bych tomu nevěřil, dokud jsem si to nevyzkoušel.“ (Ota)

„Pak člověk občas potká nějakýho souseda, jak řekne: 'Ty se máš, ty nic neděláš.' Tak to je jeho věc. No, a z mého hlediska to je to, že to byl ten nejobtížnější job, jaký jsem zatím měl... jakékoliv jiné job by byla spíš úleva.“ (Pavel)

„Ale na druhou stranu ještě je to mnohem obtížnější, podle mne, než ta práce. Třeba zase to beru podle sebe, ale já v práci jsem se měl úžasně, klidně, odpočatý, všechno, proti tomu, co teďko tak nastalo s těma dětmi. Je to mnohem náročnější, si myslím, než ta práce.“ (Luděk)

I když někteří muži vnímají pobyt doma s dítětem jako namáhavý, únavný a vyčerpávající, někteří muži tuto **únavu** vnímají jako **příjemnou**.

„Dalo by se to tak říct, že to unaví. Ale zas ta únava je taková jako příjemná, když jste celý den s ní.“ (Oldřich)

- **Jako příjemnou záležitost:**

„Já bych šel zas, mně to nevadilo. Mně bylo doma dobře.“ (Havel)

„Bylo to pěkný, bylo to fajn, určitě. Takový hezký pocity... škoda, že to nemohlo být déle... A manželka mi řekla, že to bylo až nezdraví, že bral víc mě.... Říkala: to bylo samý „tatínku“, „tatínku“. Přece jenom větší čas jsem s ním trávil já, tak to bylo znát.“ (Tomáš)

- Jako silný zážitek i jako poznání:

„... z ničeho, když se tvoří člověk. To je fascinující. Člověk na to může koukat od rána do večera. Jak na televizi. Když není nemocná samozřejmě. Anebo, když to neřve, když se usmívá.. A je to skvělé.“ (Martin)

„Hlavně totiž na tom dítěti je to nejlepší škola jako sebepoznání. Pro mě je to absolutní přínos – velký pro můj vlastní osobnostní růst, že jsem se prostě něco naučil... to je úplně nenahraditelné... já to beru jako sebepoznání a jako něco jako úžasného.“ (Kamil)

- Jako diskriminaci:

Muži začínají vnímat svou situaci jako nerovnou ve srovnání se ženami,

identifikují diskriminaci mužů v této sféře.

*„Ale ono se říká **ženská v domácnosti**. To jako s dětma je jen ona, jo? Ale ono to není pravda! Dyť chlap, když si to zkusí na vlastní kůži ... ono potom když má člověk přebalovat, vyprat, ono to není žádná dovolená, je to kolotoč.“ (Jarda)*

*„No, kvůli tomu nesnáším pořad Sama doma. Jelikož jsem byl **sám doma**. Tak jsem tam chtěl zatelefonovat. Za a) nejsem sama, ale sám, notabene nejsem sám, ale s dítětem. Takže když potom slyšíte tu komunikaci, tak každé mluví o tom, matka, matka, matka...“ (Pavel)*

*„Takhle jako – **rodičovský příspěvek**. Já jsem počítal, že budu jako mamina, že budu pobírat mateřskou. Tak to mě vyvedli z omylu. Že bych musel ženu zabít nebo zmrzačit, což mi přijde úplně absurdní. Ještě třeba konkrétně v případě adopce, kdy ta jediná fyzická výhoda ženy, a to je to kojení, prostě odpadá. Tak mi to přijde naprosto absurdní, protože opravdu nevím, v čem jsem horší, že bych to nemoh mít jako svoje jakoby zaměstnání.“ (Dan)*

5.5.1. Vnímání „zisků“ a „ztrát“

Pokud nejsou muži doma z pouhé nutnosti (donuceni okolnostmi), vnímají rodičovskou dovolenou jako **jedinečnou možnost realizovat se jako rodič**.

Ze slov některých mužů doslova číší spokojenost s tím, že jsou doma s dítětem (viz výše), je v nich patrný rozměr **seberealizace jako rodiče**.

„... a můžu říct, že jako nevadí mi to. Je to pěkná práce. Mně se to strašně líbí... Zvykli jsme si na sebe strašně moc a mně ta práce se líbí a jsem spokojený.“ (Oldřich)

„...jednak se nemám za co stydět, ba naopak – mám být na co hrdý. Jo, cítím se dobře.... Ty zážitky už nám nikdo nevezme, někdy pěkné, někdy méně pěkné, kolikrát vám to taky jde na nervy, jo, ale je to v podstatě pěkné.“ (Ota)

Ota ve svém výroku zároveň upozornil na **možnou ambivalentnost** v prožívání a pocitech rodiče na rodičovské dovolené. Na jedné straně rodič pociťuje uspokojení, že je s dítětem doma (za určitých okolností je to doma s dítětem příjemné, pěkné), na druhou stranu pobyt doma představuje **zátěžovou situaci**. Vláďa o tom dokonce řekl:

„Nevím o nějakém velkém strádání, ale měl jsem po několika měsících pocit jako bych žil v nějakém omezeném prostoru (něco jako na vojně- což zase Vy neznáte). Jinak to bylo i docela fajn, užil jsem si i spoustu legrace a zábavy s dětmi a zážitky vyprávím dodnes.“ (Vláďa)

Pro někoho znamenal pobyt doma s dítětem **spojení příjemného s užitečným**.

„... já jsem spojil příjemné s užitečným, abych tak mohl říct.... No, pro mě to byla příležitost, jak vlastně zůstat doma s dítětem.... a zároveň podnikat.“ (Ota)

Někteří muži se tedy realizovali nejen coby otcové, resp. rodiče, ale i jinak, jak je patrné z výroku Oty. Tito muži **realizovali své vlastní plány** spojené s výkonem povolání, buď *studovali*, resp. dokončovali studium jako třeba Oldřich (je těsně před státnicemi, ale jinak nemá velké pracovní ambice), nebo studovali to, co ve svém budoucím *zaměstnání využijí* jako například Pavel angličtinu. Jindy využili dokonce pobyt doma k tomu, aby začali *podnikat*. To je případ Oty. Ten „rád“ ukončil pracovní poměr, protože chtěl „rozjet“ podnikání, svou vlastní firmu. V tom, že už není zaměstnanec spatřuje pro sebe velkou výhodu.

Většina mužů ale nedělá nic, protože tyto plány buď nemají (Havel, ale i jiní), nebo nestíhají dělat cokoli jiného jako Luděk: *„Obdivuji lidi, který jsou schopný s dětmi studovat a podobně.“* Někdy nestíhají dělat tolik, kolik by chtěli jako třeba Hugo: *„Člověk neudělá tolik práce, jako co je potřeba.“*

Za největší negativum, „nedostatek“, či za největší „ztrátu“ považují muži na rodičovské dovolené nedostatek volného času. To zaznělo ve slovech snad každého dotázaného muže. Za všechny uvádíme jen několik příkladů:

„... teď jsme tak utahaný oba dva. Jsme rádi, když seženeme večer volnou hodinu, když usne a my neusnem s ním náhodou, tak jsme rádi.“ (Standa)

„Nemám volno. Myslel jsem si, že budu normálně malovat třeba vždycky ve chvílích, kdy usne, nebo večer, když jde spát. Ale když usne přes den, tak člověk akorát stíhá vyžehlit ty její věci a podobně. A dát práť věci a trochu uklidit.“ (Martin)

„Takhle. Sám pro sebe tu hodinu a půl, co usnu.... Hodně spím. Prostě čtyři roky nevyspání, tak to musím dospat. Takže nikdy jsem to nedělal, vždycky jsem byl z toho úplně vyřízený, že někdo může jít odpoledne spát. A teďko jako nic.“ (Luděk)

„No, nikam jsem nechodil. Já jsem byl většinou už tak urvanej z toho všeho, že jsem toho měl fakt dost. A když jsem, takový ty stavy, že jsem normálně usínal v křesle. Jsem si třeba pustil televizi nebo nějakou muziku a spal jsem. Byl jsem vůbec rád, že spím.“ (Karel)

„Jediný volno bylo, když manželka došla, tak jsem zdecimovanej a utahanej se šel nachvilku někam vydejchat.“ (Pavel)

Nedostatek času však není vždy nutně vnímán jako negativum - i v tomto případě existují výjimky:

„A co mi to vzalo, no tak akorát mi to vzalo mi to ten volný čas. Tak zase člověk nesmí být sobec.“ (Martin)

Mnoho volného času nemívají ani ženy mužů na rodičovské dovolené. Ty buď intenzivně pracovaly, nebo se po návratu z práce věnovaly dětem.

Nejvíce volného času – času pro sebe a vlastní seberealizaci poskytuje, zdá se, model střídání se v péči o dítě (viz dále). V tomto modelu mizí moment „sebeobětování se pro dítě“ jak u ženy, tak u muže. Kromě toho, že oba partneři v něm mají možnost se realizovat pracovní i jako rodiče, je zde možné, lépe než v modelech jiných, vytvořit, byť malý, prostor pro oddych – relaxaci každého z rodičů.

Někteří muži však **nevnímají**, že by pobytem doma cokoli „ztráceli“, že by jim „unikaly“ nějaké „příležitosti“:

„Můj pocit je ten, že rozhodně ne. Ale je to vázaný na moji osobu. Ne. Myslím si, že nic neztrácím, nic mi neuteče. Jediný, co by mi uteklo, že prostě ty děti budou odrostlý a ten věk, kdy třeba začíná chodit, už se nikdy nevrátí.“ (Luděk)

„Já si myslím, že nepřicházím o nic, že jsem nepřicházel o nic...“ (Čeněk)

„Nevím o nějakém velkém strádání, ale měl jsem po několika měsících pocit, jako bych žil v nějakém omezeném prostoru - něco jako na vojně, což zas vy neznáte. Jinak to bylo i docela fajn. Užil jsem si i spoustu legrace a zábavy s dětmi a zážitky vyprávím dodnes.“ (Vláďa)

Muži v našem souboru obvykle **nekladli velký důraz na pracovní kariéru**,¹⁹ i když je jejich práce jinak baví. Nevnímají tedy „žádné ztráty“ nebo žádné „velké ztráty“ v oblasti práce. Někteří dokonce v pobytu na RD spatřují přínos, protože si od práce odpočinou, „zregenerují“ se, aby pak mohli dále „s chutí“ pracovat.

„Pro mě ta kariéra není tak důležitá... Takže jsem to bral i z toho pohledu, že pro mne je vlastně taková možnost, jakoby si odpočinout od té práce, bez problémů se tam potom vrátit, dělat věci, kterým už jakoby za ty tři roky rozumím, ale přitom jakoby být v novém zaměstnání, protože s největší pravděpodobností půjdu k jinému zákazníkovi...“ (Dan)

Muži, přestože nepracují, obvykle se necítí být finančně závislí na své partnerce.

Tento fakt vůbec nezmiňují (což byla většina z nich), nebo ji nevnímají jako problém.²⁰

„A finančně závislý? Jako na manželce, že ona má peníze a ...? Ne, určitě ne, vlastně to samý byste se mohla zeptat manželky, jestli je nějak finančně závislá, když já jsem chodil do práce a ona se musela starat tady o malýho. Ale když už můžu říct, chodil jsem do práce, jezdil jsem na šachtu tady a výchova o tohohle mrňouse, prostě zase jsme se podělili rovným dílem.“ (Čeněk)

¹⁹ Podle slov mnohých mužů se tito muži zdají být v porovnání s jejich partnerkami méně ambiciózní, s nižšími pracovními aspiracemi než jaké mají jejich protějšky.

²⁰ V některých případech je tento pocit „objektivní“ jako u invalidního Huga: „Já abych vám řekl, tak mám pomalu větší důchod, než má manželka výplatu.“

„Jako mně to nevadilo. Jak jsem naznačil na začátku, když ona ještě studovala, já jsem vydělával. My jsme s tím nikdo z nás nedělal žádné cavyky... Takže bych mohl říct: 'Když jsem vydělával já a živil jsem manželku, tak jsem si uspořil. Já žiju z toho, co jsem si naspořil.'“ To je taky způsob řešení, až na to, že to tak nebylo... žádný potíže s tím nemáme.“ (Pavel)

Luděk, který finanční závislost rovněž nevnímá, resp. mu nevádí, se pozastavuje nad tím, že někteří muži musejí být stále v dominantní pozici živitele.

„... Zním vlastně muže, který by vůbec nepřenesli přes srdce jenom vlastně ale to vědomí, že vydělávají míň než manželka. Setkal jsem se s takovým případem. Já jsem tomu skoro nechtěl věřit, původně jsem .... Předpokládal jsem, že si snad jako ze mě dělá legraci nebo to. Ale pak nakonec jsem zjistil, že jsou to naprosto vážně míněný názory, což mě překvapilo.“ (Luděk)

Někteří muži však připouštějí nepatrnou míru „závislosti“ na partnerce.

„No trošku ano. Ale to je spíš tím, že jsme v tom mezidobí, kdy těch peněz je málo opravdu. Když se musí šetřit a koukat na každou korunu, tak je to problém... dá mi na ně (barvy) peníze.“ (Martin)

Tito muži pak poukazují na to, že „jejich závislost“ je vyvážena péčí o dítě. Mnozí muži si uvědomují reciprocitu mezi mužem a ženou v dané situaci i proměnu finanční závislosti a nezávislosti během partnerského života.

„Dalo by se říct, že prakticky závislej sem, ale že bych si to nějak uvědomoval... My jsme ale nikdy ty peníze tak úplně nerozdělovali na svoje a moje.“ (Dan)

Dále zmiňuje, že někdy vydělával více on, jindy zase jeho partnerka a z peněz nedělali nikdy žádné problémy.

5.5.2. Přínos pobytu muže na rodičovské dovolené

Za nejpodstatnějších přínos skutečnosti, že muži jsou na rodičovské dovolené, patří bezesporu to, že se upevňuje vazba mezi rodičem a dítětem.²¹ Kromě možnosti seberealizace jako rodiče, případně i jiných forem seberealizace, které byly zmíněny výše, je možné považovat za výrazný přínos pobytu muže doma to, že muž se stává citlivější, vnímavější k dané situaci i v dané situaci.

U mnohých mužů se objevuje **porozumění situaci**, muži začínají **chápat** ženy (přestávají je vnímat jako neschopné zvládnout situaci, jako neurotické, hysterické, zbytečně vyčerpané apod.). Zvyšuje se jejich citlivost při vnímání této na jedné straně příjemné, na druhé straně však náročné životní situace.

„Takže prostě je to takovej, takovej ten vývoj toho, že trošku začínám víc tu rodinu chápat, jako co to potřebuje. Asi to, co podle mýho, spousta chlapů nikdy nemůže pochopit prostě. Z toho víkendu, na který je všechno připravený přes ten tejdén, kde se žena snaží, tak z toho víkendu, kdy je taková ta rodinná pohoda nebo nepohoda, to záleží jak to funguje, tak z toho člověk prostě to fungování tý rodiny takhle úplně z blízka nevidí. A já jsem to vlastně už začínal cítit s tou Halinou, kdy jsem chodil

²¹ Tato skutečnost byla podrobněji zmíněna v předchozím oddíle.

hodně do té práce, a když jsem potom přišel v 7 večer domů a viděl jsem třeba v kuchyni, že jsou nějaký kastroly neumytý, tak mi to tak nějak vadilo..., „proč jsou neumytý kastroly za celý den?“ Taková ta úplně nesmyslná otázka, samozřejmě z toho pohledu, když si to člověk vyzkouší, tak už ví, proč je tam neumytej kastrol a kouká na ten kastrol úplně jiným způsobem, takže to mi asi dalo hodně. Myslím si, že to bylo dobře.“ (Dan)

Muži si uvědomují, že mateřská či **rodičovská dovolená** má k té pravé dovolené hodně daleko, že ve skutečnosti **žádnou dovolenou není**.

„... ona mateřská dovolená není klasická dovolená...“ (Ota)

„Ale ono se říká ženská v domácnosti. To jako s dětma je jen ona, jo? Ale ono to není pravda! Dyť chlap, když si to zkusí na vlastní kůži ... ono potom když má člověk přebalovat, vyprat, ono to není žádná dovolená, je to kolotoč.“ (Jarda)

„... myslím si, že by měl chlap toto poznat. Protože když se říká, že je někdo doma a je na mateřské dovolené, tak je to jako dovolená, ale s dovolenou to nemá nic společného. Že jste doma to je pravda. Někdo si řekne, je doma a hraje si, ale ono je to o něčem jiném.“ (Oldřich)

„Ale na druhou stranu ještě je to mnohem obtížnější, podle mne, než ta práce. Třeba zase to беру podle sebe, ale já v práci jsem se měl úžasně, klidně, odpočatý, všechno, proti tomu, co teďko tak nastalo s těma dětmi. Je to mnohem náročnější, si myslím, než ta práce moje.“ (Luděk)

„A pokud k tomu ta ženská ještě teda vede celou domácnost, tak to opravdu je asi větší úvazek než nějaký, nebo normální úvazek, že ta práce je naprosto srovnatelná. Ale je fakt, že bych tomu nevěřil, dokud jsem si to nevyzkoušel.“ (Ota)

„Ono takhle. Ona ta představa o tom, co člověk dělá, když je doma, je taková trošičku mylná. Člověk furt tak nějak má pocit, že ty děti nakrmí a nějak se o ně postará a pak bude mít ten svůj klid. A pak za váma holka chodí s nějakým dotazama a malej chce, aby si s ním člověk hrál a tak. Takže prostě je to takovej, takovej ten vývoj toho, že trošku začínám víc tu rodinu chápat, jako co to potřebuje. Asi to, co podle mého, spousta chlapů nikdy nemůže pochopit prostě. Z toho víkendů, na který je všechno připravený přes ten tejděn, kde se žena snaží, tak z toho víkendů, kdy je taková ta rodinná pohoda nebo nepohoda, to záleží jak to funguje, tak z toho člověk prostě to fungování té rodiny takhle, takhle úplně z blízka nevidí.“ (Dan)

Pobyt muže na rodičovské dovolené tím, že se zvyšuje senzitivita muže pro situaci i v dané situaci může **zlepšit partnerské vztahy**.

„Ten vliv, tak jak ho cítím já, je určitě pozitivní, protože chápu daleko víc těch věcí, který jsem dřív nechápal z toho fungování rodiny. Když bych byl 10 hodin v práci, tak prostě 10 hodin toho dne prostě nevidím, vidím chvíli ráno a chvíli večer a neviděl bych úplně všechno okolo... Že jsme s tím spoustu věcí tímhle vyřešili. Takový ty drobný zrnka, který občas zaskřípou v tom manželském vztahu, tak jako je člověk tak nějak víc vidí vlastně. Nejenom, že to skřípe, ale prostě už vidí ty konkrétní věci a ví, jak vznikaj a tak. Takže mi to dává opravdu hodně.“ (Dan)

Pobyt mužů doma s dítětem může působit i jako **vzor pro děti, jako možný model pro jejich budoucí rodičovské chování**, neboť s ním tyto děti mají bezprostřední životní zkušenost.

„No, nějaký vliv to asi mělo. Občas děti tak jako je vidět, že to možná považují za model. Takže D. občas řekne něco na způsob, až ona bude velká a bude chodit do práce, tak její manžel bude doma s dětma. Tak to jako považuje ona za model.“
(Pavel)

Závěr:

Pokud jsou muži doma s dítětem na rodičovské dovolené, mohou se výrazně realizovat coby rodiče. I když muži vnímají tuto životní situaci nejrozmanitěji, převažuje u nich pozitivní hodnocení celé situace. Při porovnávání „zisků“ a „ztrát“ zisky převažují, alespoň u těch mužů, kteří jsou doma z přesvědčení. Pokud je muž na rodičovské dovolené, dostává se do podobné situace jako žena – ocitá se někdy v sociální izolaci, často jsou pouze s dítětem a začínají si uvědomovat namáhavost tohoto druhu „dovolené“. I tito muži se obdobně jako ženy cítí být unavení a vyčerpaní, i když zpravidla nedělají vše to, co se očekává a co nakonec musí v rodině zastat jen žena, je-li doma s dítětem. Muži se na rodičovské dovolené cítí být „sebejistější“, soudě podle toho, že nevnímají finanční závislost, resp. nechápou ji tak. Pobyt muže na rodičovské dovolené s sebou může přinést spoustu kladů: od toho, že žena nepřerušuje na tak dlouho svou pracovní dráhu či kariéru z důvodu péče o dítě (a v tomto smyslu tolik neztrácí na trhu práce), přes vytvoření si silného pouta k dítěti (a dítěte k otci) až po upevnění partnerského vztahu.

5.6. Postoje okolí k mužům na rodičovské dovolené

Zejména muži, kteří byli doma **jako jedni z prvních** (tj. během první poloviny 90. let) reflektovali, že na ně ostatní pohlíželi jako na „raritu“ (Ota, Lukáš) či jako „kuriozitu“ (Havel), jako na **výjimečný jev** (Karel, Vláďa).

*„Jsem spíš byl taková **kuriozita**.“* (Havel).

*„Hrozně ho chválí paní doktorka, že je taková **rarita**.“* (Lukášova manželka)

*„A když jsem jim řekl, že se jdu oficiálně přihlásit na mateřskou dovolenou, tak ze začátku všechny ty ženský, co tam byly na tom úřadě, tak jsem se setkal s takovým, nejdřív s takovým posměškem. Potom, když pochopily, že teda vystupuju zcela přirozeně a že vím, co chci, protože do té doby jsem si to v té hlavě rozložil, co asi budu dělat nebo nebudu. Tak se ke mně chovaly nesmírně pěkně, pomáhaly mi v těch dotaznících se orientovat a nakonec to dopadlo tak, že jsem postupem času zjistil, že **mi i fanděj**. Což jsem byl určitě první, vůbec se s tím do té doby nesetkaly a fakt ta jejich pomoc byla úžasná.“* (Karel)

Dnes, na rozdíl od minulosti, je situace, kdy otec pečuje o malé dítě, vnímána jako běžnější, jako vcelku **normální**. Karel a Vláďa na toto téma řekli:

„Ale ty chlapi, s kterejma já se teda stýkám, tak ty všichni to berou jakoby samozřejmě v současný době. I když možná v současný době víc než v té době, kdy jsem začal, no. To je fakt, že v tom 92 přece jenom si říkali, no, to jsem na tebe zvědavej.“ (Karel)

„... Nevím přesně [jak se dověděl o možnosti být doma], ale dneska to je všeobecně známá věc.“ (Vláďa)

Všichni dotázaní muži se **dost často setkávali s kladnými reakcemi** (nejčastěji obdivnými, pochvalnými) - v rodinách rodičů, mezi kamarády i mezi spolupracovníky. Ti projevovali pochopení, porozumění a zejména ženy mužům „fandily“ (Karel). Nebo se setkávali s reakcemi neutrálními (v sousedství, u lékaře či lékařky).

„... akorát, když jsem ted'ka nastupoval do zaměstnání, tak jako osobním se nad tím paní pozastavila. Ale tedy ne, že by se vysmívala, spíš obdiv, jako obdivovala, že jsem se v tomhle věku odhodlal k nějakému takovému tomu [rozhodnutí].“ (Čeněk)

Mnozí z nich nezaznamenali žádnou negativní reakci, podle Standy „odpor“ (většina mužů). Někteří muži připouštějí, že jim **reakce nemusí být dána najevo přímo**, že mnozí lidé z jejich okolí si o nich mohou myslet, že jsou „divní“, „mimo“ apod., ale tento svůj názor přímo nesdělí, i když o tom možná s jinými lidmi hovoří.

„Jako samozřejmě spousta lidí, což jsem se nedozvěděl přímo, si ale řeklo: 'Ten je pěkně mimo'.“ (Luděk)

Další skupinu tvoří muži, kteří přece jen **nějaké divné** (zarážející, pohrdlivé, podezřivé apod.) **reakce** zaznamenali jako třeba Lukáš či Čeněk.

„Reakce asi nějaký byly. Já občas cejtim reakci, když mám to dítě na ruce, jako že se o něj starám. Tak si říkám, ten by radši, kdyby ho držela Pavla a já jsem nějaký divnej nebo Pavla je divná...“ (Lukáš)

„Je pravda, že teda jsem se setkal s názorem, že 'tys byl na mateřský a tys musel mít nádoby a luxovat a utírat prach a děcko přebalovat' ...“ (Čeněk)

„Kolegové se samozřejmě smáli a takový věci, jestli už kojím, takže se na to dívali tak, že jsem, nevím, 'je divnej, do hospody nechodí, nepije, nekouří, je divnej, o děcko se stará, no, divnej'.“ (Oldřich)

Danova slova prozrazují, že **reakce v témže prostředí** (v tomto případě zaměstnání) mohou být opravdu **rozmanité**:

„I když samozřejmě jako na chlapa tak koukali tak trošku, trošku divně, protože ve firmě, to je 96 % chlapů a ženskejch je tam hodně málo, kór na takovejhle pozicích... Když jsem říkal, že jdu na tu mateřskou dovolenou, tak prostě některý lidi, ty byli úplně nadšený, jo. To bylo, bylo na nich vidět, že to je to, co v podstatě asi v sobě nějakým způsobem i maj a chtěli by to realizovat. Mluví o těch chlapech. U těch ženskejch je to normální zůstat s dětma doma. U těch chlapů jsou ty reakce takový zajímavý. Opravdu jich bylo hodně a já bych řek, že

možná polovina, který z toho byli vyloženě až nadšený. V podstatě se jich to třeba netýká, ale prostě jenom ta představa je nadchla, že prostě jsem se pro to rozhod. A bylo tam vidět, i že to v nich je. Pokud oni by měli tu příležitost, že by o tom přemýšleli, že by se jim to líbilo. Pak samozřejmě byli lidi, který to bych řek, to jako nechápali, proč hodlám strčit hlavu do něčeho tak šíleného. Takhle blízký rodičovství. To asi záleží, jak kdo má uspořádanou tu svoji rodinu.“ (Dan)

I muži z téže sociální vrstvy (Tomáš, Havel, kteří vykonávají dělnická povolání) se mohou setkat s rozdílnými reakcemi:

„To jako třeba i chlapy v práci, já jsem byl vysloveně v mužským kolektivu a řekl jsem chlapům, že jako nastupuju na mateřskou místo ženy. Tak jako s chlapy, velice pěkně jsme se jako rozloučili. Popřáli mi“. (Havel)

„Tak bylo to zvláštní [v zaměstnání]. Třeba mysleli, že jsem se chtěl nějak ulejt, nebo něco. Někdy to tak vypadalo. Ale nedělali mi žádný problémy.“ (Tomáš)

Zaměstnavatel většinou nepůsobil mužům žádné problémy, a to ani v době, kdy rodičovská dovolená nebyla ještě oficiálně zavedená:

„Vůbec žádněj [problém] a v tý době to bylo průkopnický takový. To bylo pár [chlapů]... Dneska už je to normální.“ (Tomáš)

Jindy se však problémy vyskytly, ale brzy se vyřešily. **Zaměstnavatel musel respektovat obligatornost mužova nároku na rodičovskou dovolenou:**

„A dokonce v práci, když jsem to nahlašoval, tak nevěděli co s tím, a divili se, že je to možný, a co si to dovoluju...že jsem první a že se s tím ještě nesetkali... No, tenkrát to bylo asi dva nebo tři měsíce starý v tom zákoně, že to vyšlo – 2001 nějak tak to vyšlo. Tak jsem jenom řekl, ať si to najdou, že to tak je, že už muži nejsou krácení na svých právech v tomhle smyslu, že jsme rovnoprávný se ženami. Tak co mohli dělat. Ale on nebyl problém ani vlastně s tím zaměstnavatelem, jenom že tam neznali, tak se tomu divili. Ale pak, když to našli a zjistili, že to jde a že je to možný, tak mi nikdo žádný problém nedělal. Taky nemohl. To je moje právo, já bych se ho dovolal.“ (Standa)

„Tam jediný, co bylo za podraz bylo, že já jsem nastupoval na mateřskou a měl jsem dostávat peníze. A nedostal jsem nic a první měsíc jsme zůstali totálně bez peněz, protože žena ještě peníze neměla a já ty dávky jsem ještě neměl a paní výplatní, která mi to měla vyřizovat, tak se na mě vysrala do slova a do písmene a oznámila mi, že abych já ty peníze dostal, tak by manželka musela bejt mrtvá nebo nesvéprávná. Ale bohužel nám to oznámila s měsíčním zpožděním. Prostě se na to vykašlala.“ (Havel)

I nadále v některých prostředích (mužské kolektivy, venkov) funguje stereotypní vnímání situace. Jako **běžná** či **normální** životní situace je rodičovská dovolená u mužů vnímaná **spíše ve městě** než na venkově (resp. v malých obcích).

„Tady [ve městě – místě nového bydliště] jsem s kočárem nevyrazil, ale myslím, že by se vůbec nic nestalo. Ale vidím tady spoustu mladých tatínků, nevím, jestli jsou na mateřské, já je neznám, nebo jestli jsou nezaměstnaní, ale jedou tady s kočárkem. Ale myslím si, že tenhle přístup ve městě je normální věc, na té vsi je to něco jiného, na té vsi je to něco jiného. Tam je ještě pořád to, že ten chlap musí vydělávat, tam to ještě pořád je znát, ale tady ve městě se to ztratí.“ (Oldřich)

„Já myslím, že jsi i jednou říkal, že se ty lidi divili, co dělám teda já, když ty se staráš o malou – u nás na chalupě. Pamatuješ, jak se tě tam ptali, co teda dělám já, kde jsem, když ty tam s ní seš a musíš uvařit?“ (Lukášova manželka)

Závěr:

Muž-otec na rodičovské dovolené je stále častěji vnímán jako něco „normálního“, resp. ne-výjimečného, a to i přesto, že reálně mužů na rodičovské dovolené příliš není.

I když muži pocítovali výjimečnost situace, pokud se setkávali s kladnou odezvou na své chování, zvyšovalo se jejich **sebevědomí** coby „dobrých otců“, **pocítovali hrdost** na to, že výjimečnou **situaci zvládají**.

Pokud okolí zjistí, že muž „novou roli“ zvládá, přijímá tento fakt a situace začíná být okolím vnímána jako normální, „přirozená“. Nakonec je tak vnímána i muži samými.

„A když zjistily, že to funguje, tak už jim to bylo naprosto přirozený, že chlap vychází s kočárkem, že větší pleny, že to žehlí.“ (Karel o sousedech)

5.7. Důvody, proč muži nejsou na rodičovské dovolené podle dotázaných mužů

Sami muži si uvědomují, že jsou muži, kteří by na rodičovské dovolené být rozhodně nechtěli (viz Karlova slova, ale i některých dalších):

„Ale, upřímně řečeno, teď jak hraju, tak se taky dostávám víc mezi ty lidi, tak, jak bych to řek. Takovej ten průměrný chlap republikovém, takovej, já nevím, jak vy to specifikujete, ani nemusí mít střední školu, nějaký vyučený chlap, ten by do toho nešel nikdy. Ty si ze mě dělaj více méně strandu, že jsem blázen. „Ty doma vaříš, jo? Máš starou, tak ať to udělá...“ To je prostě mimo. Ty středoškoláci, ty už se k tomu stavěj jinak, i když třeba ty mladý jsou teď strašně ambiciózní a kariéra a mají to nějak tak postavený. A vysokoškolsky vzdělaný lidi, s kterejma mluvím, tak to je prostě přirozenost – kdo vydělává víc, bude pracovat a kdo vydělává míň bude doma.“ (Karel)

Proč podle mužů samých nejsou jiní muži na rodičovské dovolené? Jaké podle nich bývají hlavní důvody této skutečnosti?

a) Ekonomické důvody

Hugo, který by za normálních okolností doma s dítětem určitě nebyl (kdyby nebyl plně invalidní a mohl pracovat), zvolil **ekonomické odůvodnění**. Připustil však, že je možná **změna**, pokud žena vydělává víc než muž:

„Já myslím, že ty chlapy většinou **vydělávají víc peněz než ženský**...Kdyby žena vydělávala o hodně peněz víc než muž, tak bych klidně byl doma.“ (Hugo)

„Vono asi taky záleží, jak kdo vydělává no, v dnešní době. Dřív to bylo asi takhle bylo, ale v dnešní době je to asi, kdo má lepší kšeft.“ (Jarda)

„Myslím si, že je **rovnoprávnost** a pokavad' ta žena má větší příjem a má v tom muži oporu, že se bude moct o to dítě postarat aspoň tak dobře jako ta žena, že by klidně ty chlapi mohli zůstat doma.“ (Čeněk)

K ekonomickému zdůvodnění se přikláněli hlavně muži, kteří byli doma „z nutnosti“. Shodou okolností nebo zákonitě (?) se jedná o muže s nižším vzděláním vykonávající manuální profese. Jsou však muži, kteří s tímto zdůvodněním zásadně nesouhlasí:

„Já totiž jsem docela překvapený, že vždycky, když s někým se bavím, tak oni říkají: 'No, to chápu, když manželka vydělává víc.' A já říkám: 'No, jako kdybych to uskutečnil kvůli penězům, tak už tu nejsem.' Tak to se nedá potom jako tohle dělat kvůli penězům. To v žádném případě. Kdybychom si jenom řekli jako, 'manželka prostě bere víc, já půjdu prostě k dětem,' tak už jsem dávno v blázinci. Určitě ten vztah, si myslím, že tam musí být hlubší, než jenom to udělat kvůli penězům. Ale málo kdo tohle pochopí.“ (Luděk)

b) Mužova pozice na trhu práce, charakter práce

Dalším podstatným limitem je mužova pozice na trhu práce, charakter vykonávané profese.

„Taky asi to **omezení tím zaměstnáním** je strašně důležitý.“ (Lukáš)

„Protože jim jde víc o tu **kariéru**.“ (Martin)

„Já bych řekl, že chyběj akorát ty příklady, že to neviděj, že jo... že prostě ta kariéra se nějakým způsobem buduje a spousta lidí si v tom nedokáže udělat tu pauzu. Jsou samozřejmě chvíle v životě, kdy prostě si tu pauzu udělat nemůžete. Takže tyhle ty lidi tuhle možnost maj a je to tím, že to tady není úplně běžný, tak muži doma nejsou.“ (Dan)

Muži sami identifikovali jako hlavní limit nízké participace mužů na péči o malé děti (resp. jejich pobytu na rodičovské dovolené) nerovnoprávné postavení žen na trhu práce. Pokud ženy dosáhnou výhodnější pozice na trhu práce, než jaké má jejich partner, jsou muži (obdobně jako celek populace)²² ochotni přiznat ženám „právo jít pracovat“ a mužům „povinnost starat se o dítě“. I druhé omezení souvisí s trhem práce a jeho organizací, neboť výkon ne každé mužské profese, resp. povolání mužům umožňuje být doma.

c) Stereotypy

Nejčastěji muži uváděli důvody, které je možné zařadit pod pojem „sociální stereotyp“.

---

²² Viz kvantitativní výzkum.

„Ale podle mě to většinu lidí ani **nenapadne**, žena prostě zůstane doma.“ (Ota)

„Já nevím, no. Asi je to tak **zaběhlý**, nebo já nevím, no.“ (Jarda)

„Proč nezůstane? **Není to zvyk**. Asi taky jako já mají strach, taky jsem měl strach, jak na mě kdo bude koukat, v podstatě mně už to je celkem jedno, ale umím si představit, že je spousta těch mužů, který si potrpěj na tý roli, toho vůdce tý rodiny a jak by to prostě v tý společnosti, to znáte, rozdělený mužský role a ženský role, to nepatří do tý mužský role a do těch zvyklostí tý společnosti. Nevím, i v tý rodině je ten vzor, že ten muž vydělává a ta žena se stará o tu domácnost a jsou tomu vedený celou výchovou a celým systémem. Stačí se podívat, kolik žen je v parlamentu.“ (Standa)

„Nevím, jestli to budu řídit přesně podle té důležitosti, ale v první řadě mě napadá, že ta **společnost na to není vůbec přizpůsobená**. To znamená tlak okolí, názory prostě okolí, a jejich potom vlastně nějaké uplatnění v téhle té roli je mnohem obtížnější. Každý předpokládá, že prostě máma je doma a ten muž je v práci... Takže ten model klasický tady podle mě ještě dlouho pořád bude. **A je to v uvědomění těch lidí**. Takže jistě spousta těch mužů nepřenese vůbec, že by mohli míň vydělávat než manželka, neboli být hloupější než manželka.“ (Luděk)

„Tady ta republika je udělaná tak, nebo žije ty roky tak, že **chlap vydělává a ženská je doma**.“ (Dan)

„Nicméně u nějakých mužů anebo v komunitách nebo společnosti i převažuje to, že **muž je pánem a ta ženská musí být doma**. Takže až natolik je to tradiční. Nějakej chlap by nesnes, aby to bylo jinak. Nicméně si myslím, že, a to je otázka vývoje společnosti a je to otázka úlohy svým způsobem státu, médií, kohokoli.“ (Pavel)

S fungováním sociálních stereotypů souvisí jejich „zvnitřnění“ a neochota, nechut' prolomit je. Na to poukazuje Karel, který klade důraz na **neochotu, nechut' mužů** prolomit stereotyp než na cokoli jiného. Nemyslí si, že schopnosti, resp. dovednosti mužů pečovat o malé dítě byly nižší než dovednosti žen.

„Z vlastní zkušenosti a rozhovorů si myslím, že hlavním důvodem je jakási **nechut'**. Polovina mých známých by mateřskou zvládla bez jakýchkoliv problémů, **preferují však své zaměstnání před nucenou dvou až tříletou pauzou**. Druhá polovina se na takovou „zodpovědnost“ prostě necítí. Je však pravda, že - alespoň v okruhu mých přátel nikdo tuto situaci neřešil a ti, kteří mateřskou absolvovali, si jí nejen pochvalovali. Nakonec byli rádi, že mohli „vypnout“ a nemyslet jen na kariéru. Ale faktem je, že takové chlápky znám jen dva. Asi jsem Vás touto odpovědí zas až tak neuspokojil, ale je to opravdu věc individuální. Zatím mám pocit, že ještě stále **převažuje u pánů k případné mateřské pocit nechutě než „nedovednost“**. Je třeba závěrem připomenout, že mám na mysli středoškolsky a vysokoškolsky vzdělané lidi. Věřím, že u pánů nižšího vzdělání a třeba i intelligence, by takovéto řešení mateřské dovolené nepřicházelo v úvahu.“ (Karel)

d) Mužská mentalita, určité mužské vlastnosti, které se u mužů vyskytují jako například hrdost, stud, nedostatek empatie apod.

„Já si myslím, že je to ta jejich, **ta hrdost**, že je to chlap a že se neponíží, aby utíral dětskou prdel, což si myslím, že když tohle někdo řekne, tak si myslím, že je to vůl.

Jeden z důvodů si myslím, že je ten, že by pak nebyl chlap, že by si mysleli, že zůstal s děckem, posloucháš ženskou, taková ty hospodský řeči, já do hospody nechodím, ale tak si myslím, že to tak je... ..“ (Oldřich)

„Já si myslím, že je to ta pitomá mužská hrdost.....“ (Havel)

*„Nevím, jestli se za to **styděj**. Kdyby si to zkusili, tak zjistěj, že to je pěkněj zážitek...“ (Tomáš)*

Kamil upozornil na to, že muži **nejdou dostatečně empatictí**:

*„To dítě musí člověk poslechnout, ale ne racionálně. Ono jako nemluví, nebo artikuluje úplně jinou řečí. To člověk ještě **musí vycítit**.“ (Kamil)*

5.7.1. Muži sami sobě

Ve slovech některých mužů se objevuje i **doporučení** pro ostatní muže:

„Já bych poradil otcům nebo i matkám, kdo má trošku možnost, klidně ať do toho jde. Já když vidím ty matky, když mají být doma s jedním, dvěma, třema děckama, jo někdo pro to žije, ale když mají být tři, pět, deset let doma, tak to je ať říkají co chtějí, ať je má ta matka sebe víc ráda, je to taková monotónní 'ubihána'“. (Oto)

„Ale musím říct, že co se týče toho dítěte, tak fakt bych to doporučoval těm chlapům... úplně vás to naplní takovým jiným přístupem k tomu dítěti....“ (Karel)

„Ale nechtěl jsem mluvit jenom o tom, že to je z toho ekonomického hlediska [že muž je na rodičovské], ale co by neměl mít muž možnost taky se podílet na výchově dítěte a vychovávat ho. A to i za předpokladu, že by to ekonomicky nebylo výhodné. Já bych to asi nedával do toho, kdo vydělává víc, bude dělat a kdo míň, bude doma. Já osobně si myslím, že budoucnost je v tom, že přitom, že budou mít manželé dvě děti, že jednou by byl ideální model, kdy by to bylo půl na půl, jednou ty, jednou já. A nejenom z toho hlediska ztráty příležitostí a možností uplatnění, ale i z té chutě být doma a podílet se na tom, na výchově dítěte. Přece jenom je to společná záležitost, tak to nějak vyvážit.“ (Pavel)

5.7.2. Závěr

Muži sami dokázali indetifikovat hlavní – nejdůležitější bariéry mající za následek nízké zastoupení mužů na rodičovské dovolené. Jejich **společným jmenovatelem** je **sociální (genderová) nerovnost** obou pohlaví, nacházející své vyjádření ve fungování sociálních stereotypů, a to jak v názorové roivně, tak v reálném chování. Sociální stereotypy se vztahují k fungování obu sfér, jak soukromé, tak veřejné (resp. trhu práce).

Nejsilněji působícím stereotypem v názorech lidí i jejich každodenním chování je stereotyp matky, resp. takové pojetí této role, které na ženu klade nepřiměřené nároky. Matce je přisuzována péče o děti, o ty malé výhradní, s odůvodněním, že je to přirozené a normální. Ke zdůvodnění “přirozenosti” nároku na její roli se pak používá biologické odůvodnění.

Ke zdůvodnění toho, proč je normální, že žena je doma s dětmi a pečuje o ně, se zase používá ekonomické (finanční) zdůvodnění: nízké (nižší) ohodnocení práce žen na trhu práce (v porovnání s muži). Pozice žen na trhu práce je však výrazně ovlivněna právě rolemi, funkcemi a pozicemi žen v rodině. Nižší šance žen uspět na trhu práce jsou (nebo do této doby alespoň byly) významně ovlivněny právě tím, že mají děti a rodinu.²³ V tomto bodě se začínáme pohybovat v kruhu a je zřejmé, že otázku rodičovské dovolené a péče o malé děti nelze vyřešit jen v jedné sféře, neboť sféra soukromá a veřejná jsou vzájemně propojeny a v produkci i. reprodukci nerovností se výrazně podporují a doplňují. Řešení problematiky rodičovské dovolené (péče o malé děti) je proto nutné řešit co nejkomplexněji, nikoli parciálně.

---

²³ V tomto bodě odkazují na jinou studii MPSV „Průzkum veřejného mínění o postavení žen na trhu práce“ z roku 2003.

Závěry a doporučení

Závěrečné shrnutí

Kdo jsou otcové na rodičovské dovolené?

Na skupinu mužů pečujících o malé děti (mužů na „rodičovské dovolené“) můžeme nahlížet z různých zorných úhlů. Těmi základními hledisky zcela jistě jsou:

- míra intervence vnějších okolností a vnitřního rozhodnutí
- podíl na péči o dítě
- podíl na domácích pracích
- možnost přístupu na trh práce

a) Tradiční otcové

Jednu skupinu tvoří otcové, kteří sice o své děti pečují, ale spíše k tomu byli donuceni okolními podmínkami. Kdyby se měli rozhodnout sami za sebe s největší pravděpodobností by s dětmi doma nebyli. Podle údajů z výzkumu postojů i z výzkumu kvalitativního se však nedá přesněji určit, jak velkou skupinu²⁴ tyto muži tvoří mezi pečujícími otci. Přesto se dá předpokládat, že tyto muži budou na rodičovskou dovolenou nastupovat spíše v regionech s vysokou mírou nezaměstnaností, pokud jejich pozice na trhu práce bude horší než pozice jejich ženy, zejména jsou-li dlouhodobě nezaměstnanými.²⁵ Nejedná se však jen o muže se špatnou pozicí na trhu práce (nízká kvalifikace, dělnické profese, nižší vzdělání), ale i o muže v nepříznivých životních situacích (ovdovění, opuštění partnerkou apod.). Tyto dva aspekty se ale často kombinují.

Muži pečující „z nutnosti“ o své dítě v našem výzkumu byli muži, kteří tuto péči neprováděli příliš zainteresovaně. Pokud nežili s partnerkou, museli být schopni se postarat i o celý chod domácnosti, ale tato situace zpravidla netrvala dlouho. Dělnba práce v úplných rodinách těchto mužů byla nejvíce tradiční v porovnání s ostatními. Tito muži zastávali i poměrně konzervativní názory na roli matky a otce a pokud měli

---

²⁴ Podle vyjádření referentek z okresů s vysokou mírou nezaměstnanosti se tento případ v těchto regionech vyskytuje nejčastěji.

možnost, tak se i chovali relativně nejvíce stereotypně (většinou nebyli u porodu svého dítěte apod. na rozdíl od jiných mužů).

b) Otcové naplno, partneři „napůl“

Těch bylo v našem šetření nejvíce. Do jejich rozhodnutí být doma s dítětem se promítají jak vnější faktory (podstatnou roli sehraává zpravidla skutečnost, že pozice jejich partnerky na trhu práce je lepší než ta jejich), tak větší či menší měrou i vnitřní „důvody“ (chuť, zvědavost, „přesvědčení“ apod.). Tito muži zpravidla novou roli zvládají a cítí se v ní dobře. I když je práce v jejich životě důležitá, nepřikládají jí největší význam (obvykle nekladou vůbec žádný nebo jen malý důraz na kariéru). Tito muži nejčastěji vykonávají intelektuální profese (související s péčí a výchovou – jako učitelé, či komunikací s druhými – redaktori apod.) nebo profese umělecké (vysoce tvořivé).

Ženy těchto mužů jsou často velice ambiciózní. V každém případě jsou ochotné přenechat část péče o dítě muži a jsou k výkonu jeho role poměrně tolerantní.²⁶ I když se tento typ velice blíží typu následujícímu, odlišuje se od něj v aspektu dělby práce. Ukazuje se, že i když mnozí muži rádi a s chutí pečují o své dítě, nepečují o něj zpravidla celý den, ani nevykonávají většinu domácích prací. Přestože v rodinách těchto mužů dochází k výraznému posunu ve výkonu role otce i ve výkonu domácích prací směrem k větší participaci na nich, není míra této participace stále ještě shodná s mírou participace běžně požadované od ženy. Dá se dokonce předpokládat, že když tito muži začnou znovu pracovat, „vrátí“ se dělba práce a dělba rolí uvnitř rodiny do tradičnější polohy.

c) Muži jako otcové i jako partneři

Tato skupina představuje jakýsi ideál, kterému se někteří muži dokáží přiblížit. Tito otcové cítí vnitřní potřebu o dítě pečovat, starat se o něj a tuto potřebu realizují nejen během rodičovské dovolené, ale i ve svém dalším životě. Muži jsou nejen pečujícími otci, ale většinou i rovnocennými partnery svých žen – stejně tak jako ony pracují a stejně tak jako ony se i starají („se vším všudy“) o své dítě. Model dělby práce je v těchto rodinách nejvíce egalitární. Rovnost mezi mužem a ženou se v tomto případě

---

²⁵ Podle vyjádření jedné úřednice se tak někteří tito muži vyhýbají evidenci a kontrolám příslušného úřadu práce.

²⁶ Podle vyjádření mužů-respondentů.

uplatňuje nejen v péči o dítě a domácnost, ale i v možnosti pracovat. V našem výzkumu těmto otcům nejvíce odpovídají ti muži, kteří se svými partnerkami realizují model střídání se v péči o dítě, model egalitární dělby práce v domácnosti a model rovného přístupu k práci mimo rodinu. Rodina a práce má pro tyto muže obvykle rovnocennou hodnotu. Tito muži však nemusejí být nutně na rodičovské dovolené, protože zpravidla „pouze“ sníží svou pracovní aktivitu, aby se mohli věnovat i svému dítěti.

d) Muži jako matky (máma-táta)

Poslední případ představují muži, kteří přejímají péči o dítě i domácnost zcela, a to dobrovolně. V rodinách těchto mužů reálně funguje „inverzní“ model dělby práce a často i péče o dítě, alespoň po tu dobu, kdy jsou s dítětem doma. Tyto případy se však vyskytují velice ojediněle, i když i v našem kvalitativním výzkumu je bylo možné zaznamenat. Tito muži nepracují, zato s plným nasazením pracuje jejich partnerka. Zda tento model zůstává zachován po návratu muže na trh práce, se nedá s určitostí odhadnout.

Z výše uvedeného je zřejmé, že ne všechny situace, kdy muž je doma a pečuje o dítě, je možné považovat za ideální z hlediska uplatnění principu rovnosti. V tomto smyslu se ideálu nejvíce blíží model střídání se v péči o dítě i ve výkonu domácích prací (model sdíleného rodičovství a egalitární dělby práce). Tento model střídání se však neznamená, že část rodičovské dovolené je doma jen žena a část jen muž (i když i to je možné), ale spíše skutečnost, že se partneři střídají v průběhu běžného týdne. Střídají se jak doma, tak ve výkonu své pracovní činnosti.

Přestože „otcové na rodičovské dovolené“ nejsou stále ještě úplně běžným jevem, početně v populaci přibývá mužů, kteří mají osobní zkušenost s pobytem „na rodičovské dovolené“. Postoje populace jako celku k otcům na rodičovské dovolené jsou poměrně vstřícné (většina lidí se domnívá, že v jejich zaměstnání by mohl muž bez problémů odejít na rodičovskou dovolenou, aniž by to kolegům vadilo). Poměrně vstřícné a tolerantní je ke konkrétním pečujícím mužům i jejich bezprostřední sociální okolí. Pokud se vůbec vyskytly nějaké pochybnosti o výkonu role pečujícího otce ze strany nejbližšího okolí, byly poměrně rychle překonány. Otcové na rodičovské dovolené jsou stále méně považováni za raritu, za „podezřelé“.

I když cílem pobytu mužů na rodičovské dovolené má být rovnost pohlaví, nemusí ho být vždy dosaženo. Ve většině případů je však přínosem pro ty, jichž se týká.

Doporučení

A. Legislativa:

Identifikace problému:

Přestože možnost „být s dítětem doma“ v případě mužů se na základě legislativních úprav zvětšuje, signalizuje tedy směr vývoje k větší rovnosti mezi mužem a ženou, **přetrvává stále nerovnost v pobírání typů dávek**. Pokud otec či přesněji ženatý muž-otec či muž-otec žijící s družkou zůstane doma relativně brzy po narození dítěte (během cca prvních 20 týdnů po porodu), nenáleží mu stejný typ finanční náhrady jako ženě – matce. Znerovnoprávnění mezi mužem a ženou je zvláště viditelné v situaci osvojení dítěte, kdy žena-náhradní matka dítě neporodí, přesto jí náleží peněžitá pomoc v mateřství, zatímco muž-náhradní **otec pobírá pouze rodičovský příspěvek! Nerovnost mezi mužem-otcem a ženou-matkou tak formálně dále přetrvává, nerovnost nebyla odstraněna bezesbytku.**

Doporučení:

Odstranit diskrepanci v různých typech dávek pro ženu-matku a pro muže-otce. Zrovnoprávnit tak do důsledku možnosti mužů a žen v pobírání dávek v souvislosti s péčí o narozené či osvojené (malé) dítě.

Pokud muž zůstane pečovat o malé dítě relativně brzy po narození dítěte či ihned po jeho narození, případně osvojení (!) a pokud matka dítěte nepobírá žádnou příslušnou dávku vztahující se k péči o dítě (resp. peněžitou pomoc v mateřství), měl by mít nárok na stejný typ dávky jako žena-matka, tj. peněžitou pomoc v „rodičovství“, a to po dobu, která je po porodu (či osvojení) vymezena ženě-matce. V této souvislosti by bylo vhodné nahradit termín peněžitá pomoc (v mateřství) **neutrálním termínem „peněžitá pomoc v rodičovství“**.

Dopad:

Došlo by tak k dalšímu právnímu zrovnoprávnění možností obou pohlaví vztahujících se k výkonu rodičovské role.

B. Sledování statistických údajů

Výchozí stav:

Vzhledem k tomu, že na MPSV existuje databáze o vyplacených dávkách rodičovského příspěvku, ze které je možné dělat analýzy podle pohlaví, věku příjemce dávky, věku dítěte, okresu i kraje, je možné sledovat vývoj trendu čerpání rodičovské dovolené muži a ženami podle těchto znaků a provádět základní analýzy s ohledem na pohlaví příjemce dávky.

Doporučení:

Ke zpřesnění informace o genderových rozdílech mezi muži a ženami v čerpání rodičovské dovolené, by bylo vhodné sledovat danou problematiku i podle některých dalších socio-ekonomických charakteristik (znaků). Například by měla být sledována doba, po kterou je příjemci dávky tato dávka vyplácena. Dal by se tak postihnout, byť s jistou malou nepřesností (neboť dávka může být vyplácena i zpětně), rozdíl v době strávený doma s dítětem z genderového hlediska. Dále by bylo vhodné sledovat ekonomický status příjemce dávky, případně profesi žadatele, aby se daly ze statistických dat (bez speciálních šetření) postihnout **souvislosti mezi čerpáním rodičovské dovolené (její délky, věku dítěte apod.), socio-ekonomickým statutem a pohlavím.**

Význam:

Průběžné monitorování čerpání rodičovské dovolené podle různých sociálních charakteristik (znaků), které by vedlo ke zpřesnění informace o daném procesu.

Nedostatek:

Sledování čerpání rodičovského příspěvku nezahrnuje všechny případy, kdy rodič pečuje o malé dítě, ale pouze ty rodiče, kteří o tuto dávku žádají. Existuje tedy skupina rodičů, která je sledováním *ukazatele příjemce dávky rodičovského příspěvku* „nepodchytilná“, neboť o tuto dávku z nějakého důvodu nežádá.²⁷

Případné řešení:

Pokud by měla být informace o pečujících rodičích úplná, musel by být proveden speciální kvantitativní sociologický výzkum mezi rodiči pečujícími o malé dítě do věku 4 let.²⁸

---

²⁷ Dá se však předpokládat, že tato skupina není příliš veliká.

²⁸ Výzkum by musel být proveden alespoň na vzorku 500 až 600 respondentů, kteří by museli být vybráni náhodným výběrem, pokud by měla být zachována reprezentativita výzkumu. S ohledem na dodržení těchto podmínek by byl výzkum finančně velice nákladný.

C. Postoje populace k rodičovským rolím

Výchozí stav:

I když chování otců a matek, resp. výkon jejich rodičovské role byl sledován pouze přes vyjádření respondentů, je ze získaných údajů zřejmé, že matka zastává v rodině při výchově svých dětí často dominantní pozici, a to i přesto, že přibývá situací, kdy se ve výchově častěji než dříve uplatňují oba rodiče stejně. Role matky je stále celou populací silně vnímaná jako role pečovatelská. Ženy samy pak vnímají důležitost své role a lpí na ní. Muž je pak viděn hlavně v roli živitele, i když značná část populace je ochotná připustit, že muži mohou být schopni pečovat o malé dítě. Postoje populace k rodičovským rolím se však významně diferencují podle věku vzdělání. V případě pečovatelského rozměru otcovské role je skupina ženatých a vdaných osob obdobně jako skupina osob žijících s partnerem ochotna přiznat tuto schopnost mužům více než ostatní. Jejich postoj je buď podepřen zkušeností, nebo odráží tužbu po změně.

Návrh opatření:

I když se dá předpokládat, že v budoucnu nastane změna i v reálném chování mladé a vzdělané populace (pokud bude mít děti) zaujímající nejtolerantnější postoje k případné změně rodičovských rolí – tento předpoklad podporuje zjištění z obou částí výzkumu, kdy dobrovolně pečujícími otci bývají zejména muži z nedělnických profesí a muži vzdělanější – nestačí se na tento předpoklad „automaticky“ spoléhat.

Zkušenosti z jiných zemí, kde jsou postoje populace jak k výkonu rodičovských rolí, tak dělbě práce v domácnosti více progresivní (a fakticky se i více realizují) než v naší zemi (viz skandinávské země), dokládají, že model otce pečujícího o malé dítě v době po jeho narození se prosazuje pomalu a k prosazení tohoto modelu je nutné s populací citlivě „pracovat“ – vhodnou formou²⁹ (mediálně i jinak) **propagovat požadovaný model otcovského chování – model sdíleného rodičovství** společně s **modelem rovné dělby práce v domácnosti**. Protože však sféra soukromá je napojena na sféru veřejnou a naopak – jsou projeny, měla by změna v jedné sféře přinést (či urychlit) změnu ve sféře druhé. K urychlení „efektu změny“ by proto **kampaň za sdílené rodičovství** neměla být vedena „úzce“ a neměla by být zaměřena pouze na sféru

---

²⁹ Propagace požadovaného modelu by měla být prováděna „citlivě“ – bez zkršlování informace, s tendenčním zamlčením nebo naopak zdůrazněním některých aspektů, jak na to upozornili dva respondenti v našem výzkumu.

rodiny a domácnosti, nýbrž by měla být **součástí „širší“ kampaně za rovné příležitosti obou pohlaví**, tj. za rovné příležitosti nejen v rodině, ale i na trhu práce, neboť ten se významnou měrou spolupodílí na vytváření bariér pro ženy ve sféře veřejné a pro muže ve sféře soukromé (zpětně je petrifikuje).³⁰

Dalším nástrojem změny je **výchova**. V tomto směru se ale nedá očekávat změna na základě působení bezprostředních životních vzorů (protože těch je reálně stále ještě málo), ale mělo by jít o cílený proces výchovy k jiným než tradičním modelům rodiny, které by měly být založené na rovnoměrnější dělbě práce a péče uvnitř rodiny mezi mužem a ženou. V procesu výchovy dětí a mladých lidí by se měl klást rovněž důraz utlumování formování tzv. typicky ženských a typicky mužských vlastností.

D. Identita mužů - pečujících otců a identita žen - pracujících matek

Výchozí stav:

Dobrovolně pečujícími otci jsou často muži z „nemužských“ profesí a povolání (učitelé, umělci apod.), z hlediska vzdělání pak lidé s vyšším vzděláním a vzděláním netechnického směru. Někteří muži identifikují, že jsou „jiní“ než ostatní muži. Ženy, které přenechávají péči o dítě muži, jsou zpravidla více ambiciózní (než jejich protějšek), orientované výrazně na svou práci a kariéru (v první řadě se jedná o manažerky na různých úrovních, obecně pak o ženy z nedělnických profesí, vykonávající duševní práci).

Návrh řešení:

Ovlivnění mužské identity, resp. formování takových vlastností u mužů, které souvisí s péčí o druhé. Obdobně jako ve Švédsku byla mohla být vedena kampaň za „nového muže“. V logice věci by tato kampaň měla být podpořena kampaní za „novou ženu“. (Ta by měla být ochotna „přepustit“ část své ze své role matky otcí, ochotná a schopná jej podporovat a důvěřovat mu při výkonu nové role.)

---

³⁰ Viz 5.7.2.

E. Otcovská dovolená

Výchozí stav:

Postoje populace k případnému zavedení otcovské dovolené jsou vstřícné, a to dokonce i zaměstnavatelů. Za optimální délku je v této chvíli považována doba 1 až 2 týdnů.

Dopad:

Zavedení otcovské dovolené znamená přímý nástroj změny, který by měl působit byt s jistým zpožděním po zavedení, ale relativně nejrychleji z doposud navržených opatření. Otcovská dovolená byla v mnohých evropských zemích zavedena³¹ právě s cílem zvýšit participaci otců v péči o malé dítě, když institut rodičovské dovolené v těchto zemích „selhal“. Již ze samotného názvu je zřejmé, že tato dovolená je určena výhradně pro muže. Zatímco v evropských zemích se mnohdy jedná o neplacené volno pro muže, u nás se vzhledem k „tradici“, resp. nastavení systému sociální podpory toto nedá předpokládat. Zavedení neplacené rodičovské dovolené by bylo v naší zemi v jistém smyslu opatřením nadbytečným vzhledem k tomu, že existuje možnost souběžného čerpání rodičovské dovolené obou rodičů za podmínky, že příslušnou dávku pobírá jen jeden z nich. Tato dovolená by měla mít své finanční krytí. Otázkou zůstává, kdo by jej měl zabezpečit.

F. Další možná opatření

Vzhledem k tomu, že většina pečujících otců v našem souboru se účastnila porodu svého dítěte, bylo by možné (i vhodné) využít **kurzů předporodní přípravy** pro otce propagaci modelu sdíleného rodičovství a péče o dítě ze strany muže.

Zvýšit informovanost o jevu pečujících otců nejen přes „velké kampaně“, ale i jeho prezentací v periodikách sociálně určených pro rodiče (kde se dá předpokládat oslovení skupiny rodičů potencionálně nejvíce nakloněné změně) či „běžných“ časopisech i denním tisku za dodržení podmínky seriózní prezentace informace (bez zlehčování a vulgarizace).

---

³¹ Délka otcovské dovolené je v evropských zemích různá. Pohybuje se od dvou dní po 4 týdny (v Norsku, kde byla zavedena jako první).

Bibliografie

Bjornberg, U. 1997. „Les limites culturelles et politiques d’une transformation des rôles familiaux.“ In : Comaille J., Singly F. de. *La question familiale en Europe*. Paris, L’Harmattan.

EIRO 2001. „Fathers Fail to Use Full Parental Leave Entitlement.“ European Industrial Observatory On-line, Denmark, <http://www.eiro.eurofound.ie/2001/02/Feature/DK0102114F.html>.

Greott A. 1999. „A Brief Survey of Parental Leave Policies.“ Prepared for the Economic Opportunity Institute, 15 August 1999. <http://www.eoionline.org/docs/SSFL-SurveyParentalLeave.doc>.

Halířová G. 2022. „Zabezpečení muže během péče o dítě.“ *Právo a rodina*, 8 a 9/2002.

Hass L. 1988. „Equal Parenthood and Social Policy: Lessons from a Study of Parental Leave in Sweden“. Příspěvek na konferenci ve Wingspread *Parental Leave and Child Care: Setting a Research and Policy Agenda*, září 1988.

Haas, L, Hwang, C. P.: *Fatherhood and Corporate Culture in Sweden*. 1995 (unpublished paper)

Hyde J. S., Essex M. J., Horton F. 1993. „Fathers and Parental Leave: Attitudes and Experiences“. *Journal of Family Issues*, Vol. 14 N. 4.

Lamb M. (ed.) 1987. *The father's role - Cross cultural perspectives*. New Jersey: Hillsdale.

Lister, R. 2001. „Gender Equity is Crucial to Parental Leave“. *Society Guardian*, march 30 2001, <http://society.guardian.co.uk/socialcare/story/0,7890,465754,00.html>.

Lupton D, Barclay L. 1997. *Constructing Fatherhood. Discourses and Experiences*. Sage publications.

Moisan 1997a. „Les hommes et le congé parental: une recension des principaux résultats de recherche.“ In: Broué J., Rondeau G. *Père à part entière*. Montréal, Ed. St Martin.

Moisan M. 1997b. „Les hommes et l’utilisation du congé parental au Québec : faits saillants d’une recherche“. In : *Lien social et politiques – RIAC*, 37, printemps 1997.

Perivier H. 2003. „Les dangers du « libre choix » d’activité.“ *Libération.fr*, mercredi 28 mai 2003.

Pleck J. 1987. “American fatherhood in historical perspective.” In Kimmel M. (ed.): *Changing Men: New Directions in Research on men and Masculinity*. Beverly Hills, Sage.

Russel G. 1987. „Problems in Role-reversed Families“. In: Lewis Ch., O'Brien M. dir. *Reassessing Fatherhood: New Observations on Fathers and the Modern Family*. London, Sage.161-179.

Sainsbury, D.: Gender, equality and welfare state. Cambridge University Press, 1996.

Sandqvist K. 1987. „Swedish Family Policy and the Attempt to Change Paternal Role“. In: Lewis Ch., O'Brien M., dir. *Reassessing Fatherhood: New Observations on Fathers and the Modern Family*. London, Sage.

Site Gender Equality in Norway, „Fathers and Parental Leave in Norway.“
http://www.likestilling.no/engelsk/fathers_norway.pdf

Scheiwe K. 2003. „Caring and Paying for Children and Gender Inequalities: Institutional Configurations in Comparative Perspective“. *Journal of Family History*, Vol. 28 No. 1, January 2003.

Zdroje:

Data MPSV o příjemcích rodičovského příspěvku.

http://www.rollercoaster.ie/pregnancy_birth/parental_leave1.asp

Výtah právních úprav vztahujících se k poskytování příspěvku muži z titulu péče o dítě. 2003. MPSV.

Výzkum ISSP 1994

Výzkum CVVM „Naše společnost 2003“, duben 2003

Zákoník práce - zákon č. 155/2000 Sb.